

ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

***«ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΙΓΛΩΣΣΩΝ ΝΗΠΙΩΝ, ΜΕ
ΜΗΤΡΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΗ
ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ»***

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: Σίλα Έλντα

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Δρ. Καμπανάρου Μαρία

ΠΑΤΡΑ 2010

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω την Δρ. Καμπανάρου Μαρία για την αμέριστη βοήθεια και συμβολή της στην εκπόνηση της παρούσας έρευνας. Τόσο οι συμβουλές όσο και οι παρατηρήσεις αυτής καθ'όλη την διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας ήταν καθοριστικές και πολύτιμες.

Ευχαριστώ επίσης την οικογένειά μου και τους φίλους μου , οι οποίοι συνέβαλαν με τον δικό τους ενθαρρυντικό τρόπο στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Ωφείλω τέλος, να ευχαριστήσω όλους τους συμμετέχοντες σε αυτήν την έρευνα, τους «μικρούς φίλους» που τόσο ευχάριστα συνεργάστηκαν. Καθώς επίσης και τους γονείς αυτών, οι οποίοι με μεγάλη προθυμία έδωσαν την συγκατάθεσή τους για την συμμετοχή των παιδιών τους. Εξίσου σημαντική ήταν η συμβολή των νηπιαγωγών και των διευθυντριών των παιδικών σταθμών που έλαβαν μέρος. Χωρίς την αρχική έγκριση και εμπιστοσύνη που έδειξαν απέναντί μας, η έρευνα αυτή δεν θα μπορούσε να στεφτεί με επιτυχία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Ευχαριστίες	2
Περίληψη	5
Εισαγωγή	7
Κεφ. 1. Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας	9
1.1 ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΟΝΟΓΛΩΣΣΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΗΛΙΚΙΑΣ 3;0-5;0 ΠΟΥ ΜΙΛΟΥΝ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ	9
1.2. ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ	11
1.2.1.Ορισμός Διγλωσσίας και Κατηγορίες της	11
1.2.2.«Ταυτόχρονη Νηπιακή Διγλωσσία» (Κατάκτηση δυο γλωσσών ταυτόχρονα).....	13
1.2.3. Νοητικό Λεξικό Δίγλωσσων Παιδιών	13
1.2.4. Ανάμειξη Κωδικών (code-mixing)	14
1.2.5. Υπέρ και Κατά της Διγλωσσίας	16
1.3. ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	17
1.3.1 Δημογραφικά στοιχεία Αλβανών Μεταναστών στην Ελλάδα	17
1.3.2. Αλβανική και Ελληνική Φωνολογία	18
Κεφ. 2. Μεθοδολογία	22
2.1.Σκοπός Έρευνας	22
2.2.Κριτήρια επιλογής δείγματος	22
2.3.Δείγμα	23
2.4.Όργανα μέτρησης.....	25
2.5.Διαδικασία Μέτρησης.....	26
Κεφ. 3. Αποτελέσματα	27
3.1. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΕΣΤ	27
3.1.1.Παιδιά Ηλικίας: (3;0-3;6)	27
3.1.2.Παιδιά Ηλικίας: (3;6-4;0)	29
3.1.3.Παιδιά ηλικίας: (4;0-4;6)	31
3.1.4.Παιδιά ηλικίας: (4;6-5;0)	32
3.2. ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΝ	34
3.3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ (3;0-4;0) ΚΑΙ (4;0-5;0)	41
3.3.1.Εκφορές μετά από Επανάληψη	41
3.3.2 Ανάμειξη Κωδικών (1 ^η εκφορά στην αλβανική γλώσσα)	43
3.3.3.Εκφορά «κοινών λέξεων»	45
3.3.4.Διεργασία Στιγμικοποίησης	49

Κεφ. 4. Συζήτηση Αποτελεσμάτων	51
4.1. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	51
4.2. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΝ	52
4.3. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΝΟΜΑΣΙΑ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ	53
4.4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΚΩΔΙΚΩΝ	54
4.5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΦΟΡΑ «ΚΟΙΝΩΝ» ΛΕΞΕΩΝ	55
4.6. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΓΜΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ	56
Κεφ. 5. Συμπεράσματα	57
5.1. Συμπεράσματα Ερευνητικών Αποτελεσμάτων	57
5.2. Κριτική και Συστάσεις	59
Παραρτήματα	61
Βιβλιογραφία	64

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπό της παρούσας έρευνας αποτελεί η σύγκριση της φωνολογικής ανάπτυξης των μονόγλωσσων ελληνόπουλων ηλικίας 3;0-5;0 με αυτήν των δίγλωσσων παιδιών, αντίστοιχης ηλικίας, με μητρική την αλβανική και δεύτερη γλώσσα την ελληνική. Παρά το γεγονός ότι η διγλωσσία γενικότερα έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών ερευνών, χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι για τη συγκεκριμένη διγλωσσία (Ελληνικά- Αλβανικά) δεν έχει πραγματοποιηθεί κάποια σχετική έρευνα.

Το δείγμα αποτελείται από 30 δίγλωσσα παιδιά τα οποία γεννήθηκαν στην Ελλάδα και είναι αλβανικής καταγωγής (και οι δυο γονείς καταγωγής αλβανικής). Κριτήρια επιλογής των παιδιών είναι το ηλικιακό όριο 3;0-5;0, η ταυτόχρονη επαφή με τις δυο γλώσσες από την γέννησή τους και η μη συνύπαρξη φωνολογικών ή γλωσσικών διαταραχών, ψυχολογικών, κινητικών δυσκολιών, προβλημάτων όρασης και αμφιβλία φυσιολογικού νοητικού δυναμικού. Για την εξέταση και εκτίμηση της φωνολογικής τους ανάπτυξης χρησιμοποιήθηκε το Φωνολογικό Τέστ όπως παραδίδεται από την ερευνητική ομάδα του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών. Τα παιδιά καλείτο να κατονομάσουν αυθόρμητα 59 ασπρόμαυρες εικόνες. Σε περίπτωση λάθος απάντησης ή ανάμειξης κωδικών (αυθόρμητη εκφορά στα Αλβανικά) το παιδί κατονόμαζε μετά από επανάληψη του εξεταστή.

Οι απαντήσεις των δίγλωσσων παιδιών στο τέστ που τους χορηγήθηκε αναλύθηκαν και συγκρίθηκαν με αυτές των μονόγλωσσων ελληνόπουλων, όπως έχουν σταθμιστεί στο Φωνολογικό Τέστ του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών. Οι τομείς οι οποίοι εξετάστηκαν και αναλύθηκαν είναι οι εξής: **Διεργασίες Απλοποίησης** (πχ. αντικαταστάσεις, μεταθέσεις-μετακινήσεις), **Κατάκτηση Συμπλεγμάτων**, **Επανάληψη** (κατονομασία μετά από επανάληψη), **Ανάμειξη κωδικών**, **Εκφορά «κοινών» λέξεων** (λέξεις οι οποίες μοιάζουν και στις δυο γλώσσες και διαφέρουν κατά ένα ή δυο φωνήματα) και η **Διεργασία της Στιγματικοποίησης**.

Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής φανερώνουν ότι δεν υπάρχουν κοινά στοιχεία μεταξύ της φωνολογικής ανάπτυξης των μονόγλωσσων παιδιών ελληνικής καταγωγής και των δίγλωσσων παιδιών με μητρική την αλβανική και δεύτερη την ελληνική γλώσσα. Εξαιτίας της περιορισμένης έως και μη υπαρκτής βιβλιογραφίας σχετική με την φωνολογική ανάπτυξη της αλβανικής γλώσσας καθώς επίσης εξαιτίας του περιορισμένου αριθμού παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα, κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω διερεύνηση.

ABSTRACT

The purpose of this research is to compare the phonological development of monolingual greek children and bilingual albanian-greek children (3 to 5 years old). Despite the fact that there is a great number of studies examining bilingualism in general, there is no study considering Albanian-Greek bilingual speakers.

Thirty typically developing bilingual children, ranging in age from 3;0 to 5;0 participated in this study. All participants were born in Greece, have been in contact with both languages since their birth, have no phonological or other language disorders, pshycological problems, mobility difficulties, vision problems and/or there is no doubt about their mental potential. The Phonological Test of the Panhellenic Assosiation of Logopedics was used to assess children's phonological development.

All children were asked to name 59 black and white pictures. In case of failure the child was asked to repeat the examiner's response.

The bilingual children's responses were analysed by comparing them with those of the monolingual children that have been standardized through the Phonological Test of the the Panhellenic Assosiation of Logopedics. The fields that were analysed are the following: ***Process of Simplification*** (e.g. cluster reduction, substitutions), ***Clusters Acquisition, Repetition, Code –mixing, Naming words that are almost the same in both languages*** (they differ in one or two letters) and ***Stopping***.

The results of this study showed that there is no comparison in the phonological development of the two languages. Due to limited bibliography relevant to the phonological development of the albanian language and due to the small sample that took part , further research is indicated (in order to investigate whether there is any relevance in the phonological development of the two languages).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η φωνολογική ανάπτυξη των παιδιών είναι ένα θέμα που αφορά σε μεγάλο βαθμό τόσο τους Λογοθεραπευτές όσο και άλλες επιστημονικές ειδικότητες. Τόσο η εκτίμηση της πορείας που ακολουθεί όσο και η θεραπευτική προσέγγιση αυτής κρίνει απαραίτητη την συμβολή του Λογοθεραπευτή. Έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες αναφορικά με την φωνολογική ανάπτυξη των παιδιών, διαφόρων εθνικοτήτων. Έχουν επίσης καθοριστεί και στάδια ανάπτυξής της για τα φυσιολογικά (μονόγλωσσα) παιδιά. Συγκεκριμένα για την φωνολογική ανάπτυξη παιδιών ελληνικής καταγωγής έχουν καθοριστεί τα φυσιολογικά στάδια εξέλιξής της, από την ομάδα έρευνας του Πανελλήνιου Συλλόγου Λογοπεδικών. Σύμφωνα με τα στάδια αυτά, για κάθε μία από τις επτά ηλικιακές ομάδες (2;6-3;0, 3;0-3;6, 3;6-4;0, 4;0-4;6, 4;6-5;0, 5;0-5;6 και 5;6-6;0) υπάρχουν διεργασίες απλοποίησης της φωνοτακτικής δομής των λέξεων, τις οποίες πραγματοποιούν τα παιδιά και οι οποίες εντάσσονται στα πλαίσια του φυσιολογικού.

Όπως φαίνεται, για την φωνολογική ανάπτυξη μονόγλωσσων παιδιών ελληνικής καταγωγής στην διάθεση των ειδικών υπάρχει ένα εργαλείο-εγχειρίδιο για την εκτίμηση και διάγνωση φωνολογικών διαταραχών. Τα πράγματα όμως γίνονται πιο περίπλοκα και ίσως δυσκολότερα όταν στο γραφείο ενός ειδικού προσέλθει ένα δίγλωσσο παιδί.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να αναφερθεί πως η Ελλάδα είναι μια χώρα που τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια έχει αποτελέσει πόλο έλξης μεταναστών διαφόρων εθνικοτήτων. Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία το 2006 κατέγραψε ένα αριθμό της τάξεως του 481.663 , μόνο για τους μετανάστες από την Αλβανία (οι οποίοι καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο ποσοστό των Ευρωπαίων μεταναστών στην Ελλάδα , 481.663 από ένα σύνολο 605.758).

Εύλογα λοιπόν εκτιμάται πώς στην Ελλάδα υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό δίγλωσσων παιδιών με μητρική την Αλβανική και δεύτερη γλώσσα τη Ελληνική. Το γεγονός αυτό αφορά άμεσα τους ειδικούς, συνεπώς και τους Λογοθεραπευτές, καθώς οι πιθανότητες να έρθουν αντιμέτωποι με ένα δίγλωσσο παιδί αλβανικής καταγωγής δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητες.

Ωστόσο, αναφορικά με τη συγκεκριμένη διγλωσσία (Αλβανικά και Ελληνικά) δεν έχουν πραγματοποιηθεί σχετικές έρευνες. Επιπλέον η βιβλιογραφία παρουσιάζεται ιδιαίτερα ελλειματική όσον αφορά αυτές τις δυο γλώσσες και την φωνολογική τους σχέση. Για παράδειγμα, υπάρχει ένας σεβαστός αριθμός ερευνών που έχουν διεξαχθεί για την φωνολογική ανάπτυξη δίγλωσσων παιδιών με μητρική την Αλβανική και δεύτερη την Ιταλική. Ωστόσο για την φωνολογική ανάπτυξη δίγλωσσων παιδιών, αλβανικής καταγωγής με δεύτερη γλώσσα την ελληνική δεν υπάρχει στην διάθεση των ειδικών κάποια σχετική έρευνα.

Λαμβάνοντας υπόψιν την βιβλιογραφική αυτή «έλλειψη», όπως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, η έρευνα αυτή έχει σκοπό την πραγματοποίηση μιας πρώτης προσπάθειας καταγραφής της φωνολογικής ανάπτυξης παιδιών με μητρική γλώσσα την Αλβανική και δεύτερη την Ελληνική.

Για την καλύτερη κατανόηση της διαδικασίας της έρευνας και των παραγόντων που λήφθηκαν υπόψιν, αρχικά παρατίθεται ένα θεωρητικό υπόβαθρο που περιλαμβάνει όρους για την φωνολογική ανάπτυξη των παιδιών (μονόγλωσσων και δίγλωσσων γενικότερα) και μια ανασκόπηση για την αλβανική γλώσσα και φωνολογία. Εν συνεχεία παρατίθεται αναλυτικά ο τρόπος, τα όργανα μέτρησης (τέστ) και τα αποτελέσματα της μέτρησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ**

Στο κεφάλαιο αυτό θα πραγματοποιηθεί μια ανασκόπηση στην βιβλιογραφία αναφορικά με την φωνολογική ανάπτυξη των μονόγλωσσων και δίγλωσσων παιδιών. Θα γίνει επίσης αναφορά στην αλβανική γλώσσα και την φωνολογία της. Σκοπός είναι η παροχή βασικού θεωρητικού υπόβαθρου και γνώσεων ώστε να καθίσταται ευκολότερη η κατανόηση τόσο των στατιστικών αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων της έρευνας όσο και της επιλογής των μεταβλητών που διερευνήθηκαν.

1.1.ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΟΝΟΓΛΩΣΣΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΗΛΙΚΙΑΣ 3;0-5;0 ΠΟΥ ΜΙΛΟΥΝ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Σε ένα αρχικό στάδιο είναι σημαντικό να γίνει αναφορά στην φωνολογική ανάπτυξη της «ομάδας ελέγχου» που στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι τα μονόγλωσσα ελληνόπουλα ηλικίας 3;0 έως 5;0 ετών. Βασιζόμενοι σε αυτά τα δεδομένα και χαρακτηριστικά θα πραγματοποιηθεί η σύγκριση με την φωνολογική ανάπτυξη των δίγλωσσων παιδιών που έχουν την Αλβανική ως μητρική γλώσσα και την Ελληνική ως δεύτερη γλώσσα.

Ξεκινώντας την ανασκόπηση, σημειώνουμε πως η φωνολογική ανάπτυξη γενικότερα αποτελεί έναν αρκετά μελετημένο τομέα της γλωσσικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με την Κατή (1991) η κατάκτηση του φωνολογικού συστήματος μιας γλώσσας σημαίνει και εκμάθηση των στοιχειωδών φωνολογικών μονάδων -δηλαδή των φωνημάτων- αλλά και των πιθανών συνδυασμών τους -δηλαδή των φωνολογικών κανόνων. Κάθε γλώσσα έχει τα δικά της φωνήματα και τους δικούς της κανόνες. Οι διαφορές και οι ομοιότητες ανάμεσα στις γλώσσες δε φαίνεται, ωστόσο, να είναι τυχαίες. Μερικά φωνήματα και μερικοί κανόνες είναι αφενώς πιο καθολικοί στις γλώσσες του κόσμου και αφετέρου φαίνεται πως εμφανίζονται νωρίτερα στην παιδική γλώσσα. Το τι είναι περισσότερο ή λιγότερο καθολικό φαίνεται να καθορίζεται και από τις ανατομικές ιδιομορφίες της ανθρώπινης άρθρωσης αλλά και από γενικές αρχές οργάνωσης των γλωσσικών συστημάτων. Επομένως, κάποιες καθολικές εγγενείς αρχές φαίνεται πως καθορίζουν το τι είναι πιο συχνό καθώς και πιο πρώιμο στην ανάπτυξη (Κατή, 1991).

Η σειρά εμφάνισης των φωνημάτων φαίνεται πως εξαρτάται, σύμφωνα με την πιο σημαντική θεωρία της φωνολογικής ανάπτυξης, που προτάθηκε από τον Jacobson, από δύο αρχές. Μια αρχή είναι η προτίμηση για συνδυασμούς ήχων που είναι όσο το δυνατόν πιο διαφορετικοί. Έτσι, οι πρώτες φωνολογικές εκφορές αποτελούνται από συνδυασμούς των αντιθετικών ήχων που είναι τα φωνήεντα και τα σύμφωνα. Τα πρώτα σύμφωνα αποτελούν οι τρεις διαφορετικές κατηγορίες των ουρανικών (/c/, /□/), χειλικών (/p/, /b/, /m/) και οδοντικών (/t/). Σύμφωνα με την δεύτερη αρχή, τη σειρά εμφάνισης καθορίζει και η περιπλοκότητα του φωνήματος, εννοώντας τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά. Ακόμη, οι εκφορές των παιδιών χαρακτηρίζονται από λάθη (διεργασίες απλοποίησης), τα οποία όπως φαίνεται δεν είναι τυχαία, αλλά ακολουθούν κάποιες φυσικές τάσεις σε όλες τις γλώσσες (Κατή, 1991).

Το παιδί που αναπτύσσεται ακούει τις λέξεις από το περιβάλλον και με αυτόν τον τρόπο ενεργοποιεί και αναπτύσσει το δικό του φωνολογικό σύστημα. Δε μπορεί όμως να εκφέρει τις λέξεις όπως οι ενήλικες. Αιτία για αυτό αποτελούν ίσως

νευροφυσιολογικοί περιορισμοί. Για αυτό απλοποιεί τις λέξεις του με συστηματικό τρόπο πραγματοποιώντας συγκεκριμένες διαδικασίες απλοποίησης (Grunwell, 1985b). Για παράδειγμα λέει "τάτα" αντί "πατάτα" επειδή του είναι πιο εύκολο να πει το τμήμα της λέξης που τονίζεται ("τάτα") κόβοντας την μη τονιζόμενη συλλαβή δηλαδή την προτονισμένη συλλαβή ("πα"), μετατρέποντας με αυτόν τον τρόπο τη τρισύλλαβη λέξη σε δισύλλαβη και συνεπώς πιο εύκολη. Όλα τα παιδιά σε κάποιο στάδιο της εξέλιξης της ομιλίας τους απλοποιούν συστηματικά τις λέξεις με κάποιες διαδικασίες απλοποίησης (τόσο σε δομικό όσο και σε λειτουργικό επίπεδο). Μεγαλώνοντας όμως, μειώνουν σταδιακά τις διαδικασίες απλοποίησης που χρησιμοποιούν και καταλήγουν να μιλούν απολύτως καθαρά όπως οι ενήλικες ("Blood Business", 2004). Στον εξελικτικό πίνακα PACS (βλ. Παράρτημα Α') φαίνονται σε ποιά στάδια οι διαδικασίες αυτές εντάσσονται εντός του φυσιολογικού (Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών, 1995).

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται σε παιδιά ηλικίας 3;0 έως 5;0. Συνεπώς κρίνεται απαραίτητο να παρατεθούν τα φυσιολογικά στάδια φωνολογικής εξέλιξης (μονόγλωσσων) παιδιών αυτής της ηλικίας. Συγκεκριμένα η ομάδα αυτή παιδιών (3;0-5;0) αφορά 4 από τα 7 ηλικιακά στάδια, όπως καταγράφονται στο έντυπο της Δοκιμασίας Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών:

Στάδιο II (3;0-3;6): όπου τα παιδιά έχουν κατακτήσει όλα τα έρρινα και στιγμιαία, καθώς και τους περισσότερους εξακουλουθητικούς ήχους (με πιθανή έλλειψη κατάκτησης του χειλοδοντικού /f/, των οδοντικών /δ/ και /θ/, των φατνιακών /s/ και /z/). Η κατάκτηση των προστριβόμενων (/ts/ και /tz/) και υγρών (/λ/ και /l/) είναι πιθανή επίσης. Αναφορικά με τις διαδικασίες απλοποίησης, στο στάδιο αυτό συναντάμε τις Δομικές Διαδικασίες της *Πτώσης* (συλλαβής και φωνήματος κλειστής συλλαβής), της *Αρμονίας*, της *Μετάθεσης-Μετακίνησης* και *Απλοποίησης Συμπλεγμάτων*. Όσον αφορά τις Συστημικές Διαδικασίες, φυσιολογική θεωρείται σε αυτό το ηλικιακό στάδιο μόνο αυτή της *Στιγματικοποίησης*.

Στάδιο III (3;6-4;0): όλοι οι εξακολουθητικοί ήχοι έχουν κατακτηθεί πλέον, με ένα χρονικό περιθώριο για τα οδοντικά /θ/ και /δ/. Οι προστιβόμενοι ήχοι /ts/ και /tz/ και το υγρό /λ/ είναι πιθανό να μην έχουν κατακτηθεί ακόμα (το υγρό /l/ έχει κατακτηθεί). Όσον αφορά τις διαδικασίες απλοποίησης αναμένεται η εμφάνιση μόνο Δομικών Διαδικασιών (Πτώση συλλαβής και φωνήματος κλειστής συλλαβής, Μετάθεση- Μετακίνηση). Σε αυτό το στάδιο εμφανίζονται κάποια συμπλέγματα εκτός του /r/. Συγκεκριμένα κατακτώνται τα εξής συμπλέγματα: /sp/, /pl/, /kl/, /vl/, /kn/, /pn/, /p□/ και /vγ/.

Στάδιο IV (4;0-4;6): σε αυτό το στάδιο είναι πιθανό να μην έχουν κατακτηθεί μόνο οι προστριβόμενοι ήχοι /ts/ και /tz/ και το παλλόμενο /r/. Η Δομική Διαδικασία Απλοποίησης που θεωρείται φυσιολογικό να συναντάται σε αυτήν ηλικία είναι αυτή της *Πτώσης Φωνήματος Κλειστής Συλλαβής*. Το στάδιο αυτό αποτελεί αφετηρία για την εμφάνιση συμπλεγμάτων του /r/ (στιγμααίο + /r/), εφόσον έχει κατακτηθεί το φώνημα /r/.

Στάδιο V (4;6-5;0): όλοι οι ήχοι πλέον έχουν κατακτηθεί, επιτρέποντας μονάχα ένα χρονικό περιθώριο στο παλλόμενο /r/. Σε αυτό το στάδιο, όπως και στο προηγούμενο, φυσιολογικό θεωρείται να πραγματοποιούν τα παιδιά την Δομική Διαδικασία

Απλοποίησης της *Πτώσης Φωνήματος Κλειστής Συλλαβής*. Πλέον συναντώνται (σε περίπτωση κατάκτησης του /r/) συμπλέγματα «εξακολουθητικό σύμφωνο + /r/». (Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών, 1995).

Πέραν από την κατάκτηση των φθόγγων της Ελληνικής μεμονωμένα, εξίσου σημαντικό είναι να παρατεθούν και τα **στάδια-ηλικίες κατάκτησης συμπλεγμάτων** (δύο ή τρεις φθόγγοι μαζί που συντελούν στον σχηματισμό συλλαβών με δομή τύπου CCV ή CCCV). Σύμφωνα πάντα με την ερευνητική ομάδα του Πανελλήνιου Συλλόγου Λογοπεδικών, τα τρία ηλικιακά στάδια που αφορούν την παρούσα έρευνα είναι τα παρακάτω:

Ηλικία (3;6-4;0): σε αυτήν ηλικία τα συμπλέγματα συμφώνων που θα πρέπει να έχει εντάξει στο φωνητικό του σύστημα ένα παιδί είναι το /sp/, /pl/, /kl/, /vl/, /kn/, /pn/, /ps/ και το /vɣ/.

Ηλικία (4;0-4;6): η ηλικιακή αυτή ομάδα παιδιών πρέπει να έχει κατακτήσει επιπλέον τα συμπλέγματα /ft/, st/, sk/, sc/, ps/, /ks/, xt/, tr/, kr/, /dʒ/, /zm/, και /mn/.

Ηλικία (4;6-5;0): στο φωνητικό ρεπερτόριο των παιδιών ηλικίας 4;6-5;0 πρέπει να προστίθενται τα συμπλέγματα /sf/, /vr/, /dr/, /xn/, zɣ/, και /ft/ (Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών, 1995).

1.2. ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ

1.2.1. Ορισμός Διγλωσσίας και οι Κατηγορίες της

Έχουν αποδοθεί διάφοροι όροι αναφορικά με την διγλωσσία. Επιλεκτικά παρουσιάζονται μερικοί. Σύμφωνα με τον Ludo Beheydt (1986) η διγλωσσία δεν είναι μία αδιαμφισβήτητη έννοια. Ο τέλειος δίγλωσσος, ο οποίος κατέχει δύο γλώσσες στο επίπεδο της μητρικής γλώσσας, σπανίζει. Φαίνεται πιο σωστό να θεωρηθεί η διγλωσσία ως ένα συνεχές χρησιμοποιώντας τον πρακτικό ορισμό: "η ικανότητα επικοινωνίας σε δύο γλώσσες με κάποια στοιχειώδη ευκολία σε όλες τις συνηθισμένες περιστάσεις". Η γενική εικόνα δίγλωσσων ανθρώπων περιλαμβάνει ένα γλωσσικό περιβάλλον όπου ακούγονται και οι δύο γλώσσες, από τη γέννηση του ατόμου και έπειτα. Αυτό δεν συνεπάγεται απαραίτητα ότι το δίγλωσσο άτομο κατέχει και τις δύο γλώσσες στο ίδιο επίπεδο (τέλειος δίγλωσσος) καθώς αυτό είναι σπάνιο. Αυτό που πρέπει να συμβαίνει είναι να γνωρίζει το άτομο σε καλό επίπεδο τη δεύτερη γλώσσα (Larsen-Freeman et al., 1991).

Θα ήταν χρήσιμο επίσης να γίνει διάκριση ανάμεσα στη διγλωσσία ως "βασική διαπροσωπική επικοινωνιακή δεξιότητα" και στη διγλωσσία ως "γνωστική ακαδημαϊκή γλωσσική ικανότητα", απαραίτητη για να εκφράσει κανείς επαρκώς αφηρημένες ιδέες (Ludo Beheydt, 1986).

Η γλώσσα που μαθαίνεται πρώτη αποκαλείται Λ1 (L1), ενώ αυτή που μαθαίνεται δεύτερη Λ2 (L2). Μερικές φορές Λ1 και Λ2 κατακτώνται ταυτόχρονα. Άλλοτε παρατηρείται η Λ1 να καταλήγει δεύτερη σε χρήση και η Λ2 πρώτη («κύρια» στην καθημερινότητα) (Καμπανάρου, 2007).

Ένα άλλο θέμα που απασχόλησε και απασχολεί τους ειδικούς, είναι ο προσδιορισμός των ειδών της Διγλωσσίας. Ο Weinreich (1953) σε μια πρώτη απόπειρα διάκρισης των ειδών διγλωσσίας πρότεινε δύο τύπους-είδη: α) **Σύνθετη Διγλωσσία** (όπου το άτομο κατέχει μία όμοια – κοινή έννοια και για τις δύο γλώσσες)

και β) **Ομοδιάταξη Διγλωσσία** (παράλληλη ύπαρξη συνόλων της έννοιας μιας λέξης). Στις περιπτώσεις όπου η δεύτερη γλώσσα εξελίσσεται λίγο μετά από την πρώτη, τότε μιλάμε για γ) **Υποτακτική διγλωσσία** (Larsen-Freeman et al., 1991).

Η προσπάθεια του Weinreich δεν αποδείχθηκε απόλυτα σωστή και εύχρηστη. Ένας πιο πρακτικός διαχωρισμός αποτελεί ο παρακάτω: α) **Ταυτόχρονη Διγλωσσία** (Λ1 και Λ2 κατακτώνται ταυτόχρονα), β) **Διαδοχική** (η μια γλώσσα κατακτάται λίγο πριν από τη δεύτερη) και γ) **Αργή** (όπου η δεύτερη γλώσσα κατακτάται στην ενήλικη ζωή του ατόμου). Σύμφωνα με αυτόν τον διαχωρισμό, η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε σε παιδιά που παρουσιάζουν ταυτόχρονη διγλωσσία με γονείς που εμφανίζουν αργή διγλωσσία (Larsen-Freeman et al, 1991). Συγκεκριμένα αυτή η διγλωσσία συναντάται και με τον όρο **Ταυτόχρονη Νηπιακή Διγλωσσία**, όπου το παιδί αναπτύσει από την αρχή δύο μητρικές γλώσσες (Καμπανάρου, 2007).

Σύμφωνα με τους Vihman & McLaughlin (1982) καταλυτικό σημείο ανάμεσα στη **Ταυτόχρονη** και **Διαδοχική Διγλωσσία** αποτελούσε η ηλικία των τριών (3;0). Ωστόσο, αργότερα προτάθηκε η οριοθέτηση να γίνεται με βάση αναπτυξιακά και όχι ηλικιακά κριτήρια. Από εκεί και έπειτα η Karmiloff – Smith (1986) υποστηρίζει ότι η γλωσσική ανάπτυξη ανάμεσα στα πέντε και εννέα χρόνια δεν χαρακτηρίζεται απλώς από την αύξηση του λεξιλογίου. Το παιδί (μονόγλωσσο ή δίγλωσσο) των πέντε χρόνων έχει μάθει διάφορους γλωσσολογικούς κανόνες, πρέπει όμως να τους οργανώσει σε ένα πιο συνεκτικό γλωσσολογικό σύστημα. Από τα πέντε μέχρι τα εννέα το παιδί καταφέρνει να αποκτήσει ένα πιο αφηρημένο επίπεδο γλωσσολογικής ανάλυσης – *το μεταδιαδικαστικό επίπεδο* - το οποίο του επιτρέπει να έχει επίγνωση της πολλαπλής λειτουργικότητας των γραμματικών μορφημάτων και να αποφεύγει τους υπερπροσδιορισμούς. Γενικά η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τον εμπλουτισμό των γενικών αρχών με κανόνες για εξαιρέσεις και από την ανάπτυξη της ικανότητας του παιδιού (μονόγλωσσο-δίγλωσσο) να εκφράζεται με οικονομικό τρόπο και να αποφεύγει τους πολλαπλούς δείκτες, να κατανοεί τη/τις γλώσσα/-ες σε ένα πιο αφηρημένο επίπεδο, χωρίς να χρειάζεται να βασίζεται σε εξωγλωσσικά στοιχεία (Βοσνιάδου, 2002).

Ένας ακόμη τομέας που αξίζει να αναφερθεί πάνω στην διγλωσσία (πέραν από την διάκριση ειδών- κατηγοριών) είναι ο τρόπος κατάκτησής της (με τρόπο και κάτω υπό ποιές συνθήκες κατακτήθηκαν οι δυο γλώσσες). Σύμφωνα με την Romaine (1995) κατά την παιδική ηλικία οι δύο γλώσσες κατακτώνται αναλόγως με τους 6 παρακάτω τρόπους:

1. Ένα πρόσωπο – μία γλώσσα: σε αυτήν την περίπτωση οι γονείς έχουν διαφορετικές πρώτες γλώσσες, αλλά ο καθένας έχει κάποια γνώση της γλώσσας του άλλου. Συνήθως συναντάται σε οικογένειες από μεικτούς γάμους.
2. Ανεπίσημη (μη – κυρίαρχη στην κοινωνία) γλώσσα στο σπίτι: οι γονείς μιλούν διαφορετικές γλώσσες εκ των οποίων η μία είναι η επίσημη γλώσσα που ομιλείται στην κοινωνία, όπου ζει το παιδί. Στο παιδί οι γονείς του μιλούν τη γλώσσα που δεν είναι η επίσημη, ενώ η τελευταία κατακτάται μέσω της διδασκαλία στο χώρο της εκπαίδευσης.
3. Ανεπίσημη γλώσσα στο σπίτι χωρίς υποστήριξη από την κοινωνία: οι γονείς μιλούν

τη ίδια γλώσσα, η οποία δεν είναι η επίσημη γλώσσα της ευρύτερης κοινωνίας όπου ζει το παιδί. Συνήθως αυτή η περίπτωση απαντάται στους οικονομικούς μετανάστες, ενώ και εδώ η επίσημη γλώσσα μαθαίνεται στο σχολείο. Θα μπορούσε να σημειωθεί πως το δείγμα της έρευνας ανήκει σε αυτήν την ομάδα.

4. Δύο ανεπίσημες γλώσσες στο σπίτι χωρίς υποστήριξη από την κοινωνία: οι γονείς μιλούν διαφορετικές γλώσσες, καμιά από τις οποίες δεν είναι η κυρίαρχη γλώσσα της κοινωνίας. Ο καθένας μιλά τη δική του γλώσσα με το παιδί.

5. Μη φυσικοί ομιλητές: οι γονείς είναι φυσικοί ομιλητές της κυρίαρχης γλώσσας. Ο ένας όμως από αυτούς μιλά πάντα με το παιδί σε μια άλλη γλώσσα.

6. Ανάμειξη γλωσσών: οι γονείς είναι δίγλωσσοι και συνεχώς αναμειγνύουν τις δύο γλώσσες, όταν μιλούν με το παιδί. Θεωρείται η πιο συνηθισμένη περίπτωση.

1.2.2. «Ταυτόχρονη Νηπιακή Διγλωσσία» (Κατάκτηση δυο γλωσσών ταυτόχρονα)

Η φωνολογική ανάπτυξη δίγλωσσων παιδιών δεν έχει διερευνηθεί ευρέως (Goldstein, 2004; Holm & Dodd, 2001; Lleo & Kehoe, 2002). Συγκεκριμένα για τη φωνολογική ανάπτυξη παιδιών που μεγαλώνουν σε δίγλωσσο Ελληνο-Αλβανικό περιβάλλον δεν παρατίθεται κάποια έρευνα τόσο στην ελληνική όσο και στη ξένη βιβλιογραφία.

Ωστόσο για την ταυτόχρονη διγλωσσία γενικότερα έχουν διεξαχθεί έρευνες οι οποίες είχαν σαν αφετηρία την υπόθεση του Leopold. Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή τα παιδιά που εκτίθενται σε δύο γλώσσες περνούν από ένα αρχικό στάδιο όπου οι γλώσσες δεν διαφοροποιούνται (Volterra & Taeschner, 1978). Η πιο λεπτομερής εφαρμογή αυτής της υπόθεσης έγινε από τους Volterra and Taeschner (1978, p. 312), σύμφωνα με τους οποίους «Σε ένα 1^ο στάδιο το παιδί διαθέτει ένα κοινό λεξικό σύστημα και για τις δύο γλώσσες (σε αυτό το στάδιο η γλωσσική ανάπτυξη μοιάζει να είναι ίδια με αυτήν των μονόγλωσσων παιδιών). Σε ένα 2^ο στάδιο το παιδί διαχωρίζει δύο λεξικά αλλά εφαρμόζει τους ίδιους κοινούς συντακτικούς κανόνες και για τις δύο γλώσσες. Στο 3^ο στάδιο το παιδί μιλάει τις δύο γλώσσες για τις οποίες διαθέτει δύο ξεχωριστά λεξικά και συντακτικούς κανόνες».

Σύμφωνα με σχετικές έρευνες, τόσο τα μονόγλωσσα όσο και τα δίγλωσσα παιδιά (με ταυτόχρονη διγλωσσία) εκφέρουν τις πρώτες λέξεις («πρωτο-λέξεις») κατά την ίδια ηλικία, δηλαδή ανάμεσα 12-13 μηνών (Genesee, 2003; Patterson & Pearson, 2004). Ένα ακόμα ορόσημο των ερευνών αποτελεί το συμπέρασμα ότι τόσο στα δίγλωσσα όσο και στα μονόγλωσσα παιδιά παρατηρείται η ίδια κατανομή των λεξικών κατηγοριών (όπως ουσιαστικό, ρήμα κτλ.) (Nicoladis, 2001). Το μέγεθος του λεξιλογίου για κάθε γλώσσα στα δίγλωσσα αυτά παιδιά είναι ανάλογο της χρήσης της κάθε μίας (Pearson et al., 1997).

1.2.3. Νοητικό Λεξικό Δίγλωσσων Παιδιών

Αναφορικά με την ανάπτυξη του Νοητικού Λεξικού στα δίγλωσσα παιδιά, οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί είναι αντικρουόμενες. Κάποιες υποστηρίζουν ότι τα παιδιά ξεκινούν έχοντας ένα σύστημα (Volterra & Taeschner, 1978), ενώ σύμφωνα με άλλες τα παιδιά αναπτύσσουν δύο διαφορετικά συστήματα από την αρχή κιόλας (De Houwer 1990, Meisel 1994).

Έντονη συζήτηση αναφορικά με την Ανάπτυξη του Νοητικού Λεξικού στα δίγλωσσα παιδιά έχει επικεντρωθεί στις δυο (μια για κάθε γλώσσα) λέξεις που αντιστοιχούν σε μια κοινή έννοια (ισοδύναμες μεταφράσεις, όπως θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν). Σύμφωνα με τον Clark (1987), κάθε λέξη που είναι αποθηκευμένη στο Λεξικό ενός μονόγλωσσου παιδιού πρέπει να έχει μια μοναδική σημασία και συνεπώς συνώνυμα του ίδιου αντικειμένου-έννοιας δεν θεωρούνται αποδεκτά. Στην περίπτωση που αυτή η αρχή ισχύει και για τα δίγλωσσα παιδιά τότε οι «ισοδύναμες μεταφράσεις» δεν θα έπρεπε να είναι αποδεκτές. Ωστόσο, όπως υποστηρίζεται από τους Pearson et al. (1995) και Quay (1995), οι ισοδύναμες μεταφράσεις υπάρχουν από την αρχή της κατάκτησης της γλώσσας στα δίγλωσσα παιδιά και μάλιστα σε μερικές περιπτώσεις με τρόπο συνεχή, ώστε το ένα να ακολουθεί το άλλο, χωρίς όμως να παρεμβάλλεται κάποιο.

Οι Lanvers (1999) και Nicoladis & Secco (2000) υποστήριξαν στις έρευνές τους ότι τα δίγλωσσα παιδιά χρησιμοποιούν σχετικά λίγες ισοδύναμες μεταφράσεις πριν την ηλικία των 1;5. Ωστόσο το ποσοστό των ισοδύναμων μεταφράσεων αυξάνεται συνεχώς προσεγγίζοντας το 20-25% των συνολικών λέξεων που απαρτίζουν το λεξιλόγιό τους. Το πόρισμα αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ένα δίγλωσσο παιδί τουλάχιστον από την ηλικία αυτή (1;5) και έπειτα διαθέτει δύο διαφορετικά λεξικά συστήματα (Νοητικά Λεξικά) (Deuchar & Quay, 2000).

1.2.4. Ανάμειξη Κωδικών (code-mixing)

Ένα θέμα που αφορά τη γλωσσική επεξεργασία των δίγλωσσων παιδιών είναι ο βαθμός στον οποίο *αναμειγνύουν* ή *εναλλάσσουν* τις γλώσσες (συγκεκριμένα την ελληνική με την αλβανική γλώσσα). Οι δύο αυτοί όροι διαφοροποιούνται ωστόσο. Ο μεν όρος «*ανάμειξη κωδικών*» (code-mixing) αναφέρεται στις αλλαγές σε επίπεδο λέξεων, ενώ ο όρος «*εναλλαγή κωδικών*» (code-switching) συμβαίνει όταν το άτομο χρησιμοποιεί εναλλάξ δύο ή περισσότερες γλώσσες κατά την ίδια επικοινωνιακή πράξη (Baker, 2001). Κατά τη Γαβριηλίδου (2004), η διαφορά μεταξύ της εναλλαγής και της ανάμειξης κωδικών είναι ότι στη μεν εναλλαγή κώδικα η επιλογή του ενός ή του άλλου κώδικα μπορεί να είναι συστηματική, συνειδητή, επιδιωκόμενη και εξαρτώμενη από την εκάστοτε επικοινωνιακή κατάσταση, ενώ με τον όρο ανάμειξη κώδικα εννοούμε την τυχαία επιλογή κώδικα από τον ομιλητή. Στη παρούσα έρευνα θα επικεντρωθούμε στην ανάμειξη κωδικών, καθώς το φωνολογικό τέστ το οποίο εφαρμόστηκε στα παιδιά στηρίζεται στην κατονομασία εικόνων. Συνεπώς επικεντρώνεται στην εκφορά σε μονολεκτικό επίπεδο και στην τυχαία επιλογή κώδικα από το παιδί.

Όπως αναφέρθηκε, ο όρος ανάμειξη κωδικών απευθύνεται στη χρήση στοιχείων (φωνολογικών, λεξικών, μορφοσυντακτικών) δύο γλωσσών στην ίδια πρόταση/εκφορά ή τμήμα συζήτησης. Μπορεί δηλαδή να εφαρμοστεί μέσα στην ίδια την πρόταση ή ανάμεσα σε προτάσεις (Volterra & Taeschner, 1978).

Η **συχρότητα ανάμειξης** κωδικών διαφέρει καθώς εξαρτάται από: το *είδος* της ανάμειξης, την *κατηγορία των στοιχείων-λέξεων* που αναμειγνύονται (λειτουργικές έναντι περιεχομένου), *την γλώσσα που χρησιμοποιείται στην συζήτηση* (γλώσσα που

γνωρίζει μέτρια έναντι αυτής που γνωρίζει άριστα) και τέλος το *ευρύτερο πλαίσιο* (αν οι συνομιλητές είναι δίγλωσσοι ή μονόγλωσσοι). Ενώ στους ενήλικες η ανάμειξη κωδικών μπορεί να έχει μετα- επικοινωνιακό σκοπό (για παράδειγμα: να τονίσει εθνική ταυτότητα του ομιλητή) στα παιδιά ερμηνεύεται ως δείγμα ανεπάρκειας ή και σύγχυσης (Volterra & Taeschner, 1978).

Η ανάμειξη κωδικών στα δίγλωσσα παιδιά έχει αποτελέσει θέμα πολλών ερευνών. Σκοπός τους ήταν να προσδιοριστούν οι γραμματικές και λειτουργικές ιδιότητές της με απώτερο στόχο να αποδειχθεί εάν πρόκειται για μόνιμους συντεταγμένους κανόνες ή αποτελούν εντέλει ενδείξεις σύγχυσης των δύο γλωσσών.

Αναφορικά με τις **Γραμματικές Ιδιότητες** όλες οι έρευνες για την ανάμειξη κωδικών μέσα στην ίδια πρόταση από παιδιά που μεγάλωσαν σε δίγλωσσο περιβάλλον [συγκεκριμένα για τα εξής ζεύγη γλωσσών: Γαλλικά και Γερμανικά (Körpe, in press; Meisel, 1994), Γαλλικά και Αγγλικά (Sauve & Genesee, 2000; Paradis, Nicoladis, & Genesee, 2000), Αγγλικά και Νορβηγικά (Lanza, 1997a)], κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η ανάμειξη κωδικών στα παιδιά είναι γραμματικά εξαρτώμενη καθότι τα παιδιά αυτά συνήθως αναμείγνυαν τους κώδικες στο μέρος αυτό της πρότασης όπου η γραμματική και των δύο γλωσσών βρίσκεται σε συμφωνία, δηλαδή συμπίπτει. Σπάνια ωστόσο αναμείγνυαν όταν οι γραμματικοί κανόνες των δύο γλωσσών δε συνάδουν.

Στην περίπτωση όπου η ανάμειξη κωδικών δεν οφείλεται στην μειωμένη ικανότητα διαφοροποίησης των δύο γλωσσών, το ερώτημα που παραμένει είναι γιατί τα παιδιά αναμειγνύουν τις γλώσσες. Οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί αναφορικά με τις **Λειτουργικές Ιδιότητες** της ανάμειξης γλωσσών από ένα δίγλωσσο παιδί έχουν καταλήξει σε κάποιες υποθέσεις πιθανής αιτιολογίας και οι οποίες σχετίζονται με παράγοντες παραγωγής/εκφοράς. Οι υποθέσεις αυτές συγκεκριμένα αφορούν:

- **Γεφύρωση Χάσματος / Συμπλήρωση κενού (Gap Fill)**: η ανάμειξη οφείλεται στην προσπάθεια του παιδιού να γεμίσει το κενό στην ανάπτυξη του (νοητικού) λεξικού και της γραμματικής.

Έτσι, όταν υπάρχει λεξικό κενό το παιδί αναμειγνύει λέξεις αντικαθιστώντας τις λέξεις από μια *X* γλώσσα, η οποία χρησιμοποιείται αρχικά, σε μια γλώσσα *Y* και αυτό γιατί δεν γνωρίζει την κατάλληλη λέξη στη *X* γλώσσα. Η υπόθεση αυτή υποστηρίζεται από έρευνες που έδειξαν ότι τα δίγλωσσα παιδιά αναμειγνύουν τους κώδικες συχνότερα όταν γίνεται χρήση της γλώσσας που γνωρίζουν «μέτρια» (λιγότερο καλά) αντί αυτής που γνωρίζουν «άριστα» (Genesee, Nicoladis & Paradis, 1995; Lanvers, 2001).

Στηριζόμενοι στην ίδια υπόθεση, παρατίθεται η θεωρία σχετικά με το γραμματικό κενό. Σύμφωνα με αυτή, η ανάμειξη τώρα οφείλεται σε κενό στην γραμματική και στην προσπάθεια συμπλήρωσής του. Συγκεκριμένα οι Petersen (1988) και Lanza (1997b) ανέφεραν ότι τα παιδιά αναμειγνύουν λειτουργικές λέξεις και κλιτά μορφήματα της γλώσσας που γνωρίζουν λιγότερο καλά με λέξεις περιεχομένου της γλώσσας που γνωρίζουν καλύτερα, αλλά σπάνιο συμβαίνει το αντίστροφο. Οι Gawlitzek-Maiwald και Tracy (1996) υποστήριξαν ότι τα δίγλωσσα παιδιά χρησιμοποιούν συντακτικά πρότυπα της γλώσσας που γνωρίζουν καλύτερα για να «συμπληρώσουν» το κενό στη γραμματική της γλώσσας που γνωρίζουν λιγότερο.

Τόσο η λεξική όσο και η μορφοσυντακτική ανάμειξη μαρτυρούν την ικανότητα του παιδιού για πρόσβαση και δημιουργική χρήση των λεξικών και

μορφοσυντακτικών πηγών και των δύο γλωσσών παράλληλα, την ώρα της γλωσσικής παραγωγής.

- **Εναισθησία Περιεχομένου (Context-Sensitivity).** Σύμφωνα με αποδεικτικά στοιχεία, η ανάμειξη κωδικών που πραγματοποιούν τα παιδιά επηρεάζεται εύκολα από τα συμφραζόμενα της συζήτησης καθώς και τον συνομιλητή που έχει μπροστά του (Deuchar & Quay, 2000; Genesee et al., 1996; Lanza 1997b; Meisel, 1990; Vihman, 1998;), από το θέμα της συζήτησης (Lanvers, 2001) και τον σκοπό της συζήτησης- αλληλεπίδρασης με τον συνομιλητή (Vihman, 1998).

Έχει αποδειχθεί από μερικούς ερευνητές επίσης ότι η ανάμειξη κωδικών επηρεάζεται και από τις εκάστοτε συνθήκες/περιστάσεις. Οι Sprott & Kemper (1987) για παράδειγμα, παρατήρησαν ότι παιδιά ηλικίας 3;0-6;0 (με δίγλωσσία: αγγλικά και ισπανικά) κατά την διάρκεια συνέντευξης-αξιολόγησης από έναν ενήλικα πραγματοποίησαν ανάμειξη κωδικών σε μικρότερο ποσοστό από ότι όταν έπαιζαν με άλλα παιδιά ή όταν ζωγράφιζαν το σπίτι και την οικογένειά τους (Genesee, & Nicoladis, 2006).

1.2.5. Υπέρ και Κατά της Δίγλωσσίας

Όσον αφορά τη γλωσσική ανάπτυξη δίγλωσσων παιδιών, μέχρι πριν από κάποιες δεκαετίες επικρατούσαν δύο «ρεύματα» μελετών που παρουσίαζαν αντιφατικά συμπεράσματα. Από τη μία υπήρχαν οι μελέτες του Leopold (1939-1949) που παρουσίαζαν αρμονική και ομαλή ανάπτυξη του δίγλωσσου παιδιού, και από την άλλη οι ψυχομετρικές μελέτες αποτελεσμάτων σχολικής απόδοσης, όπου συγκρίνονταν δίγλωσσα και μονόγλωσσα παιδιά και τα δίγλωσσα θεωρούνταν ότι μειονεκτούσαν γλωσσικά σε σχέση με τα μονόγλωσσα. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματά τους έδειχναν ότι τα δίγλωσσα παιδιά είχαν προβληματική άρθρωση, ότι έκαναν πιο πολλά γραμματικά λάθη και παρουσίαζαν χαμηλότερες επιδόσεις στις γραπτές εκθέσεις από τα μονόγλωσσα, είχαν χαμηλότερο λεξιλόγιο και προέκυπτε το συμπέρασμα ότι αυτή η μειονεξία τους θα επηρέαζε την ακαδημαϊκή τους ανάπτυξη και εξέλιξη. Όπως όμως παρατήρησαν σχετικά οι Hakuta και Diaz (1985), αυτές οι μελέτες δεν έλεγχαν το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των παιδιών που συμμετείχαν στις έρευνες και, σε πολλές περιπτώσεις, ο ίδιος ο καθορισμός του δείγματος ήταν αμφίβολος, αφού το μοναδικό κριτήριο για να θεωρηθεί ένα παιδί δίγλωσσο ήταν απλά η προέλευση των γονιών, το επίθετό του ή ο τόπος διαμονής του.

Όσον αφορά το λεξιλόγιο (όπου θα βασιστεί και η παρούσα έρευνα), οι Eviatar & Ibrahim (2000) σε έρευνές τους έδειξαν ότι σε αντίστοιχα τεστ αξιολόγησης τα δίγλωσσα παιδιά είχαν χαμηλότερες επιδόσεις από ότι τα μονόγλωσσα. Πιο συγκεκριμένα παρατηρήθηκε το εξής: παρόλο που τόσο τα μονόγλωσσα όσο και τα δίγλωσσα παιδιά παρήγαγαν στην ίδια ηλικία τις πρώτες λέξεις, εντούτοις το δεύτερο χρόνο τα δίγλωσσα παιδιά φαινόταν να έχουν πιο περιορισμένο λεξιλόγιο, αλλά μεγαλύτερη λεκτική ευφράδεια. Ωστόσο, και τα ευρήματα αυτά τέθηκαν υπό αμφισβήτηση, αφού θεωρήθηκε ότι δεν λάμβαναν υπόψιν κάποιες βασικές παραμέτρους μεθοδολογίας (για παράδειγμα: τα τεστ μέτρησης λεξιλογίου ήταν σχεδιασμένα για τις ανάγκες των μονόγλωσσων παιδιών και ο ρυθμός κατάκτησης των γλωσσικών δομών μπορεί να διαφέρει ανάμεσα σε δύο γλώσσες).

Άλλοι ερευνητές (Leopold, 1939-1949) και Pearson & Fernandez (1994) έδειξαν ότι η μονογλωσσική ανάπτυξη του λεξιλογίου ακολουθεί τον ίδιο ακριβώς ρυθμό με αυτόν της δίγλωσσας και ότι, αν προστεθούν τα λεξιλόγια και των δύο γλωσσών που γνωρίζουν τα δίγλωσσα παιδιά, τότε δεν υπάρχει διαφορά δίγλωσσων – μονόγλωσσων ως προς το συνολικό αριθμό λέξεων που κατέχουν, με πιθανότητα μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις τα δίγλωσσα παιδιά να υπερτερούν.

1.3. ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.3.1 Δημογραφικά στοιχεία Αλβανών Μεταναστών στην Ελλάδα

Επί έναν περίπου αιώνα η Ελλάδα έστελνε μετανάστες σε άλλες χώρες, μακρινές και κοντινές. Τα τελευταία 10-15 χρόνια όμως έχει παρατηρηθεί το αντίστροφο φαινόμενο. Κατά τη δεκαετία του 1980 η Ελλάδα άρχισε να γίνεται χώρα-δέκτης μεταναστών, κυρίως από ασιατικές και αφρικανικές χώρες, αλλά και αρκετών Κούρδων και Παλαιστίνιων προσφύγων. Αργότερα, με την κατάρρευση του «Ανατολικού Μπλοκ» στις αρχές της δεκαετίας του '90, παρατηρήθηκε μεγάλη εισροή μεταναστών από χώρες της ανατολικής Ευρώπης, ειδικά από γειτονικές χώρες όπως η Αλβανία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία (Μ.Π.Ε., 2003).

Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας το 2006 στην Ελλάδα ζούσαν 695.979 άτομα μη ελληνικής υπηκοότητας. Από αυτούς, η συντριπτική πλειοψηφία προέρχονταν από την Ευρώπη (605.758) και μικρότερος αριθμός από την Ασία (70.647) και την Αφρική (15.237). Οι Ευρωπαίοι μετανάστες στο μεγαλύτερο ποσοστό τους προέρχονταν από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Αλβανία 481.663, Βουλγαρία 43.981, Ρουμανία 25.375, Ουκρανία 19.785, Ρωσία 13.635). Οι μετανάστες από την Αφρική προέρχονται κυρίως από την Αίγυπτο (9.461), τη Νιγηρία (1.632) και την Αιθιοπία (979), ενώ αυτοί από την Ασία προέρχονταν από το Πακιστάν (15.830), τη Γεωργία (13.254), την Ινδία (10.043), τις Φιλιππίνες (6.465), τη Συρία (5.747), το Μπαγκλαντές (5.661) και την Αρμενία (4.687) (Ε.Σ.Υ.Ε., 2006) (Μ.Π.Ε., 2003)..

Σχεδόν οι μισοί μετανάστες (44,2%), όλων των προελεύσεων, είναι κατά μέσο όρο 25 - 34 ετών. Αρκετοί είναι και οι 35 - 44 ετών (27,6%). Υπάρχουν όμως σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάλογα με τη χώρα προέλευσης. Πιο νέοι (18-24 ετών) έρχονται στην Ελλάδα οι Αλβανοί, ενώ πολλούς μεσήλικες μετανάστες (άνω των 45) βρίσκουμε ανάμεσα στους Ανατολικοευρωπαίους και Βαλκάνιους. Το 65% περίπου των μεταναστών ζουν στην Ελλάδα με την οικογένειά τους, ενώ το 44% έχουν παιδιά που ζουν εδώ μαζί τους. Το 81,5% των Αλβανών είναι οικογενειάρχες, εν αντιθέση με το 70,3% των Ασιατών που είναι μοναχικοί. Το δημογραφικό αυτό στοιχείο συνεπάγεται και μεγάλο ποσοστό παιδιών αλβανικής καταγωγής που μεγαλώνουν σε δίγλωσσο περιβάλλον (Μ.Π.Ε., 2003).

Το 62% των ερωτηθέντων μεταναστών δηλώνει πολύ καλή γνώση της γλώσσας. Πιο καλά ελληνικά μιλούν οι Αλβανοί, οι Βαλκάνιοι και οι Ανατολικοευρωπαίοι. Η γνώση της γλώσσας αυξάνεται ανάλογα με τα χρόνια παραμονής. Ωστόσο, το 28% των μεταναστών που ζουν πάνω από έξι χρόνια στη χώρα μας δεν μιλούν ακόμη καλά τη γλώσσα (σημειωτέον στο δείγμα δεν περιλαμβάνεται αλλαδαπός που να μην μιλάει

καθόλου ελληνικά). Τα παιδιά τους, σε ποσοστό άνω του 70%, μιλούν άριστα ή πολύ καλά τα ελληνικά (Μ.Π.Ε., 2003)..

Προσαρμοσμένο στην Ελλάδα («πολύ» ή «αρκετά») δηλώνει το 83%. Κάτι που σχετίζεται άμεσα με την άριστη γνώση της γλώσσας, τα χρόνια παραμονής, την ηλικία (άνω των 45), την οικογενειακή κατάσταση (παιδιά). Περισσότερο προσαρμοσμένοι εμφανίζονται οι Αλβανοί, οι Βαλκάνιοι και οι Ανατολικοευρωπαίοι και λιγότερο οι Άραβες, οι Αφρικανοί και οι Ασιάτες (Μ.Π.Ε., 2003).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω δημογραφικά στοιχεία, καταλαβαίνει κανείς πως η πιθανότητα ένας Λογοθεραπευτής-τρια να βρεθεί αντιμετώπος/-η με ένα δίγλωσσο παιδί είναι μεγάλη και ακόμα μεγαλύτερη με ένα παιδί που γεννήθηκε και μεγαλώνει σε ένα ελληνο-αλβανικό γλωσσικό περιβάλλον.

Εξαιτίας της ανεπαρκούς κατανόησης της τυπικής φωνολογικής ανάπτυξης των δίγλωσσων παιδιών γενικότερα και της έλλειψης βιβλιογραφίας και ερευνών αναφορικά με την Ελληνο-Αλβανική διγλωσσία, ο ρόλος των λογοθεραπευτών για τον συγκεκριμένο αυτό πληθυσμό γίνεται δυσκολότερος. Ο προσδιορισμός-διάγνωση όσο και η θεραπεία των πιθανών φωνολογικών/ γλωσσικών διαταραχών των παιδιών αυτών αυτόματα γίνεται δυσκολότερος. Αυτό γίνεται εύκολα κατανοητό αν ανατρέχοντας στην βιβλιογραφία θυμηθούμε ότι όταν ένα παιδί έρθει σε επαφή με δύο (ή και περισσότερες ακόμα) γλώσσες τότε επηρεάζονται τόσο η φωνολογία όσο και η μορφολογία, η σύνταξη και η σημασιολογία (Dorpc, 2000).

Σε αυτήν την έρευνα θα γίνει μια πρώτη προσπάθεια ανάλυσης της φωνολογικής ανάπτυξης δίγλωσσων παιδιών αλβανικής καταγωγής, συνεπώς θα ήταν χρήσιμο να παρατεθούν όσα στοιχεία θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση και ανάλυση της αλβανικής γλώσσας.

1.3.2 Αλβανική και Ελληνική Φωνολογία

Η Αλβανική είναι μία γλώσσα που χρησιμοποιείται από περίπου 6 εκατομμύρια ανθρώπους (κυρίως στην Αλβανία, Τουρκία, Κόσοβο, Δημοκρατική Μακεδονία, Ελλάδα και μέρος της Ιταλίας)

Η αλβανική αλφάβητος αποτελείται από 7 φωνήεντα και 29 σύμφωνα. Μια ιδιομορφία της γλώσσας αποτελεί το μεσσαίο-κεντρικό φωνήεν /ə/ που «μεταπέφτει» στο τέλος της λέξης. Οι λέξεις τονίζονται κυρίως στην προτελευταία συλλαβή (στην παραλήγουσα).

Παρακάτω συνοψίζονται οι φθόγγοι της Αλβανικής, σύμφωνα με το Διεθνές Φωνολογικό Αλφάβητο (IPA):

Πίνακας 1.3.2α. «Φθόγγοι της Αλβανικής»

Οι Φθόγγοι της Αλβανικής								
	Διχειλικά	Χειλο- δοντικά	Οδοντικά	Φατνιακά	Μετα- Φατνιακά	Ουρανικά	Υπερωικά	Γλωττιδικό
Ένρινα	m			n		ɲ		
Στιγμαία	p b			t d		c ɟ	k g	
Προστριβό- μενα				ts dz	tʃ dʒ			
Τριβόμενα/ Εξακολου- θητικά		f v	θ ð	s z	ʃ ʒ			h
Παλλόμενα				r				
Στιγμακά				r				
Προσεγγι- στικά				l ɫ		j		

Στη συνέχεια παρατίθεται πίνακας όπου περιλαμβάνονται τόσο οι φθόγγοι της Αλβανικής όσο και της Ελληνικής, ώστε να είναι δυνατή η σύγκρισή τους. Με μαύρο χρώμα καταγράφονται οι φθόγγοι της Αλβανικής, ενώ με μπλέ χρώμα οι φθόγγοι της Ελληνικής.

Πίνακας 1.3.2β. «Φθόγγοι της Αλβανικής και της Ελληνικής»

Φθόγγοι της Αλβανικής συγκριτικά με της Νέας Ελληνικής								
	Διχειλικά	Χειλο- δοντικά	Οδοντικά	Φατνιακά	Μετα- Φατνιακά	Ουρανικά	Υπερωικά	Γλωττιδικό
Ένρινα	m m			n n		ɲ ɲ	ŋ ŋ	
Στιγμαία	p b p b			t d t d		c ɟ c ɟ	k g k g	
Προστριβό- μενα				ts dz ts dz	tʃ dʒ			
Τριβόμενα/ Εξακολου- θητικά		f v f v	θ ð θ ð	s z s z	ʃ ʒ		ç j x γ	h
Παλλόμενα				r				
Στιγμαικά				r				
Προσεγγι- στικά				l ɫ		j		

Αναλύοντας τον παραπάνω πίνακα, προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα:

- Στην αλβανική γλώσσα το φώνημα-ήχος /γ/ δεν υπάρχει. Η εμπειρία και τα ακούσματα από ενήλικες αλβανικής καταγωγής που έμαθαν την ελληνική γλώσσα ύστερα από μετανάστευση, αντικαθιστούν τον ήχο αυτό με το /g/ ο

οποίος διαφοροποιείται μονάχα ως προς τον τρόπο άρθρωσης (ο εξακολουθητικός ήχος /γ/ αντικαθίσταται από τον έκκροτο-στιγμαίο /g/) και παραμένει ίδιο ως προς τον τόπο άρθρωσης και την ηχηρότητα.

- Ένας ακόμη ήχος που εκλείπει από την αλβανική γλώσσα και συναντάται στη Ελληνική είναι το υπερωικό /x/. Χρησιμοποιείται ωστόσο ένα ανάλογο σε τρόπο φώνημα το /h/ το οποίο είναι γλωττιδικό.

Πίνακας Φωνηέντων της Αλβανικής

Περιγραφή Φωνηέντων	Σύμφωνα με το IPA	Γράφονται ως
Κλειστό πρόσθιο μη στρογγυλό	i	i
Ανοιχτό -μεσσαίο πρόσθιο μη στρογγυλό	ɛ	e
Ανοιχτό πρόσθιο μη στρογγυλό	a	a
(Ηχος) Schwa	ə	ë
Ανοιχτό -μεσσαίο οπίσθιο στρογγυλό	ɔ	o
Κλειστό πρόσθιο στρογγυλό	y	y
Κλειστό οπίσθιο στρογγυλό	u	u

Αναφορικά με τα φωνήεντα προκύπτουν τα εξής:

- Τα φωνήεντα που είναι κοινά και στις δυο γλώσσες: /a/, /e/, /i/, /o/, /u/.
- Στην αλβανική γλώσσα συναντώνται επιπλέον ήχοι: /ə/ (ήχος schwa) και /y/ (εμπρόςθιο κοντινό, στρογγυλό φωνήεν)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1.Σκοπός Έρευνας

Η έρευνα αυτή διεξήχθη με απώτερο σκοπό την εξέταση της φωνολογικής ανάπτυξης δίγλωσσων νηπίων (3;0- 5;0) με μητρική γλώσσα (L1) την Αλβανική και δεύτερη γλώσσα (L2) την Ελληνική. Καθότι στο παρελθόν δεν έχει διεξαχθεί ανάλογη έρευνα που να αφορά τις δύο αυτές γλώσσες, τα αποτελέσματά της θα φανούν χρήσιμα και σε μετέπειτα έρευνες. Εξετάζοντας τα αποτελέσματα των φωνολογικών διεργασιών που πραγματοποιούν τα παιδιά αυτά, καθιστάται δυνατή η σύγκρισή τους με αυτών που πραγματοποιούν τα μονόγλωσσα ελληνόπουλα (ομάδα ελέγχου). Επιπλέον είναι δυνατή η παρατήρηση τυχόν διαφορών ή/και περιορισμών. Στόχος λοιπόν είναι μελετώντας τα αποτελέσματα του φωνολογικού τέστ να καθορισθεί κατά πόσον ορισμένες φωνολογικές διεργασίες αποτελούν διαταραχές ή εν μέρει οφείλονται στα γλωσσολογικά χαρακτηριστικά της Αλβανικής. Επίσης, στόχο θα αποτελέσει η έκβαση συμπερασμάτων αναφορικά με τις περιπτώσεις ανάμειξης κωδικών σε επίπεδο λέξεων με απώτερο σκοπό την απόφαση αν οι περιπτώσεις αυτές αποτελούν μόνιμους συντεταγμένους κανόνες ή αποτελούν εντέλει ενδείξεις σύγχυσης των δύο γλωσσών.

2.2.Κριτήρια επιλογής δείγματος

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτελείται από τριάντα (30) δίγλωσσα Αλβανόπουλα. Τα κριτήρια επιλογής των νηπίων που έλαβαν μέρος στην διεξαγωγή της έρευνας είναι τα εξής:

- Τόπος γέννησης: Ελλάδα
- Ηλικίας 3 έως 5 ετών
- Παρακολουθούν παιδικό σταθμό (συνεπώς η επαφή τους με την ελληνική γλώσσα είναι αδιαμφισβήτητη).
- Έχουν έρθει σε επαφή τόσο με την ελληνική όσο και με την αλβανική γλώσσα από τη γέννησή τους (ταυτόχρονη διγλωσσία).

Σημειώνεται επιπροσθέτως ότι τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα διέθεταν φυσιολογική *ικανότητα ακοής και όρασης*. Επιπλέον δεν παρουσίαζαν *κινητικά ή/και ψυχολογικά προβλήματα* και αποτελούν άτομα *φυσιολογικού νοητικού επιπέδου*. Σημαντικό κριτήριο επιλογής αποτέλεσε το γεγονός ότι δεν παρουσιάζουν κάποια *καθυστέρηση λόγου/ομιλίας* και συνεπώς δεν έχουν ενταχθεί σε κάποιο λογοθεραπευτικό πρόγραμμα.

Όλα τα δίγλωσσα παιδιά που έλαβαν μέρος στην έρευνα ανήκουν σε παιδικούς σταθμούς του νομού Αττικής και πιο συγκεκριμένα στον δήμο Πειραιά.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το δείγμα απαρτίζεται από 30 νήπια εκ των οποίων τα 17 είναι αγόρια και τα υπόλοιπα 13 κορίτσια. Ένας επιπλέον διαχωρισμός/κατηγοριοποίηση του δείγματος είναι η ηλικία τους. Συγκεκριμένα έχουμε τέσσερις **Ηλικιακές Ομάδες**: **A**. Τρία παιδιά ηλικίας (3;0 -3;6) , **B**. Εννέα παιδιά ηλικίας (3;6-4;0), **Γ**. Δέκα παιδιά ηλικίας (4;0- 4;6) και **Δ**. Οχτώ παιδιά ηλικίας (4;6 -5;0).

2.3.Δείγμα

Παρακάτω θα παρατεθούν τα στοιχεία των παιδιών που συμμετείχαν στην διεξαγωγή της έρευνας. Τα προσωπικά στοιχεία των παιδιών και των οικογενειών τους, όπως ονοματεπώνυμο, παραμένουν ανώνυμα. Σημειώνεται μόνο το αρχικό γράμμα του ονόματος του παιδιού, η ηλικία, το φύλο και κοινωνικοοικονομικά στοιχεία της μητέρας (μορφωτικό επίπεδο -δευτεροβάθμια ή τριτοβάθμια εκπαίδευση- και επάγγελμα). Η επιλογή καταγραφής των συγκεκριμένων στοιχείων χρησιμεύουν στην πληροφόρηση των αναγνωστών για το δείγμα που επιλέχτηκε ώστε να σχηματιστεί μία εικόνα για το οικογενειακό περιβάλλον του κάθε παιδιού και να εξασφαλιστεί η ομοιογενοποίηση του δείγματος βάσει των προαναφερθέντων στοιχείων.

Για την καλύτερη καταγραφή και κατανόηση, τα στοιχεία των παιδιών παρατίθενται σε τέσσερις πίνακες, έναν για κάθε ηλικιακή ομάδα. Διατηρείται η κατηγοριοποίηση των παιδιών στις τέσσερις ηλικιακές ομάδες όπως έχουν προαναφερθεί στο Κεφάλαιο 1 (Βιβλιογραφική Ανασκόπηση).

Αρχικά παρατίθενται τα στοιχεία της Α΄ Ομάδας των παιδιών που έχουν ηλικία από (3;1 έως 3;4):

ΟΜΑΔΑ Α΄ (3;0-3;6)					
Παιδί	Ηλικία	Φύλο	Χρόνια Παρακολούθησης σε Παιδικό Σταθμό	Κοινωνικοοικονομικά Στοιχεία	
				Εκπαίδευση Μητέρας	Επάγγελμα Μητέρας
Ντ.	3;1	Αγόρι	1	Δευτ./βάθμ. Ελληνική	Σερβιτόρα
Χ.	3;0	Αγόρι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Μ.	3;4	Κορίτσι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός

Στην συνέχεια καταγράφονται τα στοιχεία της Β΄ Ομάδας, την οποία αποτελούν παιδιά ηλικίας 3;7 έως 4;0:

ΟΜΑΔΑ Β΄ (3;6-4;0)					
Παιδί	Ηλικία	Φύλο	Χρόνια Παρακολούθησης σε Παιδικό Σταθμό	Κοινωνικοοικονομικά Στοιχεία	
				Εκπαίδευση Μητέρας	Επάγγελμα Μητέρας
Ρ.	3;7	Αγόρι	2	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Α.	3;7	Αγόρι	2	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός

Κ.	3;7	Κορίτσι	1,5	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Μπουφέ
Ε.	3;8	Κορίτσι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Κ.	3;9	Κορίτσι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Γ.	3;9	Αγόρι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Χ.	3;10	Κορίτσι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Χ.	4;0	Κορίτσι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Τ.	4;0	Κορίτσι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός

Συνεχίζοντας παρουσιάζονται τα στοιχεία της Γ΄ Ομάδας τα μέλη της οποίας έχουν ηλικία 4;1 έως 4;6:

ΟΜΑΔΑ Γ΄ (4;0-4;6)					
Παιδί	Ηλικία	Φύλο	Χρόνια Παρακολούθησης σε Παιδικό Σταθμό	Κοινωνικοοικονομικά Στοιχεία	
				Εκπαίδευση Μητέρας	Επάγγελμα Μητέρας
Μ.	4;1	Αγόρι	2	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Πωλήτρια σε φούρνο
Λ.	4;2	Κορίτσι	2	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Σ.	4;3	Κορίτσι	3	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Ε.	4;3	Αγόρι	0,5	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Κ.	4;4	Κορίτσι	2	Δευτ./βάθμ. Ελληνική	Γραμματέας
Χ.	4;4	Αγόρι	1,5	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Μπουφέ σε ψητοπωλείο
Ο.	4;5	Αγόρι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Κ.	4;5	Αγόρι	1,5	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Κομμώτρια
Λ.	4;5	Αγόρι	1,5	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Α.	4;6	Κορίτσι	2	Πρ./βάθμ. Αλβανική	Μπουφέ σε ψητοπωλείο

Τέλος, παρατίθενται τα στοιχεία της Δ΄ Ομάδας, την οποία απαρτίζουν παιδιά ηλικίας 4;8 έως 5;0:

ΟΜΑΔΑ Δ' (4;6-5;0)					
Παιδί	Ηλικία	Φύλο	Χρόνια Παρακολούθησης σε Παιδικό Σταθμό	Κοινωνικοοικονομικά Στοιχεία	
				Εκπαίδευση Μητέρας	Επάγγελμα Μητέρας
Σ.	4;8	Αγόρι	1,5	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Δ.	4;8	Αγόρι	1.2	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Κομμώτρια
Φ.	4;8	Κορίτσι	1,5	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Μ.	4;9	Αγόρι	1	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Γ.	4;9	Αγόρι	1,5	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός
Α.	4;10	Αγόρι	2	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Κουζίνα εστιατορίου
Κ.	5;0	Αγόρι	3	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Αισθητικός
Ι.	5;0	Κορίτσι	3	Δευτ./βάθμ. Αλβανική	Οικιακή Βοηθός

2.4.Όργανα μέτρησης

Για την διεκπεραίωση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η σταθμισμένη Δοκιμασία Φωνολογικής Εξέλιξης του Πανελλήνιου Συλλόγου Λογοπεδικών (Μάιος, 1995). Η επιλογή της δοκιμασίας αυτής αποτελεί λογικό επακόλουθο καθότι είναι η μοναδική σταθμισμένη δοκιμασία (Τέστ) που υπάρχει στην διάθεση των ειδικών και η οποία μπορεί να αποτελέσει έγκυρο όργανο μέτρησης και σύγκρισης.

Η δοκιμασία αυτή παρέχει την δυνατότητα καταγραφής του φωνητικού ευρετηρίου του παιδιού και επιπροσθέτως την δυνατότητα εκτίμησης του κατά πόσον τα φωνήματα που χρησιμοποιεί το παιδί αναλογούν στην αντίστοιχη χρονολογική ηλικία μονόγλωσσων παιδιών που μιλούν την Ελληνική. Καθότι το δείγμα μας αφορά δίγλωσσα παιδιά, σκοπός μας δεν είναι μόνο να συμπεράνουμε αν το φωνητικό ευρετήριο των παιδιών αντιστοιχεί στην χρονολογική ηλικία μονόγλωσσων ελληνόπουλων αλλά και να εκτιμήσουμε αν κάθε ηλικιακή ομάδα παιδιών παρουσιάζει κάποιο μοτίβο διεργασιών το οποίο να οφείλεται συνεπώς στην διγλωσσία. Τελικός μας στόχος λοιπόν είναι να συμπεράνουμε για τον **βαθμό** και τον **τρόπο** που τα στάδια φωνολογικής εξέλιξης μονόγλωσσων ελληνόπουλων διαφέρουν με αυτά των δίγλωσσων αλβανόπουλων που έχουν ως δεύτερη γλώσσα την Ελληνική.

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή δείγματος ομιλίας συμπεριελάμβανε:

- ο 59 ασπρόμαυρες εικόνες, οι οποίες απεικονίζουν τις λέξεις στόχους, για φωνητική καταγραφή,
- ο έντυπο για την φωνητική καταγραφή των εκφορών του παιδιού,

- ο αυτοκόλλητα για επιβράβευση και ενίσχυση της προσπάθειας των παιδιών καθώς και για ενίσχυση του ενδιαφέροντός τους.

2.5. Διαδικασία Μέτρησης

Για την συλλογή του δείγματος πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις σε τέσσερις Παιδικούς Σταθμούς του Δήμου Πειραιά. Ωστόσο για να συμπληρωθεί ο απαιτούμενος αριθμός των παιδιών η δοκιμασία χορηγήθηκε και σε παιδιά συγγενικών και φιλικών προσώπων.

Πρίν από την εκτέλεση της δοκιμασίας σε κάθε παιδικό σταθμό ή σε κάθε οικεία πραγματοποιήθηκε μια πλήρης και λεπτομερής ενημέρωση, των νηπιαγωγών και γονέων αντίστοιχα, για την *ιδιότητα του φοιτητή, τον στόχο της έρευνας, την διαδικασία εφαρμογής* του φωνολογικού τέστ. Τέλος έγινε αναφορά για το *απόρρητο των προσωπικών στοιχείων* των παιδιών. Τα αποτελέσματα καταγράφηκαν χωρίς το ονοματεπώνυμο του παιδιού ή οποιοδήποτε άλλο προσωπικό στοιχείο του ίδιου και της οικογένειάς του. Οι πληροφορίες και τα δεδομένα παραμένουν ανώνυμα.

Κατά την εκτέλεση του Τέστ για κάθε παιδί χρειάστηκαν 10-15 min.. Πρίν την εφαρμογή αφιερώθηκε χρόνος για συζήτηση με τις νηπιαγωγούς ή γονείς και για την εξοικίωση με το παιδί ώστε να αισθάνεται πιο άνετα κατά τη διάρκεια χορήγησης του τέστ.

Σημειώνουμε πως υπήρξε ευνοϊκό το γενός ότι σε όλους τους παιδικούς σταθμούς και τα σπίτια η δοκιμασία έλαβε χώρα σε ένα ήσυχο, ιδανικό περιβάλλον. Ακόμα και στους παιδικούς σταθμούς δώθηκε η δυνατότητα εκτέλεσης της δοκιμασίας σε έναν απομονωμένο από εκείνο των υπόλοιπων παιδιών χώρο. Τέλος αναφέρουμε ότι η χορήγηση του φωνολογικού τέστ πραγματοποιήθηκε κάτω από την επίβλεψη της Δρ. Μ. Καμπανάρου.

Αναφορικά με την φωνητική καταγραφή των εκφορών των παιδιών σημειώνεται ότι εκτελέστηκε παράλληλα με την χορήγηση εικόνων. Η καταγραφή πραγματοποιήθηκε πάνω στο έντυπο φωνητικής καταγραφής, όπως παρέχεται από τον Πανελλήνιο Σύλλογο Λογοπεδικών στην Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης.

Εν συνεχεία, τα αποτελέσματα του φωνολογικού τέστ συγκεντρώθηκαν σε πίνακες. Τα δεδομένα αναλύθηκαν σε ποσοστιαία κλίμακα και κατηγοριοποιήθηκαν με βάση την ηλικία των παιδιών (διαχωρισμός σε τέσσερις ηλικιακές ομάδες). Το πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε για την καταγραφή και επεξεργασία των αποτελεσμάτων του τέστ είναι το «Microsoft Office-Excel».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΕΣΤ:

Στους παρακάτω πίνακες παρατίθενται τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την χορήγηση του Φωνολογικού Τέστ για κάθε παιδί, κατηγοριοποιημένα σε διαφορετικούς πίνακες, αναλόγως την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκει.

Οι διεργασίες καταγράφονται κωδικοποιημένες με αριθμούς, όπως σημειώνονται στο έντυπο της δοκιμασίας Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης, του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών. Στο **Παράρτημα Β'** παρατίθενται οι διεργασίες αναλυτικά συνοδευόμενες από ένα παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση από τους ενδιαφερόμενους.

Οι διεργασίες με **μπλέ** χρώμα αποτελούν φυσιολογικές για την χρονολογική ηλικία των παιδιών, σύμφωνα με τα στάδια φωνολογικής εξέλιξης μονόγλωσσων παιδιών που μιλούν την Ελληνική (όπως σημειώνονται στο έντυπο δοκιμασίας). Όσες καταγράφονται με **κόκκινο** χρώμα δεν είναι ανάλογες της χρονολογικής ηλικίας και δεν είναι σύμφωνες με το αντίστοιχο στάδιο φωνολογικής εξέλιξης των μονόγλωσσων παιδιών.

Το δείγμα κατηγοριοποιείται επιπλέον βάσει φύλου (Αγόρι, Κορίτσι). Στον πίνακα επίσης καταγράφεται και το ποσοστό συχνότητας που εμφανίζεται κάθε φορά μια διεργασία απλοποίησης.

3.1.1. Παιδιά Ηλικίας: (3;0-3;6)

Ξεκινώντας, παρατίθενται τα αποτελέσματα της πρώτης ομάδας, στην οποία ανήκουν τα παιδιά ηλικίας 3;0-3;6.

ΟΜΑΔΑ Α': Παιδιά Ηλικίας (3;0-3;6)				
Μέγεθος Δείγματος: 3 παιδιά, (2 Αγόρια, 1 κορίτσι)				
Διεργασίες	Συχνότητα Εμφάνισης	Αγόρια		Κορίτσια
		1 ^ο	2 ^ο	1 ^ο
1(πτ.προτ.συλλ.)	67%	+		+
2(πτ.συμ. κλ.συλλ.)	67%	+		+
4 (μερ. Αναδ.)	67%	+		
5(πτ.τελ.συμφ.)	67%	+		
6a*	100%	+	+	+
6c**	67%		+	+
29 (ς-ς)	33,5%	+		
29 (j-□)	33,5%	+		
30 (x-k)	33,5%	+		
30 (γ-g)	67%		+	+
39 (/r/-l/)	67%	+		+
40 (/λ/-l/)	33,5%		+	

Προσεγγιστ. /r/	33,5%		+	
Απλ. Συμπλ.***	100%	+	+	+
23(εμπροσθ.)	100%	+	+	+
24(οπισθοπ.)	67%	+	+	
41(ηχηρ.)	67%	+		+
42 (αηχοπ.)	33,5%	+		
Προσθήκη φωνήματος	67%		+	+

Πίνακας 3.1.1α.: Παιδιά ηλικίας (3;0-3;6)

* 6α= πτώση φωνήματος

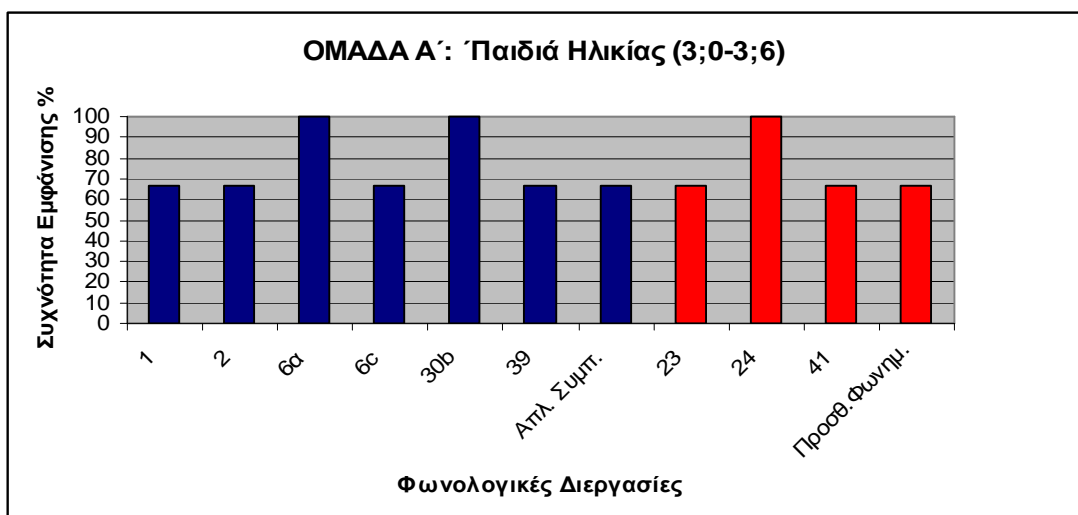
** 6c= πτώση φωνήεντος

*** Απλοποίηση όλων των συμπλεγμάτων, καθώς σύμφωνα με τα στάδια κατάκτησης των συμπλεγμάτων αυτά αρχίζουν να κατακτούνται μετά την ηλικία των (3;6). Τα παιδιά σε αυτήν την ηλικία χρησιμοποιούν απλοποιημένη φωνοτακτική δομή (τύπου: VCV, CVCV).

Στον παρακάτω πίνακα και ραβδόγραμμα συνοψίζονται εκείνες οι διεργασίες που πραγματοποιούν το 50% και άνω των παιδιών αυτής της ηλικίας:

Διεργασίες (τουλάχιστον από το 50% των παιδιών)	
Φωνολογική Διεργασία	Συχνότητα Εμφάνισης
1	67%
2	67%
6α	100%
6c	67%
30b	67%
39	67%
Απλ. Συμπ.	100%
23	100%
24	67%
41	67%
Προσθ.Φωνημ.	67%

Πίνακας 3.1.1β.: Παιδιά ηλικίας (3;0-3;6)

Σχήμα 3.1.1. Ομάδα Α΄ (Παιδιά ηλικίας 3;0-3;6).

3.1.2. Παιδιά Ηλικίας: (3;6-4;0)

Ακολουθεί η δεύτερη ομάδα παιδιών η οποία απαρτίζεται από παιδιά ηλικίας 3;6 έως 4;0:

ΟΜΑΔΑ Β΄: Παιδιά Ηλικίας (3;6-4;0)										
Μέγεθος Δείγματος: 9 παιδιά, (3 αγόρια, 6 κορίτσια)										
Διεργασίες	Ποσοστό Εμφάνισης	Αγόρια			Κορίτσια					
		1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο	5 ^ο	6 ^ο
2	11%				+					
5 (πτ.συμ.κλ.συλλ.)	78%	+	+	+	+	+	+		+	
12(μεταθ/μετ)	89%		+	+	+	+	+	+	+	+
18(απλ.συμπ)	11%				+					
43 (θ-s)	11%			+						
44a (θ-f)	44%	+		+					+	+
44b (δ-v)	11%	+								
4	78%	+	+	+	+	+			+	+
6a	22%			+	+					
6c	89%	+	+	+	+		+	+	+	+
8(αρμον.οδοντ.)	11%					+				
10(αρμ τροπ)	11%						+			
17(απλ./sp/)	11%		+							
19 (απλ. /kl/)	11%			+						
23	22%	+		+						
24	33%	+	+		+					
26(δ-d)	44%	+					+	+		+
29 (□-c)	44%		+				+		+	+
29 (j-□)	11%								+	
30 (x-k)	89%	+	+		+	+	+	+	+	+
30 (γ-g)	44%					+	+		+	+

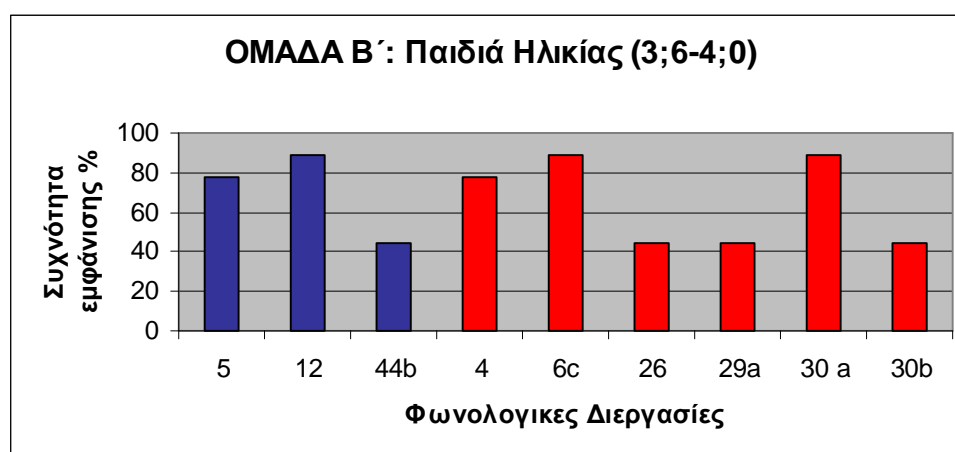
32 (/r/- /j/)	22%			+					+	
41	33%				+	+	+			

Πίνακας 3.1.2α.: Παιδιά ηλικίας (3;6-4;0)

Στον παρακάτω πίνακα συνοψίζονται οι διεργασίες που εμφανίζουν (σχεδόν) 40% των παιδιών και άνω. Η επιλογή οριοθέτησης από 40% και όχι 50%, όπως εφαρμόστηκε στην προηγούμενη ομάδα, οφείλεται στο μικρό δείγμα παιδιών αυτής της ηλικίας και στο μεγάλο αριθμό παιδιών που πραγματοποιούν συγκεκριμένες διεργασίες σε ποσοστό 44% και άνω.

Διεργασίες (τουλάχιστον από το 44% των παιδιών)	
Φωνολογική Διεργασία	Συχνότητα Εμφάνισης %
5	78
12	89
44a	44
4	78
6c	89
26	44
29a	44
30 a	89
30b	44

Πίνακας 3.1.2β.: Παιδιά ηλικίας (3;6-4;0)

Σχήμα 3.1.2. Ομάδα Β΄(Παιδιά ηλικίας 3;6-4;0)

Όπως παρουσιάζεται και στο σχήμα, οι διεργασίες διαφέρουν σε αυτήν την ηλικία. Οι διεργασίες που αναπαριστώνται με μπλέ χρώμα είναι κοινές για τα μονόγλωσσα ελληνόπουλα και δίγλωσσα αλβανόπουλα παιδιά. Οι διεργασίες με κόκκινο χρώμα πραγματοποιούνται από τα δίγλωσσα παιδιά και αντιστοιχούν σε

προηγούμενα στάδια φωνολογικής εξέλιξης, συνεπώς δεν είναι ανάλογες με αυτές που ανήκουν στο αντίστοιχο φωνολογικό στάδιο μονόγλωσσων παιδιών.

3.1.3. Παιδιά ηλικίας: (4;0-4;6)

Εν συνεχεία παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που αφορούν την τρίτη ομάδα παιδιών, ηλικίας 4;0-4;6.

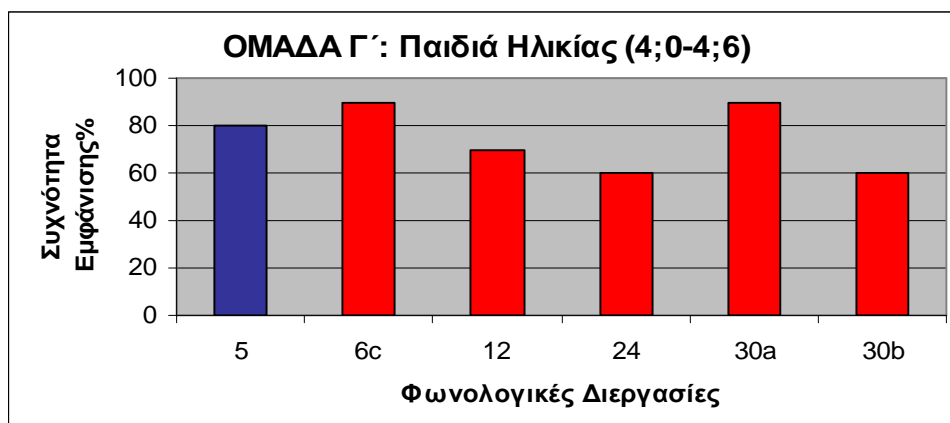
ΟΜΑΔΑ Γ´ (4;0-4;6)											
Μέγεθος Δείγματος: 10 παιδιά, (6 Αγόρια, 4 κορίτσια)											
Διεργασίες	Ποσοστό Εμφάνισης	Αγόρια						Κορίτσια			
		1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο	5 ^ο	6 ^ο	1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
5(πτ.συμ.κλ.συλλ.)	80%		+	+	+		+	+	+	+	+
16 (απλ. /sf/)	20%			+	+						
18(απλ. /str/, /xtr/)	10%	+									
1	20%	+			+						
2	10%	+									
4	30%				+			+			+
6a	30%	+			+		+				
6c	90%	+	+	+	+	+	+		+	+	+
10	20%							+	+		
12	70%			+	+		+	+	+	+	+
15(απλ. /zm/)	10%						+				
19(απλ. /tr/)	30%				+		+		+		
20(απλ. /kn/)	10%								+		
21(απλ. /mn/)	10%										+
22(απλ. /ks/)	10%								+		
23	10%					+					
24	60%	+	+	+				+		+	+
26(δ-d)	30%		+	+							+
29a (ç-c)	10%							+			
29b (j-□)	40%				+	+		+		+	
30a (x-k)	90%	+	+	+	+		+	+	+	+	+
30b (γ-g)	60%		+		+		+	+	+		+
32	10%						+				
35(z-j)	10%		+								
41	30%			+			+		+		
43a (θ-s)	10%							+			
44a(θ-f)	40%		+	+		+		+			
44b (δ-v)	30%	+	+					+			
Πλάγιος Σιγματισμός	10%		+								

Πίνακας 3.1.3α.: Παιδιά ηλικίας (4;0-4;6)

Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει τις διεργασίες εκείνες που εμφανίζονται τουλάχιστον από το 50% των παιδιών αυτής της ηλικίας:

Διεργασίες (τουλάχιστον από το 50% των παιδιών)	
Φωνολογική Διεργασία	Συχνότητα Εμφάνισης %
5	80
6c	90
12	70
24	60
30a	90
30b	60

Πίνακας 3.1.3β.: Παιδιά ηλικίας (4;0-4;6)

Σχήμα 3.1.3. Ομάδα Γ' (Παιδιά ηλικίας 4;0-4;6).

Ο διαχωρισμός των χρωμάτων στις ράβδους είναι ανάλογος με τους παραπάνω πίνακες και ραβδογράμματα.

3.1.4. Παιδιά ηλικίας: (4;6-5;0)

Τέλος παρατίθενται τα αποτελέσματα του φωνολογικού τέστ που χορηγήθηκε σε παιδιά ηλικίας 4;6-5;0, και αποτελούν την τέταρτη ομάδα παιδιών.

ΟΜΑΔΑ Δ': 4;6-5;0									
Μέγεθος Δειγματος: 8 παιδιά, (6 Αγόρια, 2 κορίτσια)									
Διεργασίες	Ποσοστό Εμφάνισης	Αγόρια						Κορίτσια	
		1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο	5 ^ο	6 ^ο	1ο	2ο
5(πτ.συμ.κλ.συλλ.)	75%	+			+	+	+	+	+
18(απλ./str/, /xtr/)	12.5%						+		
1	25%			+			+		
2	12,5%						+		
4	12,5%				+				

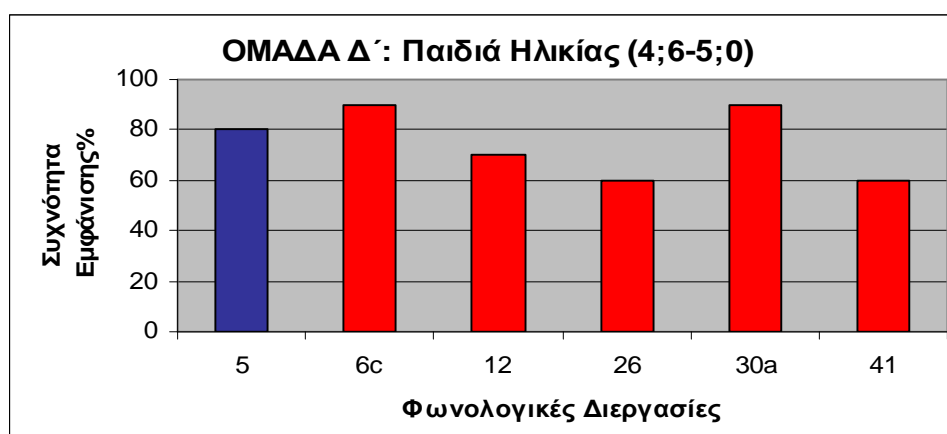
6a	37,5%		+	+	+				
6c	75%	+	+	+	+			+	+
12	62,5%		+	+	+	+		+	
16(απλ./zγ/)	12,5%			+					
19 (απλ./tr/)	12,5%						+		
23	12,5%					+			
24	25%					+		+	
26(δ-d)	62,5%	+			+	+	+		+
30a (x-k)	87,5		+	+	+	+	+	+	+
30b (γ-g)	37,5%				+			+	+
36b (δ-j)	12,5%			+					
41	50%	+		+				+	+
43a (θ-s)	12,5%			+					
43b(δ-z)	12,5%			+					
44a (θ-f)	25%	+			+				
44b (δ-v)	25%	+			+				

Πίνακας 3.1.4α.: Παιδιά ηλικίας (4;6-5;0)

Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει τις διεργασίες εκείνες που πραγματοποιούν τουλάχιστον το 50% των δίγλωσσων παιδιών:

Διεργασίες (τουλάχιστον από το 50% των παιδιών)	
Είδος Λάθους	Συχνότητα Εμφάνισης %
5	75
6c	75
12	62,5
26	62,5
30a	87,5
41	50

Πίνακας 3.1.4β.: Παιδιά ηλικίας (4;6-5;0)

Σχήμα 3.1.4. Ομάδα Δ' (Παιδιά ηλικίας 4;0-4;6)

3.2. ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΝ

Πέραν των αποτελεσμάτων που αφορούν τις διαδικασίες απλοποίησης που πραγματοποιήθηκαν από τα δίγλωσσα παιδιά κατά τη διεξαγωγή του φωνολογικού τέστ, είναι σημαντικό να παρατεθούν και ανάλογες παρατηρήσεις αναφορικά με την κατάκτηση συμπλεγμάτων.

Για λόγους διευκόλυνσης, υποδιαιρούμε το δείγμα σε τρεις ηλικιακές ομάδες, όπως χωρίζονται άλλωστε και τα στάδια για τα μονόγλωσσα παιδιά. Καθότι τα συμπλέγματα συμφώνων εμφανίζονται από την ηλικία των 3;6 και έπειτα, η ηλικιακή ομάδα Α' (3;0-3;6) δεν συμπεριλαμβάνεται. Συγκεκριμένα οι ομάδες που αφορούν τα αποτελέσματα είναι οι τρεις παρακάτω:

Ομάδα Β': (3;6-4;0)

Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται το ποσοστό των δίγλωσσων παιδιών ηλικίας 3;6-4;0 που έχει κατακτήσει καθένα από τα συμπλέγματα. Τα συμπλέγματα με τη σειρά τους κατηγοριοποιούνται αναλόγως την ηλικία κατά την οποία κατακτώνται κάθε φορά από τα μονόγλωσσα παιδιά ελληνικής καταγωγής (σύμφωνα πάντα με το Πανελλήνιο Σύλλογο Λογοπεδικών). Με αυτόν τον τρόπο καθιστάται ευκολότερη η σύγκριση μεταξύ μονόγλωσσων και δίγλωσσων παιδιών.

ΟΜΑΔΑ Β': Παιδιά Ηλικίας (3;6-4;0)											
Μέγεθος Δείγματος: 9 παιδιά, (3 Αγόρια, 6 κορίτσι)											
Ηλικιακά στάδια μονόγλωσσων	Συμπλέγματα	Συχνότητα Εμφάνισης	Αγόρια			Κορίτσια					
			1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο	5 ^ο	6 ^ο
(3;6-4;0)	/sp/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	/pl/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	/kl/	88,8%	+	+	+		+	+	+	+	+
	/kn/	77,7%	+		+	+	+	+	+	+	
	/pn/	77,7%	+	+	+	+		+		+	+
	/vy/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+	+
(4;0-4;6)	/fl/	11,1%									+
	/st/	77,7%	+	+		+	+	+	+		+
	/sk/	33,3%						+	+	+	
	/ps/	66,6%		+		+	+		+	+	+
	/ks/	55,5%	+		+		+	+	+		
	/xt/	22,2%							+	+	
	/tr/	44,4%	+			+		+			+
	/kr/	11,1%									+
	/δj/	44,4%		+		+		+	+		
	/zm/	66,6%				+	+	+	+	+	+
(4;6-5;0)	/mn/	77,7%		+		+	+	+	+	+	+
	/sf/	66,6%	+			+	+		+	+	+
	/vr/	66,6%	+	+		+		+		+	+
	/dr/	55,5%		+		+		+		+	+
	/xn/	11,1%								+	

	/zɣ/	44,4%	+	+		+				+	
	/ft/	11,1%								+	
(5;0-5;6)	/ɣl/	55,5%		+		+	+			+	+
	/ɣr/	33,3%	+	+		+					
	/str/	11,1%	+								
(5;6-6;0)	/δr/	22,2%				+	+				
	/θr/	11,1%				+					
	/xtr/	0%									
	/ftç/	0%									

Πίνακας 3.2.1α.: Παιδιά ηλικίας (3;6-4;0)

Εν συνεχεία συνοψίζονται τα συμπλέγματα εκείνα που έχουν κατακτηθεί τουλάχιστον από το 50% των δίγλωσσων παιδιών. Σημειώνεται ότι τα συμπλέγματα παρατίθενται και σε αυτόν τον πίνακα κατηγοριοποιημένα αναλόγως το ηλικιακό στάδιο κατάκτησής του, σύμφωνα με τα πρότυπα φυσιολογικών μονόγλωσσων παιδιών.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί σε αυτό το σημείο ότι η επιλογή του ορίου 50% δεν είναι τυχαία. Το όριο που έχει τεθεί από τον Πανελλήνιο Σύλλογο Λογοπεδικών ώστε να θεωρηθεί ότι ένα σύμπλεγμα κατακτάται σε συγκεκριμένο ηλικιακό στάδιο προϋποθέτει την εμφάνισή του από το 75% τουλάχιστον του δείγματος μονόγλωσσων παιδιών. Στην παρούσα έρευνα, καθότι το δείγμα είναι μικρό, μειώνουμε το όριο στο 50% για να θεωρηθεί ότι έχει κατακτηθεί ένα σύμπλεγμα.

Κατακτημένα Συμπλέγματα (τουλάχιστον από το 50% των παιδιών 3;6-4;0)		
Στάδιο Ηλικίας που ανήκει το σύμπλεγμα	Σύμπλεγμα	Συχνότητα Εμφάνισης
(3;6-4;0)	/sp/	100%
	/pl/	100%
	/kl/	88,8%
	/kn/	77,7%
	/pn/	77,7%
	/vɣ/	100%
(4;0-4;6)	/st/	77,7%
	/ps/	66,6%
	/ks/	55,5%
	/zm/	66,6%
	/mn/	77,7%
(4;6-5;0)	/sf/	66,6%
	/vr/	66,6%

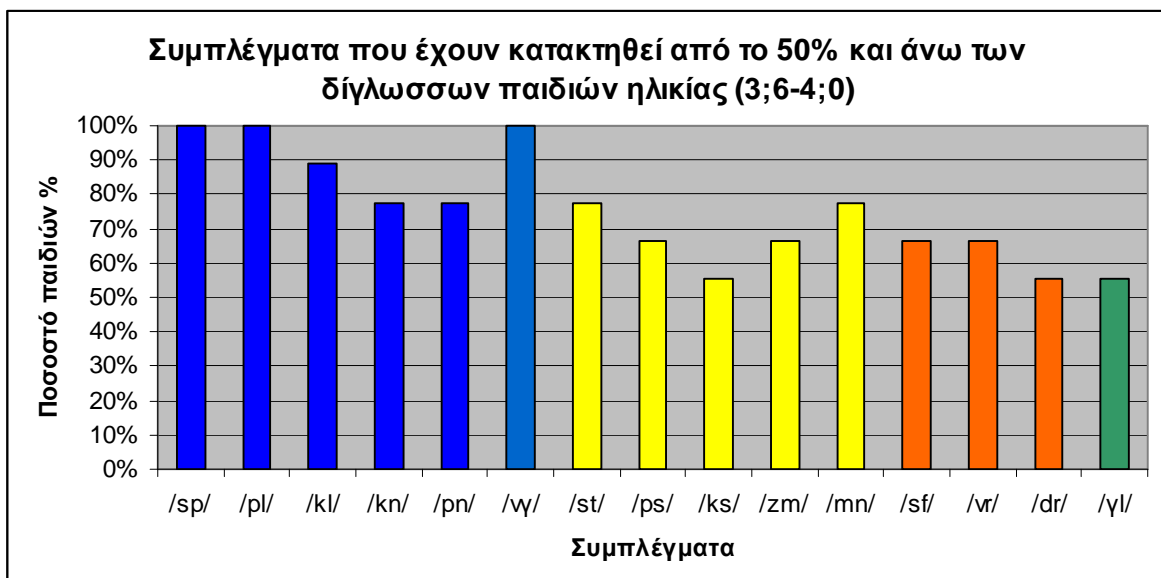
	/dr/	55,5%
(5;0-5;6)	/γl/	55,5%

Πίνακας 3.2.1β. Παιδιά ηλικίας (3;6-4;0)

Τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα μεταφέρονται σε ραβδόγραμμα για την καλύτερη οπτική αντίληψη και επεξεργασία των αποτελεσμάτων.

Σημειώνεται ότι στα ραβδογράμματα που θα ακολουθήσουν τα ηλικιακά στάδια, κατά τα οποία το κάθε σύμπλεγμα θεωρείται φυσιολογικό να κατακτάται από ένα μονόγλωσσο παιδί, θα αντιπροσωπεύονται με διαφορετικά χρώματα. Συγκεκριμένα:

- § **Γαλάζιο** χρώμα για το στάδιο (3;6-4;0)
- § **Κίτρινο** χρώμα για το στάδιο (4;0-4;6)
- § **Πορτοκαλί** χρώμα για το στάδιο (4;6-5;0)
- § **Πράσινο** χρώμα για το στάδιο (5;0-5;6)
- § **Καφέ** χρώμα για το στάδιο (5;6-6;0)

Σχήμα 3.2.1. Παιδιά ηλικίας (3;6-4;0)

Ομάδα Γ': (4;0-4;6)

Ο πίνακας που ακολουθεί περιλαμβάνει το ποσοστό των δίγλωσσων παιδιών ηλικίας 4;0-4;6 που έχουν κατακτήσει καθένα από τα συμπλέγματα.

Σημειώνουμε ότι δεν συμπεριλαμβάνονται από εδώ και στο εξής τα συμπλέγματα που αντιστοιχούν στο ηλικιακό στάδιο (3;6-4;0) των μονόγλωσσων παιδιών καθώς όλα τα δίγλωσσα παιδιά ηλικίας 4;0 και άνω έχουν κατακτήσει όλα τα συμπλέγματα αυτά(σε ποσοστό 100%).

ΟΜΑΔΑ Γ' (4;0-4;6)													
Μέγεθος Δείγματος: 10 παιδιά, (6 Αγόρια, 4 κορίτσια)													
	Συμπλέγματα	Συχνότητα Εμφάνισης	Αγόρια						Κορίτσια				
			1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο	5 ^ο	6 ^ο	1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο	
(4;0-4;6)	/fl/	80%	+	+	+	+	+	+	+		+		+
	/st/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	/sk/	90%	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
	/ps/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	/ks/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	/xt/	80%	+	+	+	+	+	+		+			+
	/tr/	90%	+	+	+	+	+	+	+	+			+
	/kr/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	/δj/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	/zm/	90%	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
/mn/	90%	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	
(4;6-5;0)	/sf/	90%	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+
	/vr/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	/dr/	90%	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+
	/xn/	30%	+					+		+			
	/zy/	50%			+			+	+	+	+		
	/ft/	90%	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+
(5;0-5;6)	/γl/	70%	+	+		+	+	+		+			+
	/γr/	90%	+	+	+	+	+	+		+	+		+
	/str/	70%	+			+	+	+	+	+			+
(5;6-6;0)	/δr/	60%	+		+	+		+		+			+
	/θr/	70%	+		+	+	+	+			+		+
	/xtr/	40%	+					+		+			+
	/ftç/	90%	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+

Πίνακας 3.2.2α. Παιδιά ηλικίας (4;0-4;6)

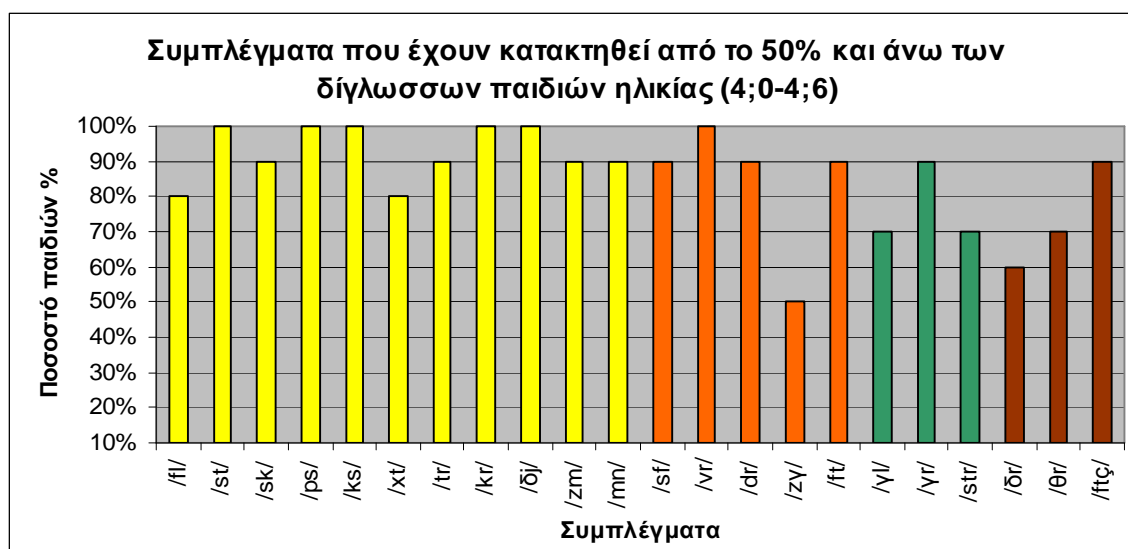
Ο παρακάτω πίνακας περιλαμβάνει τα συμπλέγματα εκείνα που εμφανίζουν 50% και άνω των δίγλωσσων παιδιών, με τον ίδιο τρόπο όπως πραγματοποιήθηκε για την προηγούμενη ομάδα παιδιών.

Κατεκτημένα Συμπλέγματα (τουλάχιστον από το 50% των παιδιών 4;0-4;6)		
Στάδιο Ηλικίας που ανήκει το σύμπλεγμα	Σύμπλεγμα	Συχνότητα Εμφάνισης
(4;0-4;6)	/fl/	80%
	/st/	100%
	/sk/	90%
	/ps/	100%
	/ks/	100%
	/xt/	80%

	/tr/	90%
	/kr/	100%
	/δj/	100%
	/zm/	90%
	/mn/	90%
(4;6-5;0)	/sf/	90%
	/vr/	100%
	/dr/	90%
	/zγ/	50%
	/ft/	90%
(5;0-5;6)	/γλ/	70%
	/γr/	90%
	/str/	70%
(5;6-6;0)	/δr/	60%
	/θr/	70%
	/ftç/	90%

Πίνακας 3.2.2β. Παιδιά ηλικίας(4;0-4;6)

Τα παραπάνω δεδομένα μεταφέρονται σε ραβδόγραμμα για την ευκολότερη ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Σχήμα 3.2.2. Παιδιά ηλικίας (4;0-4;6)

Το χρώμα των ράβδων αντιπροσωπεύει διαφορετικό ηλικιακό στάδιο κατάκτησης των συμπλεγμάτων από τα μονόγλωσσα παιδιά, όπως ακριβώς πραγματοποιήθηκε παραπάνω.

Ομάδα Δ': (4;6-5;0)

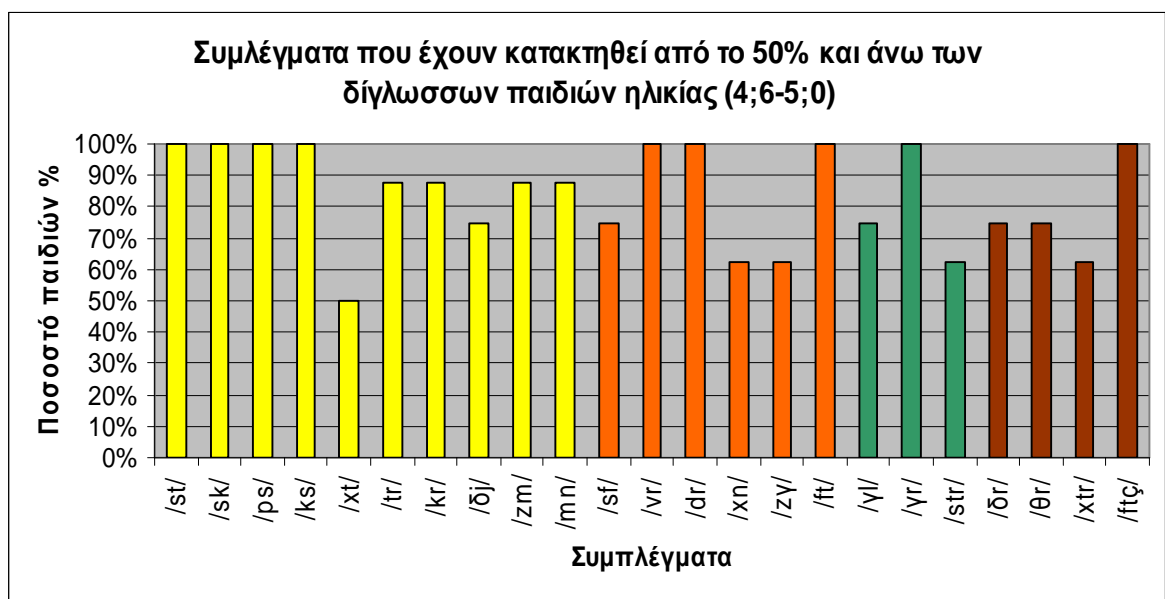
ΟΜΑΔΑ Δ': 4;6-5;0										
Μέγεθος Δείγματος: 8 παιδιά, (6 Αγόρια, 2 κορίτσια)										
	Συμπλέγματα	Ποσοστό Εμφάνισης	Αγόρια						Κορίτσια	
			1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο	5 ^ο	6 ^ο	1ο	2ο
(4;0-4;6)	/fl/	37,5%	+						+	+
	/st/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+
	/sk/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+
	/ps/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+
	/ks/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+
	/xt/	50%	+		+				+	+
	/tr/	87,5%	+	+	+	+	+		+	+
	/kr/	87,5%		+	+	+	+	+	+	+
	/δj/	75%	+		+	+	+		+	+
	/zm/	87,5%	+	+	+	+	+	+	+	
/mn/	87,5%	+	+	+	+	+	+		+	
(4;6-5;0)	/sf/	75%	+	+	+	+	+			+
	/vr/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+
	/dr/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+
	/xn/	62,5%	+		+	+	+	+		
	/zɣ/	62,5%	+	+		+	+		+	
	/ft/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+
(5;0-5;6)	/ɣl/	75%	+		+	+		+	+	+
	/ɣr/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+
	/str/	62,5%	+		+		+		+	+
(5;6-6;0)	/δr/	75%	+		+	+	+		+	+
	/θr/	75%	+		+	+	+		+	+
	/xtr/	62,5%		+	+		+		+	+
	/ftɕ/	100%	+	+	+	+	+	+	+	+

Πίνακας 3.2.3α. Παιδιά ηλικίας 4;6-5;0

Κατεκτημένα Συμπλέγματα (τουλάχιστον από το 50% των παιδιών 4;6-5;0)		
Στάδιο Ηλικίας που ανήκει το σύμπλεγμα	Σύμπλεγμα	Συχνότητα Εμφάνισης
(4;0-4;6)	/st/	100%
	/sk/	100%
	/ps/	100%

	/ks/	100%
	/xt/	50%
	/tr/	87,5%
	/kr/	87,5%
	/δj/	75%
	/zm/	87,5%
	/mn/	87,5%
(4;6-5;0)	/sf/	75%
	/vr/	100%
	/dr/	100%
	/xn/	62,5%
	/zγ/	62,5%
	/ft/	100%
(5;0-5;6)	/γλ/	75%
	/γr/	100%
	/str/	62,5%
(5;6-6;0)	/δr/	75%
	/θr/	75%
	/xtr/	62,5%
	/ftç/	100%

Πίνακας 3.2.3β. Παιδιά ηλικίας 4;6-5;0

Σχήμα 3.2.3. Παιδιά ηλικίας 4;6-5;0

3.3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ (3;0-4;0) ΚΑΙ (4;0-5;0)

Καθότι ο αριθμός του δείγματος κάθε ηλικιακής ομάδας (στάδιο) είναι μικρός, υποδιαιρούμε το δείγμα μας σε δυο ευρύτερες ομάδες: α) Παιδιά Ηλικίας (3;0-4;0) και β) Παιδιά Ηλικίας (4;0-5;0), με σκοπό την περαιτέρω διερεύνηση των δεδομένων και αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την εφαρμογή του φωνολογικού τέστ.

Από τα δεδομένα του φωνολογικού τέστ λοιπόν, προκύπτουν τα αποτελέσματα που θα αναφερθούν παρακάτω και αφορούν την *Επανάληψη*, την *Ανάμειξη Κωδικών*, την *Εκφορά «κοινών λέξεων»* και την πιο λεπτομερή ανάλυση της *Διεργασίας της Στιγμικοποίησης*.

3.3.1 Εκφορές μετά από Επανάληψη

Κατά την διεξαγωγή του φωνολογικού τέστ αλλά και ύστερα κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων παρατηρήθηκε ότι για όλα τα παιδιά χρειάστηκε αρκετές φορές ο εξεταστής να επαναλάβει την λέξη ώστε να κατονομάσει το παιδί. Συγκεκριμένα ο εξεταστής χρειάστηκε να επαναλάβει τουλάχιστον για πέντε από τις εβδομήντα (5/70) έννοιες-εικόνες. Για κάποιο ποσοστό παιδιών ο αριθμός αυτός αυξάνεται σημαντικά. Κρίνεται σκόπιμο λοιπόν να διερευνηθούν και να παρατεθούν τα ακριβή ποσοστά επαναλήψεων που χρησιμοποιήθηκαν.

Σημειώνουμε πως η επανάληψη μετά την εκφορά του εξεταστή μπορεί να οφείλεται σε τρεις πιθανές αιτίες: α)είτε στο γεγονός ότι το παιδί δεν γνώριζε την λέξη-στόχο,

δεν ήταν οικεία η εικονιζόμενη έννοια,

β)είτε στο ότι η αυθόρμητη κατονομασία γινόταν στην αλβανική γλώσσα,

γ) είτε τέλος γιατί κατονόμαζε λανθασμένα (χρήση λέξης διαφορετικής από την λέξη-στόχο).

Παιδιά ηλικίας (3;0-4;0)

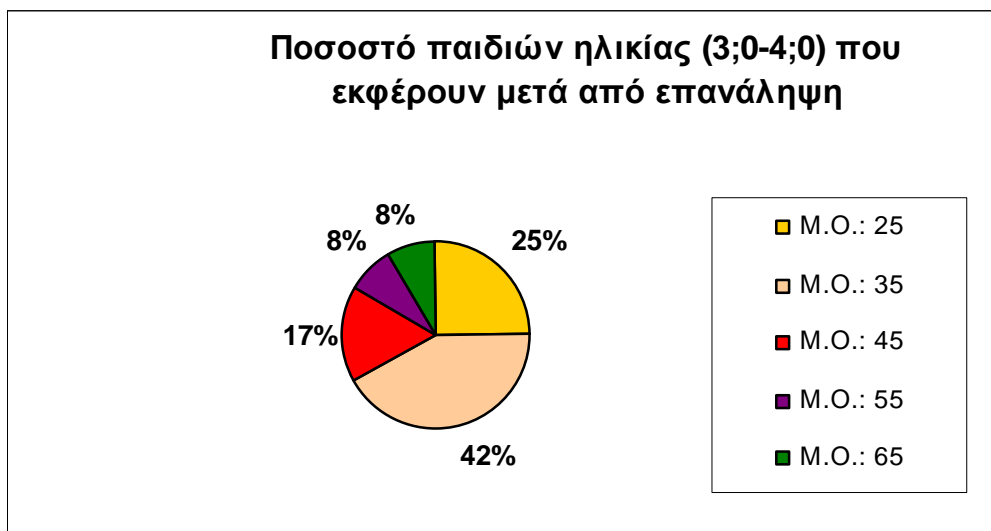
Ο παρακάτω πίνακας συγκεντρώνει τις πληροφορίες αναφορικά με την επανάληψη που χρησιμοποιήθηκε στα παιδιά ηλικίας 3;0 έως 4;0. Στον πίνακα συνοψίζεται το ποσοστό των παιδιών που χρειάστηκε να επαναλάβει μετά τον εξεταστή, για ένα μέσο όρο (Μ.Ο.) 25, 35, 45, 55 και 65 από τις 70 λέξεις-εικόνες.

ΟΜΑΔΑ Α΄: ΠΑΙΔΙΑ ΗΛΙΚΙΑΣ (3;0-4;0) Μέγεθος Δείγματος: 12 παιδιά (5 αγόρια και 7 κορίτσια)	
Μ.Ο. Εκφορών μετά από Επανάληψη	Ποσοστό παιδιών
25	25%
35	42%
45	17%
55	8%

65	8%
Σύνολο Λέξεων-Εκφορών: 70	

Πίνακας 3.3.1α.: Παιδιά ηλικίας (3;0-3;6)

Για καλύτερη απεικόνιση των παραπάνω αποτελεσμάτων, μεταφέρθηκαν τα δεδομένα σε σχήμα/ «πίτα».

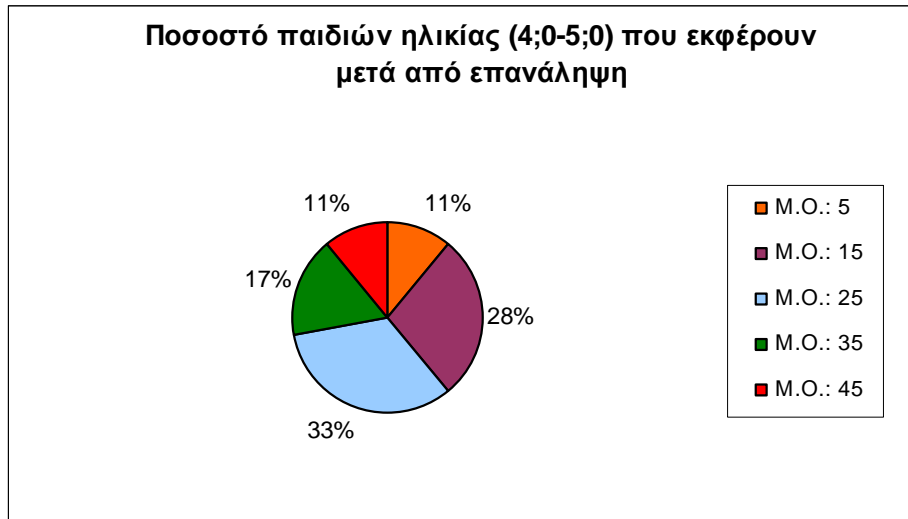
Σχήμα 3.3.1α. Παιδιά ηλικίας (3;0-3;6)

Ο επόμενος πίνακας συνοψίζει τον μέσο όρο των επαναλήψεων που χρειάστηκαν από τα παιδιά ηλικίας 4;0-5;0, ώστε να κατονομάσουν την έννοια-εικόνα.

ΟΜΑΔΑ Β΄: ΠΑΙΔΙΑ ΗΛΙΚΙΑΣ (4;0-5;0) <i>Μέγεθος Δείγματος: 18 παιδιά (12 αγόρια και 6 κορίτσια)</i>	
Μ.Ο. Εκφορών μετά από Επανάληψη	Ποσοστό παιδιών
5	11%
15	28%
25	33%
35	17%
45	11%
Σύνολο Λέξεων-Εκφορών: 70	

Πίνακας 3.3.1β.: Παιδιά ηλικίας (3;0-3;6)

Στο παρακάτω σχήμα μεταφέρονται τα αποτελέσματα του πίνακα, για την καλύτερη απεικόνιση των αποτελεσμάτων.

Σχήμα 3.3.1β. Παιδιά ηλικίας (4;0-5;0)

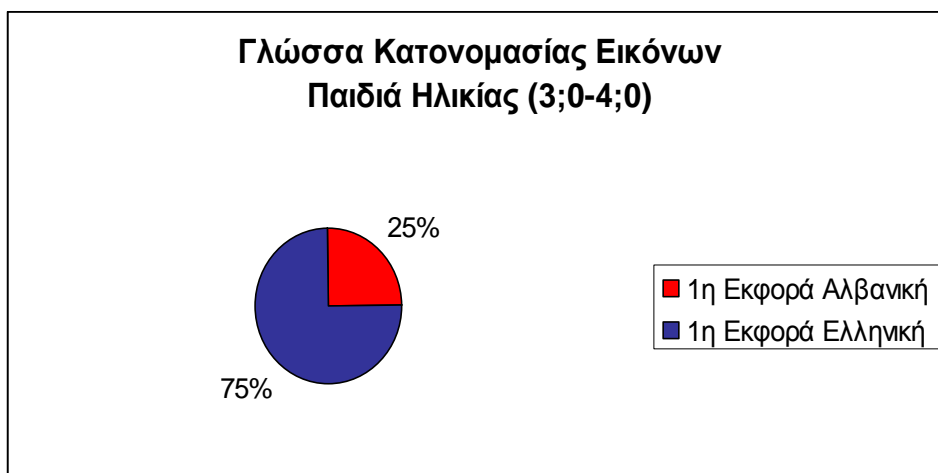
Δεν πρέπει ωστόσο να ξεχνάμε πως στους όρους εφαρμογής του Φωνολογικού Τεστ η κατονομασία μετά από μία επανάληψη δεν θεωρείται λάθος ούτε αποτελεί αρνητικό παράγοντα. Με τους πίνακες αυτούς θέλαμε να εξετάσουμε αν η περισσότερη επαφή με την ελληνική γλώσσα στον παιδικό σταθμό αποτελεί ενισχυτικό παράγοντα για την ευκολότερη και (αυθόρμητη) ανάκληση της λέξης.

3.3.2. Ανάμειξη Κωδικών (1^η εκφορά στην αλβανική γλώσσα)

Στη συνέχεια θα καταγραφούν τα ποσοστά των παιδιών των οποίων η πρώτη αυθόρμητη κατονομασία ήταν στην αλβανική γλώσσα. Πρέπει να τονιστεί πως η κατονομασία αυτή δεν αφορά τις «κοινές» λέξεις, για τις οποίες θα γίνει λεπτομερής αναφορά παρακάτω. Υπενθυμίζεται πως διατηρείται η κατηγοριοποίηση των παιδιών σε δύο ηλικιακές ομάδες (3;0-4;0 και 4;0-5;0).

Παιδιά ηλικίας (3;0-4;0)

Το σχήμα που ακολουθεί απεικονίζει το ποσοστό των παιδιών ηλικίας 3;0- 4;0 των οποίων η πρώτη αυθόρμητη εκφορά κατά την κατονομασία εικόνων γίνεται στην Ελληνική (με **μπλέ** χρώμα) και το ποσοστό που κατονομάζει αυθόρμητα στην Αλβανική (με **κόκκινο** χρώμα). Τονίζεται ότι κατά την διεξαγωγή του τέστ κάθε παιδί εν τέλει κατονομάζει όχι πλέον αυθόρμητα αλλά μετά από επανάληψη του εξεταστή.

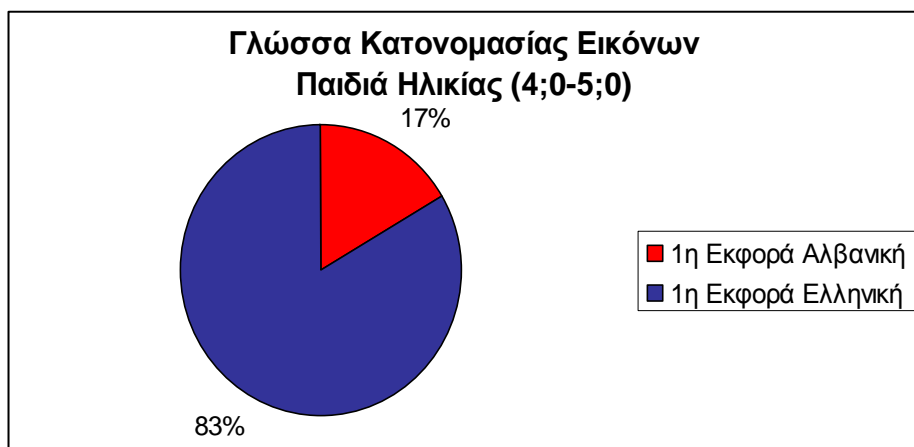

Σχήμα 3.2.2α. Παιδιά ηλικίας (3;0-4;0)

Το 25% των παιδιών αυτής της ηλικίας, τα οποία χρησιμοποίησαν αρχικά τον αλβανικό όρο για να κατονομάσουν τουλάχιστον 1/70 εικόνες, παρουσιάζουν δύο κοινά χαρακτηριστικά (συγκριτικά με το υπόλοιπο 75%): α) Πηγαίνουν στον παιδικό σταθμό όχι παραπάνω από ένα χρόνο και β) Παρόλο που ένας τουλάχιστον από τους γονείς χρησιμοποιεί ικανοποιητικά την ελληνική γλώσσα, δεν την χρησιμοποιεί στο σπίτι με το παιδί.

Παιδιά ηλικίας (4;0-5;0)

Στο επόμενο σχήμα φαίνεται το ποσοστό των παιδιών ηλικίας 4;0-5;0 το οποίο κατονομάζει αυθόρμητα στην Ελληνική (με **μπλέ** χρώμα) και το ποσοστό που κατονομάζει αυθόρμητα στην Αλβανική (με **κόκκινο** χρώμα).

Σχήμα 3.2.2β. Παιδιά ηλικίας (4;0-5;0)

Όπως παρατηρείται, ένα ποσοστό της τάξεως του 17% χρησιμοποίησε αρχικά τον αλβανικό όρο για να κατονομάσει τουλάχιστον 1/70 εικόνες που του παρουσιάστηκε. Τα παιδιά αυτά πηγαίνουν σε παιδικό σταθμό για 1,5-2 χρόνια. Για αυτά τα παιδιά η νηπιαγωγός τους ανέφερε ότι χρήση της ελληνικής γλώσσας γίνεται κυρίως στον παιδικό σταθμό και λιγότερο στο σπίτι. Από την άλλη μεριά, το 83% των παιδιών αυτής της ηλικιακής ομάδας δεν παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά που θα μπορούσε να αιτιολογήσει (πιθανώς) την έλλειψη ανάμειξης των κωδικών. Τα

παιδιά αυτά παρακολουθούν στο νηπιαγωγείο από μισό χρόνο έως και τρία χρόνια. Η επαφή τους με την ελληνική κυμμαίνεται από «κυρίως στον παιδικό σταθμό,-ελάχιστα στο σπίτι» έως «χρήση της ελληνικής στον παιδικό σταθμό και στο σπίτι», σύμφωνα πάντα με την πληροφόρηση των νηπιαγωγών.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να παρατεθούν κάποιες παρατηρήσεις αναφορικά με συγκεκριμένες λέξεις που περιλαμβάνονται στο Φωνολογικό Τέστ και οι οποίες φωνοτακτικά «μοιάζουν» με την αντίστοιχη αλβανική. Η φωνοτακτική δομή αυτών των λέξεων διαφέρει με την αντίστοιχη φωνοτακτική δομή της αλβανικής λέξης κατά ένα ή δυο φωνήματα (αντικατάσταση ή προσθήκη). Επίσης η διαφορά μπορεί να έγκειται στο γεγονός ότι ένα σύμφωνο μετακινείται μέσα στην ίδια την λέξη ή τέλος στο ότι μεταφέρεται ο τόνος.

Για το παραπάνω «φαινόμενο»/ παρατήρηση θα μπορούσε να ισχύει μια από τις παρακάτω πιθανές υποθέσεις:

- § τα παιδιά επιλέγουν και εκφέρουν την αλβανική λέξη πρώτα, οπότε πρόκειται για ανάμειξη κωδικών
- § επειδή η φωνοτακτική δομή των λέξεων μοιάζει πολύ επιλέγουν αυτή που τους είναι πιο εύκολη (είτε διότι είναι πιο απλή με αυτόν τον τρόπο η δομή είτε επειδή χρησιμοποίησαν αυτήν την δομή περισσότερο από την άλλη και με αυτόν τον τρόπο «εγκαθιδρύθηκε»)

Σημαντικό είναι να τονίσουμε και πάλι ότι τα μέχρι τώρα αποτελέσματα δεν αφορούσαν αυτές τις λέξεις. Η αναφορά που έγινε για την ανάμειξη κωδικών, μέχρι τώρα αφορούσε λέξεις η φωνοτακτική δομή των οποίων δεν μοιάζει (σε κανένα βαθμό) με αυτή των αντίστοιχων λέξεων της αλβανικής γλώσσας.

Εν συνεχεία, θα παρατεθούν και θα αναλυθούν τα αποτελέσματα που αφορούν τις λέξεις αυτές. Ωστόσο, για διευκόλυνση όλων και καλύτερη κατανόηση από εδώ και στο εξής τις λέξεις αυτές που «μοιάζουν» φωνοτακτικά με τις αντίστοιχες της αλβανικής γλώσσας θα τις αποκαλούνται «κοινές» λέξεις.

3.3.3. Εκφορά «κοινών λέξεων»

Σε ένα πρώτο στάδιο θα παρατεθούν οι λέξεις αυτές που από εδώ και στο εξής αποκαλούνται «κοινές» και οι οποίες στο σύνολο τους είναι δέκα (10) (από ένα δείγμα 70 λέξεων-εννοιών που περιλαμβάνονται στο Φωνολογικό Τέστ). Με την σειρά που εμφανίζονται λοιπόν στο Φωνολογικό Τέστ οι λέξεις αυτές είναι:

Ελληνική Λέξη	Φωνοτακτική Δομή Ελλην. Λέξης	Αλβανική Λέξη	Φωνοτ. Δομή Αλβ. Λέξης	«Κοινή» Λέξη *
ρόδα	/ˈroða/	[rrota]	/ˈ □ ta/	ˈrota
κερί	/ceˈri/	[qiri]	/ciˈri/	ciˈri
τζάκι	/ˈdzaci/	[oxhaku]	/oˈdzaku/	oˈdzaku
φλυτζάνι	/fliˈdzani/	[filxhani]	/filˈdzani/	filˈdzani
δελφίνι	/delˈfini/	[delfini]	/delˈfini/	delˈfini

θερμόμετρο	/θer'mometro/	[termometri]	/termo'metri/	termo'metri
ντουλάπα	/du'lapa/	[dollapi]	/do'□api/	do'□api
σχολείο	/sxo'lio/	[shkoll]	/'skol/	Sko'lio
παλτό	/pal'to/	[pallto]	/'pa□to/	'palto
αεροπλάνο	/aero'plano/	[aeroplani]	/aero'plani/	aro'plani

* Οι «κοινές» λέξεις όπως τις εκφέρουν τελικά τα παιδιά αυθόρμητα.

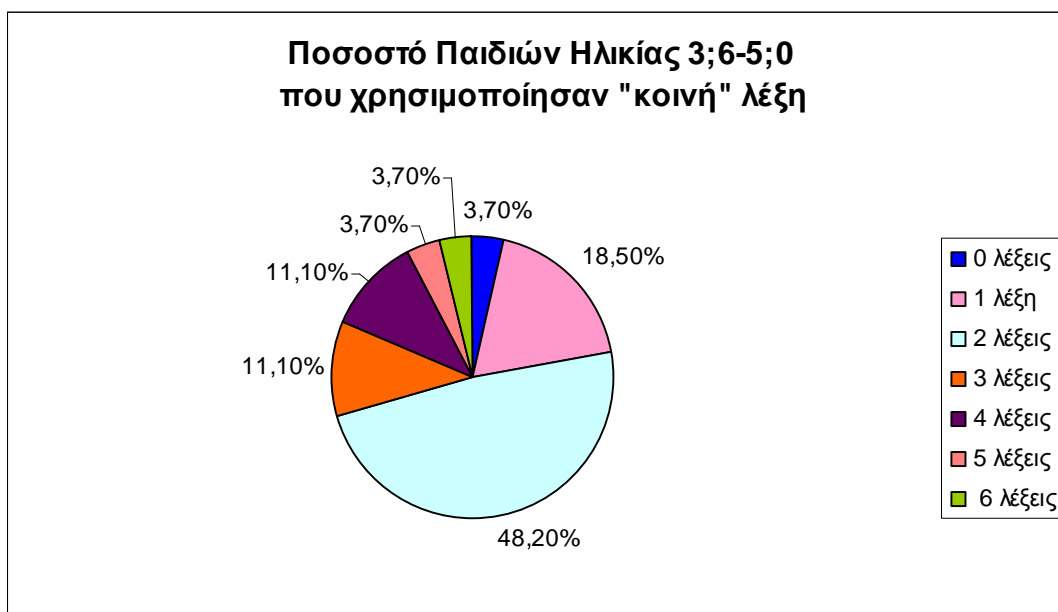
Όπως παρατηρούμε, οι λέξεις της Ελληνικής διαφέρουν από τις αντίστοιχες στην Αλβανική είτε κατά ένα ή δύο φωνήματα (πχ /'roða/ → /'□ta/ όπου αντικαθίσταται ένα σύμφωνο, και /'dzaci/ → /o'dzaku/ όπου προστίθενται δυο φωνήεντα), είτε στο ότι μετατίθενται τα ήδη υπάρχοντα φωνήματα (πχ. /fli'dzani/ → /fil'dzani/, όπου στην πρώτη συλλαβή η δομή από CCV- μετατρέπεται σε CVC-) και τέλος στο ότι μεταφέρεται ο τόνος (πχ. /pal'to/ → /'pa□to/). Αυτός είναι και ο λόγος που δεν συμπεριλήφθηκαν αυτές τις λέξεις στην κατηγορία «ανάμειξη» κωδικών αλλά τις εντάσσουμε σε μια ξεχωριστή ιδιάζουσα κατηγορία. Εύλογα λοιπόν γεννάται το ερώτημα εάν τελικά πρόκειται για ανάμειξη κωδικών ή αν τα παιδιά δεν διαλέγουν (συνειδητά ή μη) κώδικα για την εκφορά τους αλλά έχουν μία αποθηκευμένη φωνολογική μορφή των λέξεων αυτών, κοινή και για τους δυο κώδικες. Παρακάτω θα διερευνηθεί περαιτέρω αυτό το ερώτημα.

Στο συγκεκριμένο μέρος της έρευνας απορρίπτουμε από το δείγμα τα παιδιά ηλικίας 3;0 έως 3;6 καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των λέξεων εκφωνήθηκε μετά από επανάληψη. Επιπλέον, το δείγμα αυτής της ηλικιακής ομάδας είναι σημαντικά μικρό, τρία παιδιά και τα οποία πραγματοποιούν διαδικασίες απλοποίησης σε τέτοιο βαθμό που να μην επιτρέπουν τον ξεκάθαρο προσδιορισμό της διαδικασίας απλοποίησης. Συνεπώς ξεκινάμε τις μετρήσεις από τα παιδιά ηλικίας 3;6 και άνω.

Αρχικά θα εξεταστεί η συχνότητα χρήσης των «κοινών» λέξεων από το σύνολο των παιδιών (δηλαδή ηλικίας 3;6 έως 5;0). Τα παιδιά στο σύνολό τους χρησιμοποίησαν 0 έως 6 από τις 10 συνολικές κοινές λέξεις που υπάρχουν στο Φωνολογικό Τέστ. Στον πίνακα φαίνεται το ποσοστό των παιδιών που χρησιμοποίησε από 0 έως 6 κοινές λέξεις.

Ποσοστό που χρησιμοποιεί από 0 έως 6 «κοινές» λέξεις		
Αριθμός χρήσης «κοινών» λέξεων	Αριθμός παιδιών -συχνότητα	Ποσοστό παιδιών
0	1	3,7%
1	5	18,5%
2	13	48,2%
3	3	11,1%
4	3	11,1%
5	1	3,7%
6	1	3,7%
Σύνολο παιδιών: 27		

Για την καλύτερη οπτική αντίληψη των αποτελεσμάτων, τα δεδομένα μεταφέρονται σε σχήμα/»πίτα».

Σχήμα 3.3.3α. Παιδιά ηλικίας (3;6-5;0)

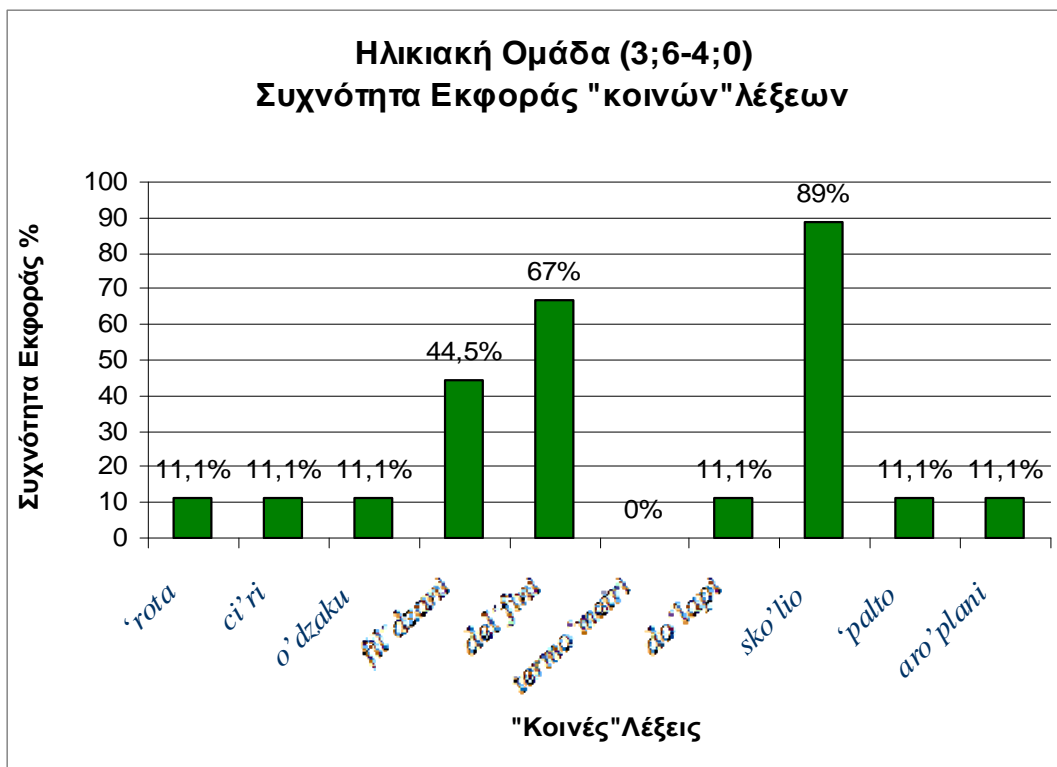
Από το δείγμα των 27 παιδιών τα 26 χρησιμοποίησαν τουλάχιστον 1 «κοινή» λέξη και συνεπώς μόνο 1/27 δεν χρησιμοποίησε καμία από αυτές.

Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζεται η συχνότητα με την οποία εκφέρονται κάθε μία από τις «κοινές» λέξεις σε κάθε μία ηλικιακή ομάδα ξεχωριστά αλλά και για όλα τα παιδιά στο σύνολο τους.

«Κοινές» Λέξεις	Ηλικιακές Ομάδες Παιδιών				Σύνολο παιδιών	
	3;6-4;0		4;0-5;0		3;6-5;0	
<i>ρόδα</i>	1	11,1%	1	0,6%	2	7,4%
<i>κερί</i>	1	11,1%	2	11%	3	11,1%
<i>τζάκι</i>	1	11,1%	1	0,6%	2	7,4%
<i>φλυτζάνι</i>	4	44,5%	8	44%	12	44,4%
<i>δελφίνι</i>	6	67%	8	44%	14	52%
<i>θερμόμετρο</i>	0	0%	1	0,6%	1	3,7%
<i>ντουλάπα</i>	1	11,1%	2	11,1%	3	11,1%
<i>σχολείο</i>	8	89%	16	88,9%	24	88,9%
<i>παλτό</i>	1	11,1%	0	0%	1	3,7%
<i>αεροπλάνο</i>	1	11,1%	0	0%	1	3,7%
Σύνολο παιδιών:	9		18		27	

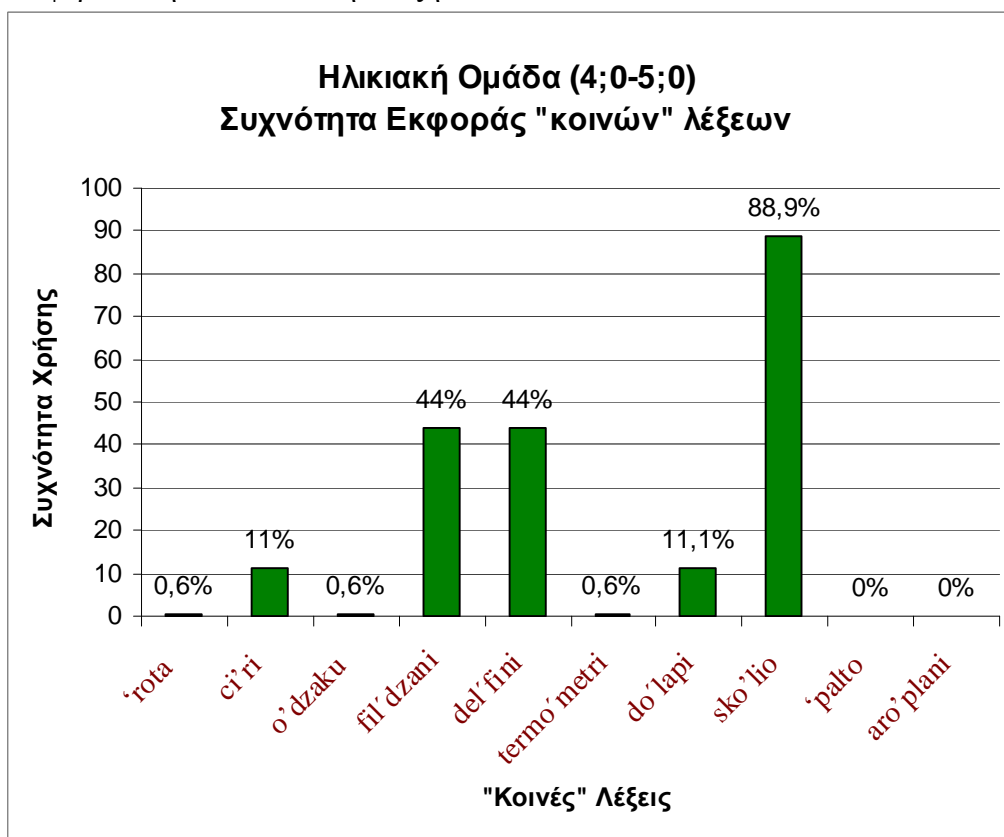
Στη συνέχεια τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα μεταφέρονται σε τρία διαφορετικά σχήματα-ραβδογράμματα, για την ευκολότερη εκτίμηση των αποτελεσμάτων.

Στο πρώτο ραβδόγραμμα παρουσιάζεται ο αριθμός των παιδιών ηλικίας 3;6-4;0 που εκφέρει την κάθε «κοινή» λέξη ξεχωριστά.

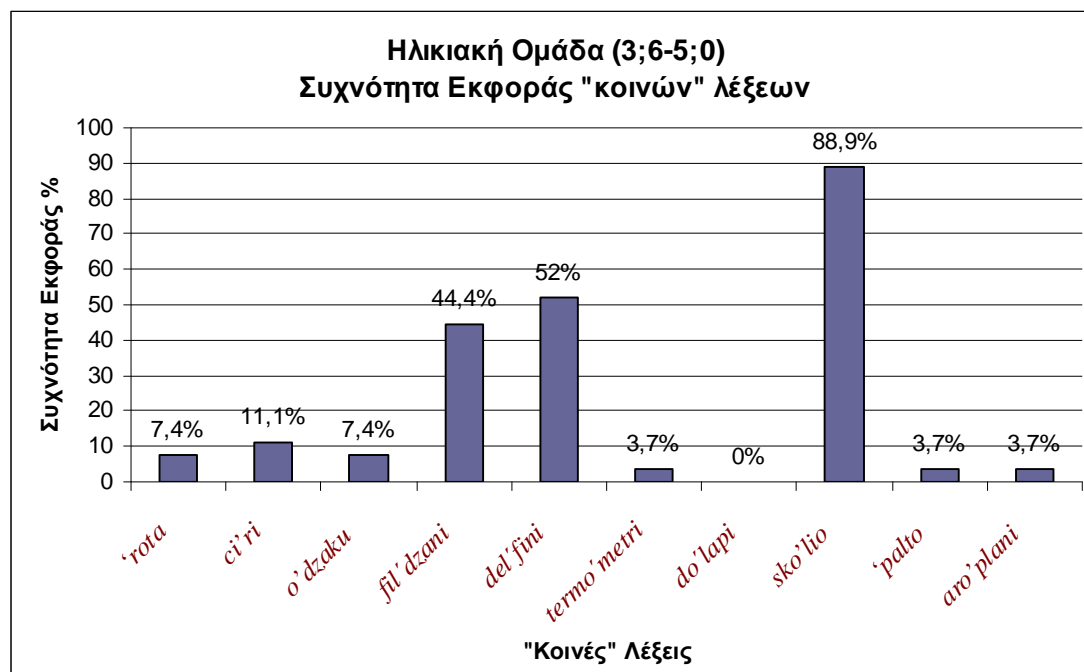
Σχήμα 3.3.3β. Παιδιά ηλικίας (3;6-4;0)

Το επόμενο ραβδόγραμμα αναπαριστά τον αριθμό των παιδιών ηλικίας 4;0-4;6 που εκφέρουν την κάθε «κοινή» λέξη.

Σχήμα 3.3.3γ. Παιδιά ηλικίας (4;0-5;0)

Στο τελευταίο ραβδόγραμμα αναπαριστάται ο αριθμός των παιδιών ανεξαρτήτου ηλικίας (δηλαδή από 3;6 έως 5;0), που εκφέρουν κάθε μια «κοινή» λέξη.

Σχήμα 3.3.3δ. Παιδιά ηλικίας (3;6-5;0)

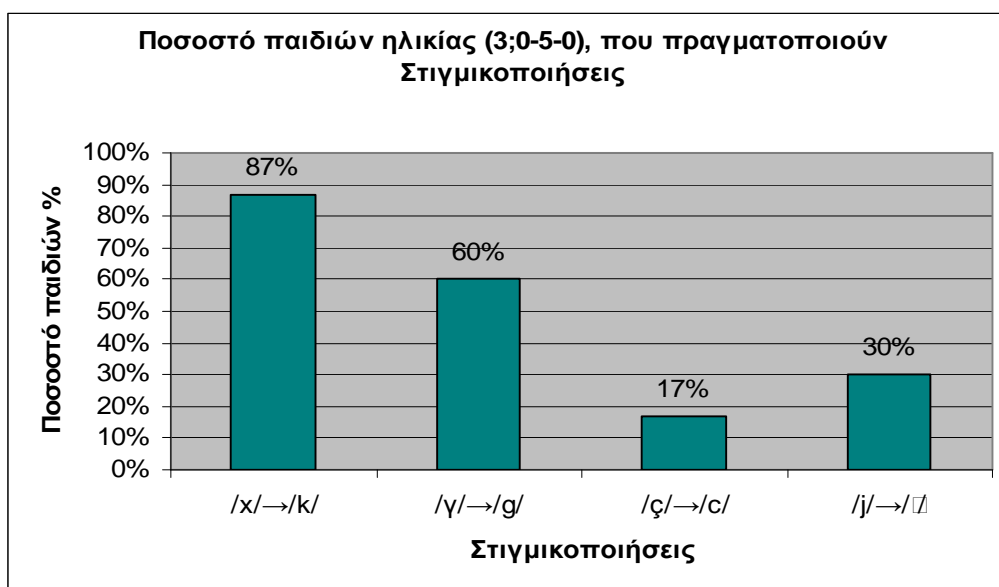
3.3.4. Διεργασία Στιγματικοποίησης

Όπως παρατηρείται από τα αποτελέσματα στο Κεφάλαιο 3.1., τα δίγλωσσα παιδιά όλων των ηλικιών πραγματοποιούν την διεργασία της *Στιγματικοποίησης*. Συγκεκριμένα οι στιγματικοποιήσεις με κωδικό 29 (Στιγματικοποίηση του /j/ σε /□/) και 30 (Στιγματικοποίηση του /x/ σε /k/), όπως σημειώνονται στο Παράρτημα Α', είναι αυτές που θα μας απασχολήσουν σε αυτό το επιμέρους κεφάλαιο.

Ανατρέχοντας πίσω στους Πίνακες **1.3.2α.** και **1.3.2β.** όπου καταγράφονται οι φθόγγοι της Αλβανικής και της Ελληνικής, παρατηρείται ότι οι φθόγγοι /x/, /γ/, /ç/ και /j/ δεν συναντώνται στην αλβανική γλώσσα. Ωστόσο οι φθόγγοι αυτοί συμπεριλαμβάνονται στο φωνητικό ρεπερτόριο της Ελληνικής. Λαμβάνοντας υπόψιν αυτήν την παρατήρηση αξίζει να εξεταστεί κατά πόσον τα δίγλωσσα παιδιά εκφέρουν τα φωνήματα αυτά ή τα αντικαθιστούν, και αν ναι σε τι ποσοστό.

Βάσει των αποτελεσμάτων του φωνολογικού τέστ, όσα παιδιά δεν εκφέρουν τους ήχους /x/, /γ/, /ç/, /j/, τότε τους αντικαθιστούν αντίστοιχα με τους /k/, /g/, /c/ και /□/. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι αντικαταστάσεις των φωνημάτων, όποτε εμφανίζονται, είναι ίδιες πάντα (αντικαθιστώνται πάντα με τα αντίστοιχα στιγμιαία φωνήματα). Στον παρακάτω πίνακα παρατίθεται το ποσοστό των παιδιών που πραγματοποιούν τις αντίστοιχες στιγματικοποιήσεις. Τα ποσοστά αφορούν την κάθε στιγματικοποίηση για κάθε μία από τις τέσσερις ηλικιακές ομάδες καθώς και για το σύνολο των παιδιών.

Ποσοστό Στιγμικοποιήσεων-Αντικαταστάσεων					
Στιγμικοποιήσεις	Ηλικιακές Ομάδες				Σύνολο παιδιών
	3;0-3;6	3;6-4;0	4;0-4;6	4;6-5;0	
					3;0-5;0
/x/→/k/	33%	89%	90%	100%	87%
/γ/→/g/	100%	44%	60%	63%	60%
/ç/→/c/	33%	33%	10%	0%	17%
/j/→/□/	67%	22%	40%	13%	30%
Σύνολο παιδιών	3	9	10	8	30

Σχήμα 3.3.4. Παιδιά Ηλικίας (3;0-5;0)

Αξίζει να σημειωθεί ότι από το σύνολο των 30 δίγλωσσων παιδιών μονάχα ένα δεν πραγματοποιεί καμία από τις προαναφερθείσες Στιγμικοποιήσεις-Αντικαταστάσεις. Τονίζεται επίσης πως οι ήχοι /x/, /γ/, /ç/ και /j/ σύμφωνα με τα στάδια φωνολογικής ανάπτυξης μονόγλωσσων παιδιών θα έπρεπε να έχουν κατακτηθεί από την ηλικία των 3;0.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Στο κεφάλαιο αυτό θα πραγματοποιηθεί συζήτηση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν και καταγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων θα διαιρεθεί σε πέντε επιμέρους μέρη τα οποία θα αφορούν τις *Διεργασίες Απλοποίησης* στο σύνολό τους, την *Κατάκτηση Συμπλεγμάτων Συμφώνων*, την *Κατονομασία μετά από Επανάληψη*, την *Ανάμειξη κωδικών*, την *Εκφορά «κοινών» λέξεων* και την διεργασία της *Στιγματικοποίησης*.

4.1. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Σε ένα πρώτο στάδιο θα διερευνηθούν τα αποτελέσματα που προκύπτουν αναφορικά με διεργασίες απλοποίησης που πραγματοποιούν τα δίγλωσσα παιδιά ηλικίας (3;0-3;6), (3;6-4;0), (4;0-4;6) και (4;6-5;0).

Ομάδα Α΄: Παιδιά ηλικίας (3;0-3;6)

Βασιζόμενοι στα φυσιολογικά Στάδια Φωνολογικής Εξέλιξης και στα αποτελέσματα του φωνολογικού τέστ των δίγλωσσων παιδιών αυτής της ηλικίας, προκύπτουν τα παρακάτω:

- τουλάχιστον 66,6% των δίγλωσσων παιδιών εμφανίζουν τις διεργασίες που εμφανίζουν και τα μονόγλωσσα παιδιά, εκτός από την διεργασία της *Μετάθεσης/Μετακίνησης* και *Αρμονία*.
- Όπως φαίνεται από το *Σχήμα 3.1.1*, τα παιδιά αυτά πραγματοποιούν περεταίρω διαδικασίες απλοποίησης από ότι τα μονόγλωσσα ελληνόπουλα. Συγκεκριμένα οι διεργασίες: α) *Ηχηροποίηση* (41), β) *Προσθήκη Φωνημάτων*, γ) *Εμπροσθοποίηση* και δ) *Οπισθοποίηση*, αποτελούν διεργασίες που εμφανίζονται σε μικρότερη ηλικία (προηγούμενο στάδιο) στα μονόγλωσσα παιδιά.

Ομάδα Β΄: Παιδιά ηλικίας (3;6-4;0)

Όπως παρουσιάζεται στο *Σχήμα 3.1.2*, τα δίγλωσσα παιδιά πραγματοποιούν μεν κοινές διαδικασίες απλοποίησης με αυτές των μονόγλωσσων. Από την άλλη δε, πραγματοποιούν διαδικασίες που δεν θεωρούνται φυσιολογικές για τα μονόγλωσσα παιδιά και αντιστοιχούν σε προηγούμενα στάδια της φωνολογικής εξέλιξης των τελευταίων. Συγκεκριμένα οι διαδικασίες: α) ο *Μερικός αναδιπλασιασμός*, β) η *Πτώση φωνήματος (φωνήεντος)* και γ) η *Στιγματικοποίηση* που πραγματοποιούν τα δίγλωσσα παιδιά αντιστοιχούν μέχρι και δύο φωνολογικά στάδια πίσω (αναφορικά με τα μονόγλωσσα πάντα παιδιά).

Ομάδα Γ΄: Παιδιά ηλικίας (4;0-4;6)

Από το *Σχήμα 3.1.3*, συμπεραίνουμε ότι τα δίγλωσσα παιδιά πραγματοποιούν μεν τις ανάλογες διεργασίες με τα μονόγλωσσα, ωστόσο πραγματοποιούν και άλλες παραπάνω, οι οποίες δεν αντιστοιχούν στο ανάλογο ηλικιακό στάδιο φωνολογικής εξέλιξης μονόγλωσσων παιδιών. Οι περαιτέρω διεργασίες αυτές είναι: α) *Πτώση φωνήματος* (φωνήεντος) β) *Μετάθεση/Μετακίνηση* γ) *Οπισθοποίηση* και) οι

Στιγματικοποίηση και αντιστοιχούν μέχρι σε τρία στάδια φωνολογικής εξέλιξης (μονόγλωσσων παιδιών) πίσω.

Ομάδα Δ': Παιδιά ηλικίας (4;6-5;0)

Σύμφωνα με το **Σχήμα 3.1.4.**, τα δίγλωσσα παιδιά της ηλικίας αυτής πέραν των διεργασιών που πραγματοποιούν τα αντίστοιχα μονόγλωσσα παιδιά εμφανίζουν και περεταίρω διεργασίες. Συγκεκριμένα: α) **Πτώση φωνήματος** (φωνήεντος) β) **Μετάθεση/ Μετακίνηση** γ) **Ηχηροποίηση** και δ) η **Στιγματικοποίηση**, οι οποίες αντιστοιχούν στα μονόγλωσσα παιδιά μέχρι και τρία στάδια φωνολογικής εξέλιξης πίσω.

Παρατηρώντας τα αποτελέσματά από το φωνολογικό τεστ από κάθε παιδί, είναι φανερό πως ανεξαρτήτου φύλου και ηλικιακής ομάδας στην οποία ανήκει, εφαρμόζει τουλάχιστον μία διαδικασία απλοποίησης η οποία δεν θεωρείται φυσιολογική σύμφωνα με τα στάδια φωνολογικής εξέλιξης μονόγλωσσων παιδιών. Από τους πίνακες και τα ραβδογράμματα προκύπτει πως το 40-50% και άνω των δίγλωσσων νηπίων πραγματοποιεί τουλάχιστον 4εις επιπλέον φωνολογικές διεργασίες απλοποίησης από αυτές που καταγράφονται ως φυσιολογικές για τα μονόγλωσσα ελληνόπουλα νήπια.

Κάτι επιπλέον που γίνεται εύκολα αντιληπτό από τα ραβδογράμματα 3.1.1, 3.1.2., 3.1.3. και 3.1.4. είναι ότι όσο ανεβαίνουμε ηλικιακή ομάδα τόσο αυξάνεται ο αριθμός των διεργασιών που δεν θεωρούνται φυσιολογικές για το αντίστοιχο στάδιο φωνολογικής εξέλιξης μονόγλωσσων παιδιών. Ωστόσο ο αριθμός των περαιτέρω διεργασιών δεν ξεπερνά το έξι.

Το ερώτημα που δημιουργείται εύλογα είναι κατά πόσον οι διεργασίες αυτές υπονομεύουν μία διαταραγμένη φωνολογική ανάπτυξη ή κάποιες από αυτές ωφείλονται στην διγλωσσία (μητρική γλώσσα) και δεν πρέπει να μεταφράζονται λανθασμένα από έναν Λογοθεραπευτή-Λογοπεδικό.

4.2. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΩΝ

Διόλου ευκαταφρόνητα είναι τα αποτελέσματα που προκύπτουν για την κατάκτηση συμπλεγμάτων συμφώνων από τα δίγλωσσα παιδιά, συγκριτικά πάντοτε με τα μονόγλωσσα παιδιά, όπως παρουσιάζεται στην έρευνα του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών.

Καθότι στο Κεφάλαιο 3.2. χρησιμοποιείται η υποδιαίρεση του δείγματος σε τέσσερις ηλικιακές ομάδες, η συζήτηση των αποτελεσμάτων θα βασιστεί στην ίδια κατηγοριοποίηση. Έτσι λοιπόν οι ηλικιακές ομάδες είναι οι εξής:

Ομάδα Β': (3;6-4;0)

Σύμφωνα με τον **Πίνακα** και το **Σχήμα 3.2.1.** τα δίγλωσσα παιδιά αυτής της ηλικίας έχουν κατακτήσει όλα τα συμπλέγματα που πρέπει να έχουν κατακτηθεί και από τα αντίστοιχα σε ηλικία μονόγλωσσα παιδιά. Ωστόσο παρατηρείται ότι σε ποσοστό 55,5% και άνω τα δίγλωσσα αυτά παιδιά έχουν κατακτήσει περεταίρω συμπλέγματα τα οποία αντιστοιχούν ως και σε τρία ηλικιακά στάδια πάνω.

Συνεπώς τα δίγλωσσα παιδιά ηλικίας 3;6-4;0 εκφέρουν συμπλέγματα συμφώνων που σύμφωνα με τα φυσιολογικά στάδια φωνολογικής εξέλιξης τα μονόγλωσσα παιδιά τα κατακτούν σε ηλικία 5;0-5;6.

Ομάδα Γ': (4;0-4;6)

Αναλύοντας τα δεδομένα του *Πίνακα 3.2.2.* και του *Σχήματος 3.2.2.* παρατηρείται ότι το 80% και άνω των δίγλωσσων παιδιών ηλικίας 4;0-4;6 έχουν κατακτήσει όλα τα συμπλέγματα εκείνα που πρέπει να έχουν κατακτηθεί και από τα μονόγλωσσα παιδιά της αντίστοιχης ηλικίας. Επιπλέον τα δεδομένα φανερώνουν ότι τα δίγλωσσα παιδιά, σε ποσοστό 50% και άνω, έχουν κατακτήσει μια γκάμα περεταίρω συμπλεγμάτων που για τα μονόγλωσσα παιδιά αντιστοιχούν ως και τρία στάδια πάνω.

Ομάδα Δ': (4;6-5;0)

Βάσει του *Πίνακα 3.2.3.* και του *Σχήματος 3.2.3.* προκύπτει ότι 50% και άνω των δίγλωσσων παιδιών ηλικίας 4;6-5;0 έχουν κατακτήσει όλα τα συμπλέγματα συμφώνων, ακόμα και αυτών που τα μονόγλωσσα παιδιά κατακτούν σε ηλικία 5;0-6;0.

Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι παρόλη την υπεροχή αυτή, τα δίγλωσσα αυτά παιδιά δεν έχουν κατακτήσει, όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.2.3., μονάχα το σύμπλεγμα /fI/. Εύλογα δημιουργείται απορία για αυτό το αποτέλεσμα καθότι τα μονόγλωσσα παιδιά το σύμπλεγμα αυτό το κατακτούν σε ηλικία 4;0-4;6. Επίσης τα δίγλωσσα παιδιά μικρότερης ηλικίας σε ποσοστό άνω των 50% έχουν κατακτήσει το σύμπλεγμα αυτό, όπως παρατηρήθηκε. Ωστόσο το σύμπλεγμα αυτό στο φωνολογικότέστ συναντάται στην «κοινή» λέξη [φλιτζάνι], η οποία στην αλβανική γλώσσα αντιστοιχεί στην λέξη /fil'dzani/. Συνεπώς, μετά από αυτή την παρατήρηση δεν θα ήταν συναιτό να υποστηριχτεί ότι το σύμπλεγμα αυτό δεν έχει κατακτηθεί, εφόσον εύλογα θα μπορούσε να ενταχθεί στα πλαίσια του φαινομένου των «κοινών» λέξεων.

4.3. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΝΟΜΑΣΙΑ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, μερικά από τα παιδιά χρειάστηκαν, να επαναλάβουν μετά την εκφορά του εξεταστή για να κατονομάσουν σωστά τις έννοιες-εικόνες.

Παιδιά ηλικίας (3;0-4;0)

Σύμφωνα με το *Σχήμα 3.2.1α.*, τα δίγλωσσα παιδιά σε αυτήν την ηλικία, χρειάστηκαν τουλάχιστον για 25 από τις 70 εικόνες, να επαναλάβουν μετά τον εξεταστή ώστε να κατονομάσουν σωστά την εικόνα-στόχο.

Όπως φαίνεται από τον πίνακα, τα περισσότερα παιδιά της ηλικίας αυτής (42% των παιδιών) κατονομάζουν κατά μέσο όρο 35 εικόνες (από ένα σύνολο 70 εικόνων) μετά από επανάληψη.

Σημειώνεται επίσης πως τα παιδιά με τις λιγότερες εκφορές μετά από επανάληψη και τις περισσότερες αυθόρμητες, είναι αυτά που έχουν παρακολουθήσει παιδικό σταθμό για 2 χρόνια τουλάχιστον.

Παιδιά ηλικίας (4;0-5;0)

Όπως φαίνεται από το **Σχήμα 3.2.1β.**, το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών (33%) κατονομάζουν κατά μέσο όρο 25 εικόνες μετά από επανάληψη. Το ποσοστό αυτό πλησιάζει και το 28% των παιδιών που εκφέρουν κατά μέσο όρο 15 από τις εικόνες μετά από επανάληψη. Όπως είναι φανερό, όσο αυξάνεται η ηλικία των παιδιών (συνεπώς και η παραμονή τους σε παιδικό σταθμό) τόσο αυξάνονται οι αυθόρμητες κατονομασίες των εικόνων. Ωστόσο μέσα στην ίδια ηλικιακή ομάδα δεν παρατηρείται κάτι ανάλογο. Τα χρόνια παραμονής τους σε παιδικό σταθμό δεν αντιστοιχούν σε περισσότερες αυθόρμητες κατονομασίες, όταν πρόκειται για παιδιά της ίδιας ηλικίας.

Όπως προαναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, στους όρους εφαρμογής του Φωνολογικού Τέστ η κατονομασία μετά από μία επανάληψη δεν θεωρείται λάθος ούτε αποτελεί αρνητικό παράγοντα. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων αυτών σκοπό έχει να εξεταστεί κατά πόσον η μεγαλύτερη σε διάρκεια επαφή με την ελληνική γλώσσα στον παιδικό σταθμό αποτελεί ενισχυτικό παράγοντα για την ευκολότερη και αυθόρμητη ανάκληση μιας λέξης-έννοιας. Όπως παρατηρήθηκε, μία τέτοια υπόθεση δεν μπορεί να υποστηριχτεί, καθότι ακόμα και μέσα στην ίδια ηλικιακή ομάδα ο παράγοντας «χρήσης- επαφής με την ελληνική γλώσσα στον παιδικό σταθμό» δεν επηρεάζει πάντα στον ίδιο βαθμό το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών.

4.4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΜΕΙΞΗ ΚΩΔΙΚΩΝ

Ανατρέχοντας στο προηγούμενο κεφάλαιο, υπενθυμίζονται οι περιπτώσεις όπου τα δίγλωσσα παιδιά κατά την εκτέλεση του φωνολογικού τέστ κατονόμαζαν τις εικόνες αυθόρμητα στη αλβανική γλώσσα. Στη συνέχεια σαφώς κατονόμαζαν σωστά στην Ελληνική, μετά από επανάληψη του εξεταστή.

Διαχωρίζεται και πάλι το δείγμα σε δύο ηλικιακές ομάδες για την καλύτερη έκβαση και επεξεργασία των αποτελεσμάτων.

Παιδιά ηλικίας (3;0-4;0)

Βάσει το **Σχήμα 3.2.2α**, το 25% των παιδιών αυτής της ηλικίας χρησιμοποίησαν αρχικά τον αλβανικό όρο για να κατονομάσουν τουλάχιστον 1/70 εικόνες. Σημειώνεται ότι τα παιδιά αυτά εμφανίζουν τα εξής κοινά χαρακτηριστικά συγκριτικά πάντα με το υπόλοιπο 75% των παιδιών: α) Πηγαίνουν στον παιδικό σταθμό όχι παραπάνω από ένα χρόνο και β) Παρόλο που ένας τουλάχιστον από τους γονείς χρησιμοποιεί ικανοποιητικά την ελληνική γλώσσα, δεν την χρησιμοποιεί στο σπίτι με το παιδί. Συνεπώς τα παιδιά αυτά έρχονται λιγότερο σε επαφή με την ελληνική γλώσσα συγκριτικά με τα υπόλοιπα παιδιά. Σημειώνουμε ότι οι πληροφορίες αυτές παρέχονται από τις νηπιαγωγούς του παιδικού σταθμού.

Παρατηρείται λοιπόν ότι σε αυτήν την ηλικία παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάμειξη κωδικών η συχνότητα και η διάρκεια χρήσης της Ελληνικής και στο σπίτι.

Συνεπώς, όσο αυξάνεται το άκουσμα και η χρήση της ελληνικής γλώσσας από το παιδί τόσο μειώνονται οι πιθανότητες ανάμειξης των κωδικών.

Παιδιά Ηλικίας (4;0-5;0)

Όπως παρατηρείται στο **Σχήμα 3.2.2β**, ένα ποσοστό της τάξεως του 17% χρησιμοποίησε αρχικά τον αλβανικό όρο για να κατονομάσει τουλάχιστον 1/70 εικόνες που του παρουσιάστηκε. Τα παιδιά αυτά πηγαίνουν σε παιδικό σταθμό για 1,5-2 χρόνια. Για αυτά τα παιδιά η νηπιαγωγός τους ανέφερε ότι χρήση της ελληνικής γλώσσας γίνεται κυρίως στον παιδικό σταθμό και λιγότερο στο σπίτι. Από την άλλη μεριά, το 83% των παιδιών αυτής της ηλικιακής ομάδας δεν παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά που θα μπορούσε να αιτιολογήσει (πιθανώς) την έλλειψη ανάμειξης των κωδικών. Τα παιδιά αυτά παρακολουθούν στο νηπιαγωγείο από μισό χρόνο έως και 3 χρόνια. Η επαφή τους με την ελληνική κυμαίνεται από «κυρίως στον παιδικό σταθμό, ελάχιστα στο σπίτι» έως «χρήση της ελληνικής στον παιδικό σταθμό και στο σπίτι», σύμφωνα πάντα με την πληροφόρηση των νηπιαγωγών. Συνεπώς, σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα φαίνεται η περισσότερη χρήση της ελληνικής (και στο σπίτι) να μην επηρεάζει σε εξέχοντα βαθμό την ανάμειξη κωδικών, καθώς τα ποσοστά δεν αποδεικνύουν κάτι τέτοιο.

Ωστόσο, συγκριτικά με την προηγούμενη -μικρότερη σε ηλικία- ομάδα, φαίνεται πως τα μεγαλύτερα παιδιά (που έχουν ενδεχομένως παρακολουθήσει περισσότερο χρόνο παιδικό σταθμό) χρησιμοποιούν σε μικρότερο ποσοστό τον αλβανικό όρο για την αυθόρμητη κατονομασία της εικόνας που βλέπουν. Συνεπώς, με την πάροδο του χρόνου και όσο αυξάνονται τα ακούσματα των δύο γλωσσών το παιδί ξεκαθαρίζει τους δύο κώδικες και χρησιμοποιεί τις «ισοδύναμες» μεταφράσεις στο κατάλληλο γλωσσικό περιβάλλον κάθε φορά. Οι πιθανότητες ανάμειξης μειώνονται.

4.5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΦΟΡΑ «ΚΟΙΝΩΝ ΛΕΞΕΩΝ»

Παιδιά ηλικίας (3;6-4;0)

Παρατηρώντας το **Σχήμα 3.2.3β** σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα παιδιών παρατηρείται πως για τις λέξεις-έννοιες «φλιτζάνι», «δελφίни» και «σχολείο» το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών χρησιμοποιεί τις «κοινές» λέξεις στην αυθόρμητη εκφορά. Για τη λέξη «θερμόμετρο» δεν χρησιμοποιείται η αντίστοιχη «κοινή» λέξη από κανένα παιδί αυτής της ηλικίας.

Παιδιά Ηλικίας (4;0-5;0)

Και σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα από το **Σχήμα 3.2.3γ** παρατηρείται πως οι λέξεις «φλιτζάνι», «δελφίни» και «σχολείο» είναι αυτές για τις οποίες χρησιμοποιείται η αντίστοιχη «κοινή», σε μεγαλύτερο ποσοστό συγκριτικά με τις άλλες 7 λέξεις. Πρέπει να σημειωθεί ότι για τις λέξεις «τζάκι», «παλτό» και «αεροπλάνο» δεν πραγματοποιείται κανένα είδος ανάμειξης από κανένα παιδί αυτής της ηλικίας.

Παιδιά Ηλικίας (3;0-5;0)

Από το σχήμα 3.2.3α προκύπτει ότι από το συνολικό δείγμα των 27 παιδιών τα 26 χρησιμοποίησαν τουλάχιστον 1 «κοινή» λέξη και συνεπώς μόνο 1/27 δεν χρησιμοποίησε καμία από αυτές. Το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών (48,2%) χρησιμοποίησε 2/10 «κοινές» λέξεις για να κατονομάσουν αυθόρμητα τις εικόνες. Εκτιμάται ότι μεγάλο ποσοστό των παιδιών χρησιμοποιούν «κοινές» λέξεις. Η δυσκολία για ένα Λογοπεδικό-Λογοθεραπευτή έγκειται στο αν οι εκφορές αυτές θα πρέπει να θεωρηθούν επακόλουθο ανάμειξης κωδικών. Ένας Λογοθεραπευτής θα πρέπει να λάβει υπόψιν του την παρατήρηση αυτή ώστε να συντελέσει στην σωστή διαφοροδιάγνωση.

Το Σχήμα 3.2.3δ αφορά όλο το δείγμα των 26 παιδιών που χρησιμοποίησαν έστω μία «κοινή» λέξη. Παρατηρείται ότι οι τρεις λέξεις-έννοιες: «φλιτζάνι», «δελφίνι» και «σχολείο», είναι αυτές που τα παιδιά επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν στην κατονομασία τους την αντίστοιχη «κοινή», σε μεγαλύτερο ποσοστό από ότι για τις υπόλοιπες 7 λέξεις-έννοιες αυτής της κατηγορίας λέξεων.

Λαμβάνοντας υπόψιν τα αποτελέσματα αυτά κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι ένας ειδικός όταν κληθεί να θεραπεύσει ένα δίγλωσσο παιδί, με μητρική την Αλβανική και δεύτερη την Ελληνική, κατά την διεξαγωγή του φωνολογικού τέστ θα πρέπει να συνυπολογίσει την ιδιαιτερότητα των λέξεων αυτών.

4.6. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΓΜΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Παρατηρώντας το Σχήμα 3.2.4, αναφορικά με τις Στιγμικοποιήσεις των φωνημάτων /x/, /γ/, /ζ/ και /j/ , προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών (87%) εφαρμόζουν την αντικατάσταση του /x/ με το /κ/. Ακολουθεί η αντικατάσταση του /γ/ με το /g/ για ένα ποσοστό της τάξεως του 60% .

Αξιοπρόσεχτο είναι ότι 29/30 δίγλωσσα παιδιά πραγματοποιούν τις στιγμικοποιήσεις αυτές παρά το γεγονός ότι οι ήχοι /x/, /γ/, /ζ/ και /j/, σύμφωνα πάντα με τα στάδια φωνολογικής ανάπτυξης εξέλιξης μονόγλωσσων ελληνόπουλων, θα έπρεπε να έχουν κατακτηθεί τουλάχιστον ένα χρονολογικό στάδιο πριν. Αυτή η παρατήρηση εύλογα θα πρέπει να επιστήσει την προσοχή των ειδικών κατά την διαφοροδιάγνωση.

Λαμβάνοντας υπόψιν τα παραπάνω αποτελέσματα καθώς και το γεγονός ότι οι προαναφερθέντες ήχοι (/x/, /γ/, /ζ/ και /j/) δεν συναντώνται στο Αλβανικό φωνητικό ρεπερτόριο (βλ. Κεφάλαιο 1.3.2.), ένας Λογοπεδικός-Λογοθεραπευτής θα πρέπει να βασιστεί σε περαιτέρω αξιολόγηση για την καταλληλότερη διαφοροδιάγνωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ**

5.1. Συμπεράσματα Ερευνητικών Αποτελεσμάτων

Κατόπιν της λεπτομερούς ανάλυσης και συζήτησης των αποτελεσμάτων του φωνολογικού τέστ (το οποίο εφαρμόστηκε σε 30 δίγλωσσα παιδιά) προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα:

Διεργασίες Απλοποίησης

Αναφορικά με τις διεργασίες απλοποίησης, προκύπτει ότι τα δίγλωσσα παιδιά ηλικίας 3;0-3;6 βρίσκονται, συγκριτικά με τα μονόγλωσσα φυσιολογικά παιδιά αντίστοιχης ηλικίας, ένα στάδιο φωνολογικής εξέλιξης πίσω. Αυτή η φαινομενική «καθυστέρηση» διαφοροποιείται για τις επόμενες τρεις ηλικιακές ομάδες παιδιών (3;6-4;0, 4;0-4;6 και 4;6-5;0) όπου τα παιδιά βρίσκονται έως και τρία στάδια φωνολογικής εξέλιξης πίσω.

Παρατηρείται μια μεγάλη καθυστέρηση η οποία θα μπορούσε να ερμηνευτεί από ένα ειδικό ως διαταραγμένη φωνολογική ανάπτυξη του παιδιού.

Κατάκτηση Συμπλεγμάτων

Όσον αφορά το τμήμα αυτό της έρευνας, προκύπτει ότι τα δίγλωσσα παιδιά ηλικίας 3;6-4;6 έχουν κατακτήσει συμπλέγματα που τα μονόγλωσσα παιδιά, της ίδιας ηλικίας, κατακτούν έως και τρία ηλικιακά στάδια μετέπειτα. Τα δίγλωσσα παιδιά 4;6-5;0 έχουν κατακτήσει όλα τα συμπλέγματα συμφώνων, τα οποία τα μονόγλωσσα παιδιά κατακτούν στην ηλικία των 6 ετών και έπειτα.

Παρατηρείται λοιπόν ένα χρονικό «προβάδισμα» στην κατάκτηση των συμπλεγμάτων από τα δίγλωσσα παιδιά έναντι των μονόγλωσσων παιδιών. Όπως φαίνεται, αν και η κατάκτηση των φωνημάτων μειονεκτεί για τα δίγλωσσα παιδιά, η κατάκτηση των συμπλεγμάτων υπερτερεί συγκριτικά πάντα με την ανάπτυξη των μονόγλωσσων παιδιών.

Κατονομασία μετά από Επανάληψη

Τα αποτελέσματα, όσον αφορά τον παράγοντα της επανάληψης, δείχνουν ότι για το 42% των δίγλωσσων παιδιών ηλικίας 3;0-4;0 χρειάστηκε ο εξεταστής να επαναλάβει λέξεις-έννοιες ώστε να κατονομάσουν σωστά. Βάσει πληροφοριών από τις νηπιαγωγούς, η διάρκεια παραμονής στον παιδικό σταθμό φαίνεται να επηρεάζει θετικά την αυθόρμητη κατονομασία. Όσο περισσότερο διάστημα παρακολουθούν παιδικό σταθμό, τόσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό των αυθόρμητων εκφορών.

Για τα δίγλωσσα παιδιά ηλικίας 4;0-5;0 παρατηρείται μείωση του μέσου όρου των παιδιών που κατονόμασαν μετά από επανάληψη του εξεταστή. Τα αποτελέσματα φανερώνουν ότι όσο αυξάνεται η ηλικία συνεπώς και η διάρκεια παρακολούθησης σε παιδικό σταθμό (συγκριτικά με την προηγούμενη ηλικιακή ομάδα) τόσο αυξάνονται και οι αυθόρμητες σωστές κατονομασίες. Παρόλα αυτά ο παράγοντας της διάρκειας παρακολούθησης σε παιδικό σταθμό, μέσα στην ίδια ηλικιακή ομάδα, δεν δείχνει να επηρεάζει με κανονικό και συγκεκριμένο τρόπο ώστε να ληφθεί υπόψιν.

Ανάμειξη Κωδικών

Ανατρέχοντας στο προηγούμενο κεφάλαιο παρατηρείται ότι το 25% των δίγλωσσων παιδιών ηλικίας 3;0-4;0 χρησιμοποίησε αρχικά τον αλβανικό όρο για να κατονομάσει αυθόρμητα τουλάχιστον 1/70 εικόνες. Συγκριτικά με το υπόλοιπο 75% των παιδιών, τα παιδιά αυτά έρχονται σε επαφή με την Ελληνική λιγότερο από ότι το υπόλοιπο 75% των παιδιών. Ένας επιπλέον κοινός παράγοντας είναι η μικρότερη σε διάρκεια παραμονή στον παιδικό σταθμό. Το γεγονός αυτό δηλώνει ότι σε αυτήν την ηλικία τα δίγλωσσα παιδιά αναμειγνύουν τους κώδικες-γλώσσες αναλογικά με την χρήση του κάθε κώδικα.

Για τα παιδιά ηλικίας 4;0-5;0 παρατηρείται ότι ένα ποσοστό της τάξεως του 17% χρησιμοποίησε αρχικά τον αλβανικό όρο για να κατονομάσει τουλάχιστον 1/70 εικόνες που του παρουσιάστηκε. Σε αντίθεση με το προηγούμενο ηλικιακό στάδιο τα παιδιά αυτά αναμειγνύουν τους κώδικες σε μικρότερο ποσοστό. Αυτό αποτελεί φυσικό επακόλουθο καθώς για τα παιδιά αυτά, καθότι ένα χρόνο μεγαλύτερα σε ηλικία, έχουν παρακολουθήσει για μεγαλύτερο διάστημα παιδικό σταθμό. Ωστόσο μέσα στην ίδια ηλικιακή ομάδα δεν παρατηρείται κάτι ανάλογο. Σύμφωνα με πληροφόρηση των νηπιαγωγών, παιδιά που χρησιμοποιούν στο σπίτι την ελληνική γλώσσα μπορεί να αναμειγνύουν περισσότερο συχνά από ότι άλλα παιδιά που δεν γίνεται λιγότερη χρήση της Ελληνικής στο σπίτι.

Εκφορά «Κοινών» Λέξεων

Σύμφωνα με την ανάλυση αποτελεσμάτων, από το συνολικό δείγμα των 27 παιδιών τα 26 χρησιμοποίησαν τουλάχιστον μία (1/10) «κοινή» λέξη. Παρατηρείται ότι οι τρεις λέξεις-έννοιες: «φλιτζάνι», «δελφίνι» και «σχολείο», είναι αυτές που τα παιδιά επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν στην αυθόρμητη κατονομασία τους την αντίστοιχη «κοινή», σε μεγαλύτερο ποσοστό από ότι για τις υπόλοιπες επτά (7) λέξεις-έννοιες της κατηγορίας αυτής. Τόσο η ύπαρξη όσο και το σεβαστό ποσοστό χρήσης των «κοινών» λέξεων από τα παιδιά αυτά αποτελούν θα πρέπει να επιστήσουν την προσοχή ενός ειδικού. Οι λέξεις-έννοιες που απαρτίζουν το φωνολογικό tέστ συμπεριλαμβάνουν έναν διόλου ευκαταφρόνιτο αριθμό λέξεων («κοινών») που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην έκβαση λανθασμένης διάγνωσης. Για αυτό το λόγο ένα Λογοθεραπευτής-Λογοπεδικός θα πρέπει να τις γνωρίζει και να τις λαμβάνει υπόψιν του κατά την επιλογή υλικού αξιολόγησης και κατά την διαφοροδιάγνωση.

Διεργασία Στιγμικοποίησης

Όπως προκύπτει από την ανάλυση αποτελεσμάτων του φωνολογικού tέστ, 29/30 παιδιά πραγματοποιούν στιγμικοποίηση των φωνημάτων /x/, /γ/, /ç/ και /j/. Το γεγονός αυτό ενισχύει το προαναφερθέν συμπέρασμα ότι τα δίγλωσσα παιδιά παρουσιάζουν «καθυστερήση» στην φωνολογική ανάπτυξη, συγκριτικά με τα μονόγλωσσα παιδιά αντίστοιχης ηλικίας. Ωστόσο, για τη συγκεκριμένη διεργασία απλοποίησης θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι στην αλβανική γλώσσα οι ήχοι αυτοί δεν υπάρχουν. Συνεπώς, τα παιδιά αυτά στο σπίτι δεν ακούνε αυτούς τους ήχους, καθώς οι ενήλικες συνηθίζουν να τους αντικαθιστούν με τους αντίστοιχους στιγμιαίους ήχους. Συνυπολογίζοντας αυτόν τον παράγοντα, ένας ειδικός θα πρέπει να λάβει υπόψιν το φαινόμενο αυτό κατά την αξιολόγηση και τη διαδικασία διάγνωσης.

5.2. Κριτική και Συστάσεις

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, συμπεραίνουμε ότι τα δίγλωσσα παιδιά με μητρική την Αλβανική και δεύτερη γλώσσα την ελληνική παρουσιάζουν (συγκριτικά με τα μονόγλωσσα παιδιά ελληνικής καταγωγής) καθυστέρηση στην κατάκτηση φωνημάτων έως και τρία στάδια φωνολογικής εξέλιξης. Σε αντίθεση με την κατάκτηση φωνημάτων, τα παιδιά αυτά κατακτούν τα συμπλέγματα συμφώνων έως και τρία ηλικιακά στάδια νωρίτερα από ότι τα μονόγλωσσα.

Τα ερευνητικά ευρήματα φανερώνουν ότι η ανάμειξη κωδικών μειώνεται όσο μεγαλώνουν τα παιδιά και συνεπώς έχουν παρακολουθήσει για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα παιδικό σταθμό.

Επίσης τα ευρήματα αναφορικά με την εκφορά «κοινών» λέξεων και την διεργασία της Στιγματικοποίησης, αφορούν αποκλειστικά την συγκεκριμένη διγλωσσία και την ιδιαιτερότητα, όπως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, των δύο γλωσσών. Οι σχετικές παρατηρήσεις θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από ένα ειδικό ο οποίος θα κληθεί να αξιολογήσει και να εντάξει ένα δίγλωσσο παιδί σε ένα κατάλληλο λογοθεραπευτικό πρόγραμμα.

Ωστόσο, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να ασκηθεί κάποια κριτική για την διαδικασία της έρευνας η οποία θα αποτελέσει πηγή για περαιτέρω διερεύνηση από τον όποιον ενδιαφερόμενο.

Υπενθυμίζεται ότι το δείγμα που έλαβε μέρος στην διεξαγωγή της έρευνας αποτελείτο από μόλις τριάντα (30) παιδιά. Τα παιδιά αυτά διαιρέθηκαν σε τέσσερις ηλικιακές ομάδες οι οποίες δεν ήταν ισομελείς. Επίσης κατά τη λήψη ιστορικού για την καταγραφή των προσωπικών στοιχείων κατέστη δυνατή η συλλογή κοινωνικο-οικονομικών στοιχείων που αφορούν το επάγγελμα και το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας. Συνεπώς, εύλογα μπορεί να ειπωθεί ότι το δείγμα δεν αποτελεί το πλέον αντιπροσωπευτικό. Η έκβαση των συμπερασμάτων θα πρέπει να είναι επιφυλακτική και μη καθοριστική.

Αυτό που προτείνεται σε αυτό το σημείο είναι η περαιτέρω διερεύνηση των συμπερασμάτων. Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια καταγραφής και μελέτης της φωνολογικής ανάπτυξης δίγλωσσων παιδιών με μητρική τη Αλβανική και δεύτερη την Ελληνική, η οποία προσπάθεια χρήζει περαιτέρω διερεύνηση. Μελλοντικοί ερευνητές θα ήταν συνετό να εφαρμόσουν το φωνολογικό τεστ σε ένα περισσότερο αντιπροσωπευτικό δείγμα και να συμπεριλάβουν πιο λεπτομερή στοιχεία των συμμετεχόντων.

Ένα επιπλέον ζήτημα που κρίνεται σημαντικό να εξεταστεί είναι αν τα παιδιά αυτά πριν την έναρξη της σχολικής εκπαίδευσης θα έχουν «ξεκαθαρίσει» φωνολογικά. Σύμφωνα με την παρούσα έρευνα τα δίγλωσσα παιδιά παρουσιάζουν ένα διαφορετικό ρυθμό στην κατάκτηση φωνημάτων και συμπλεγμάτων. Καθότι όμως η έρευνα σταματά στην ηλικία των 5;0, το ερώτημα που γεννάται είναι αν τα παιδιά αυτά ένα χρόνο μετά θα είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις σχολικές απαιτήσεις επί ίσης όρις με τα μονόγλωσσα παιδιά της ίδιας ηλικίας.

Επισημαίνεται επίσης η έλλειψη βιβλιογραφίας αναφορικά με την φωνολογική ανάπτυξη μονόγλωσσων παιδιών αλβανικής καταγωγής και την γλωσσολογία της αλβανικής γλώσσας γενικότερα. Το βιβλιογραφικό αυτό έλλειμμα θα μπορούσε να αποτελέσει πηγή περεταίρω έρευνας από ειδικούς ώστε να είναι εφικτή η εγκυρότερη ανάλυση της συγκεκριμένης διγλωσσίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Α΄:

ΣΤΑΔΙΑ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

				ΔΟΜΙΚΕΣ	ΣΥΣΤΗΜΙΚΕΣ		
ΣΤΑΔΙΟ Ι (2.6 - 3.0)	m	(n)		ɲ		<ul style="list-style-type: none"> - Απλοποίηση συμπλεγμάτων συμφώνων - Πτώση φωνήματος ή συμπλεγμάτων συμφώνων - Πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής - Αρμονία - Μετάθεση - Μετακίνηση 	
	p b	t (d)		c ʃ	k g		
	(f) (v)			(ç)(ʝ)	(x)(ɣ)		
		(l)		(ʀ)			
ΣΤΑΔΙΟ ΙΙ (3.0 - 3.6)	m	n		ɲ		<ul style="list-style-type: none"> - Πτώση συλλαβής - Πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής - Αρμονία - Μετάθεση - Μετακίνηση - Απλοποίηση συμπλεγμάτων συμφώνων 	<ul style="list-style-type: none"> - Στιγματικοποίηση
	p b	t d		c ʃ	k g		
	(f) v	(θ) (ð)	(s) (z)	ç ʝ	x ɣ		
			(ts)(dz)				
ΣΤΑΔΙΟ ΙΙΙ (3.6 - 4.0)	m	n		ɲ		<ul style="list-style-type: none"> - Πτώση συλλαβής - Πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής - Μετάθεση - Μετακίνηση - Εμφάνιση ορισμένων συμπλεγμάτων συμφώνων εκτός από τα συμπλέγματα με /r/ 	
	p b	t d		c ʃ	k g		
	f v	(θ) (ð)	s z	ç ʝ	x ɣ		
			(ts)(dz)				
ΣΤΑΔΙΟ ΙV (4.0 - 4.6)	m	n		ɲ		<ul style="list-style-type: none"> - Πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής μέσα στη λέξη - Εμφάνιση συμπλεγμάτων στιγμιαίο + /r/ 	
	p b	t d		c ʃ	k g		
	f v	θ ð	s z	ç ʝ	x ɣ		
			(ts)(dz)				
ΣΤΑΔΙΟ V (4.6 - 5.0)	m	n		ɲ		<ul style="list-style-type: none"> - Πτώση φωνημάτων κλειστής συλλαβής μέσα στη λέξη - Εμφάνιση συμπλεγμάτων συμφώνων εξακολουθητικό + /r/ 	
	p b	t d		c ʃ	k g		
	f v	θ ð	s z	ç ʝ	x ɣ		
			ts dz				
ΣΤΑΔΙΟ VI (5.0 - 5.6)	m	n		ɲ		<ul style="list-style-type: none"> - Πτώση φωνημάτων κλειστής συλλαβής μέσα στη λέξη - Εμφάνιση συμπλεγμάτων συμφώνων με 3 σύμφωνα 	
	p b	t d		c ʃ	k g		
	f v	θ ð	s z	ç ʝ	x ɣ		
			ts dz				
ΣΤΑΔΙΟ VII (5.6 - 6.0)	m	n		ɲ		<ul style="list-style-type: none"> - Κατάκτηση συμπλεγμάτων συμφώνων με 3 σύμφωνα εκτός /fte/ στην ΑΣΑΛ 	
	p b	t d		c ʃ	k g		
	f v	θ ð	s z	ç ʝ	x ɣ		
			ts dz				
	l	r	ʀ				

Παράρτημα Β΄:

Καταγραφή διεργασιών, κωδικοποίησής του και παράδειγμα για την κάθε μια διεργασία απλοποίησης:

Κωδικός Διεργασίας	Ονομασία Διεργασίας	Παράδειγμα Διεργασίας*
1(πτ.πρωτ.συλλ.)	Πτώση Προτονικής Συλλαβής	/du'lapa/ → /'lapa/
2(πτ.μετ.συλλ.)	Πτώση Μετατονικής Συλλαβής	/aje'laða/ → /aje'la/
4 (μερ. Αναδ.)	Μερικός Αναδιπλασιασμός	/'kiknos/ → /'kniknos/
5(πτ.συμ.κλ.συλλ.)	Πτώση Συμφώνου Κλειστής Συλλαβής	/ar'kuðaci/ → /a'kuðaci/
6a	Πτώση Φωνήματος	/ne'ro/ → /e'ro/
6c	Πτώση Φωνήεντος	/aero'plano/ → /aro;plano/
8(αρμον.οδοντ.)	Αρμονία Οδοντική	/ðel'fini/ → /ðe'θini/
10(αρμ τροπ)	Αρμονία ως προς τον Τρόπο	/'sinefo/ → /'sinemo/
12	Μετάθεση-Μετακίνηση	/kre'vati/ → /cer'vati/
Απλ. Συμπλ.	Απλοποίηση Συμπλεγμάτων	/'ɣrama/ → /'ɣama/
15(απλ. /zm/)	Απλοποίηση Συμπλέγματος /zm/	/'fadazma/ → /'fadama/
16 (απλ. /sf/)	Απλοποίηση Συμπλέγματος /sf/	/sfi'ri/ → /fi'ri/
16 (απλ. /zɣ/)	Απλοποίηση Συμπλέγματος /zɣ/	/zɣu'ra/ → /zu'ra/
17(απλ./sp/)	Απλοποίηση συμπλέγματος /sp/	/'spiti/ → /'piti/
18 (απλ. /str/, /xtr/)	Απλοποίηση συμπλέγματος /str/, /xtr/	/stratʃo'taci/ → /stato'taci/
19 (απλ. /kl/)	Απλοποίηση Συμπλέγματος /kl/	/kli'di/ → /ci'di/
20(απλ. /kn/)	Απλοποίηση Συμπλέγματος /kn/	/'ciknos/ → /'cikos/
21(απλ. /mn/)	Απλοποίηση Συμπλέγματος /mn/	/ska'mni/ → /ska'ni/
22(απλ. /ks/)	Απλοποίηση Συμπλέγματος /ks/	/'ksilo/ → /'silo/
23(εμπροσθ.)	Εμπροσθοποίηση	/vro'xi/ → /vro'si/
24(οπισθοπ.)	Οπισθοποίηση	/fe'gari/ → /fe'ɣari/
26(δ-d)	Στιγματικοποίηση του /ð/ σε /d/	/ðel'fini/ → /del'fini/
29 (ç-c)	Στιγματικοποίηση του /ç/ σε /c/	/çe'lona/ → /ce'lona/
29 (j-j)	Στιγματικοποίηση του /j/ σε /□/	/aje'laða/ → /a□e'laða/
30 (x-k)	Στιγματικοποίηση του /x/ σε /k/	/sxo'lio/ → /sko'lio/
30 (ɣ-g)	Στιγματικοποίηση του /ɣ/ σε /g/	/'ɣlosa/ → /'glosa/
32 (r- j)	Ουρανικοποίηση του /r/- /j/	/'simera/ → /'simeja/
35(z-j)	Ουρανικοποίηση του /z/ /j/	/'zoni/ → /'joni/
36 (ð-j)	Ουρανικοποίηση του /ð/ σε /j/	/'roða/ → /'roja/
39 (/r/-/l/)	Ορανικοποίηση του /r/σε /l/	/'vrisi/ → /'vlisi/
40 (λ-l)	Ορανικοποίηση του /λ/σε /l/	/lo'dari/ → /lo'dari/
Προσεγγιστ. /r/	Προσεγγιστικό /□/	/ne'ro/ → /ne'□o/
41(ηχηρ)	Ηχηροποίηση	/'porta/ → /'borta/
42 (αηχοπ.)	Αηχοποίηση	/'dzaci/ → /'tsaci/
43a (θ-s)	Φατνιακή Πραγμάτωση του οδοντικού /θ/ σε /s/	/θer'mometro/ → /ser'mometo/

43b (δ-z)	Φατνιακή Πραγμάτωση του Οδοντικού /δ/ σε /z/	/kli'di/ → /kli'zi/
44a (θ-f)	Χειλική Πραγμάτωση του Οδοντικού /θ/ σε /f/	/'θalasa/ → /'falasa/
44b (δ-v)	Χειλική Πραγμάτωση του Οδοντικού /δ/ σε /v/	/psa'liði/ → /psa'livi/
Πλάγιος Σιγματισμός	Πλάγιος Σιγματισμός	/si'mea/ → /□i'mea/
Προσθήκη φωνήματος	Προσθήκη φωνήματος	/pal'to/ → /pale'to/

* Τα παραδείγματα που παρατίθενται έχουν αντληθεί από τα αποτελέσματα του φωνολογικού τέστ των δίγλωσσων παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baker, C. (2001). *Εισαγωγή στη διγλωσσία και τη δίγλωσση εκπαίδευση*. Επιμ. Μ. Δαμανάκης, μτφρ. Α. Αλεξανδροπούλου. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 182-187.
- Βοσνιάδου, Σ. (2002). *Πως Μαθαίνουν οι Μαθητές*, Σειρά Ψυχολογίας, Εκδόσεις Gutenberg.
- Clark, E. V. (1987). The principle of contrast: A constraint on language acquisition. In B. MacWhinney (Ed.), *Mechanisms of language acquisition*. London: Erlbaum.
- De Houwer, A. (1990). *The acquisition of two languages from birth: A case study*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Deuchar, M. & Quay, S. (2000). *Bilingual Acquisition: Theoretical Implications of a Case Study*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Ingram, D. (1981). *Procedures for the phonological analysis of children's language*. University Park Press.
- Genesee, F. (2003). Rethinking bilingual acquisition. In J.M. deWaele (Ed.) *Bilingualism: Challenges and directions for future research* (pp. 158-182). Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Genesee, F., & Nicoladis, E. (2006). Bilingual acquisition. In E. Hoff & M. Shatz (eds.), *Handbook of Language Development*, Oxford, Eng.: Blackwell.
- Goldstein, B. A. (2004). *Phonological development and disorders*. In *Bilingual language development and disorders in English-Spanish speakers* (pp.259-286). Baltimore: Brookes.
- Grunwell. (1985b). *Phonological assessment of childspeech (PACS)*, N.F.E.R. – Nelson.
- Καμπανάρου, Μαρία. (2007). *Διαγνωστικά θέματα λογοθεραπείας*. (1η έκδ). Αθήνα : Έλλην.
- Karmiloff – Smith, A. (1986). *Stage structure vs phase/process in modeling linguistic and cognitive development*. Στη Vosniadou, S. (2001). *How Children Learn*, Educational Practices Series, 7, The International Academy of Education (IAE) and the International Bureau of Education (UNESCO).
- Köppe, R. (in press). Is codeswitching acquired? In J. MacSwan (Ed.), *Grammatical theory and bilingual codeswitching*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Leopold, W. F. (1939-1949). *Speech Development of a Bilingual Child*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Lanza, E. (1997b). *Language mixing in infant bilingualism: A sociolinguistic perspective*. Oxford, UK: Clarendon Press.
- Larsen-Freeman, D. and Long, M. H. (1991). *An introduction to second language research*. London. Longman.xii + 238pp.
- Leopold, W. (1949). *Speech development of a bilingual child* (Volume 4). Evanston, IL:Northwestern University Press.
- Meisel, J.M. (1990). *Two first languages: Early grammatical development in bilingual children*. Dordrecht: Foris.
- Nicoladis, E. (2001). *Finding first words in the input*. In J. Cenoz & F. Genesee (Eds.), *Trends in Bilingual Acquisition* (pp. 131-147). Amsterdam: John Benjamins.
- Ομάδα Έρευνας Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών, *Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης*, Αθήνα, Μάιος 1995.
- Patterson, J. L. & Pearson, B. Z. (2004). Bilingual lexical development: Influences, contexts, and processes. In B. A. Goldstein (Ed.), *Bilingual language development and disorders In Spanish-English speakers* (pp. 77-104). Baltimore, MD: Paul H. Brookes.
- Romaine, S. (1995). *Bilingualism* (2nd ed.) Oxford, U.K. : Blackwell.
- Sauve, D., & Genesee, F. (March, 2000) *Grammatical constraints on child bilingual codemixing*. Paper presented at the Annual Conference of the American Association for Applied Linguistics, Vancouver, Canada.
- Vihman, M. & McLaughlin B. (1982). *Bilingual and second language acquisition in preschool children*. Στο C. Brainerd & M. Pressley (Eds.), *Verbal processes in children: Progress in cognitive development research* (pp. 35-58). New York: Springer Verlag.
- Weinreich, U. (1953), *Languages in Contact*, The Hague, Mouton.

Επιστημονικά Περιοδικά

- Dopce, S. (2000). Generation of and retraction from cross- linguistically motivated structures in bilingual first language acquisition . *Bilingualism: Language and Cognition*, 3(3), 209-226.
- Eviatar, Z., & Ibrahim, R. (2000). Bilingual is as bilingual does: Metalinguistic abilities of Arabic-speaking children. *Applied Psycholinguistics*, 21(4), 451-471.

- Gawlitzeck-Maiwald, I. & Tracy, R. (1996). Bilingual bootstrapping. *Linguistics*, 34, 901-926.
- Genesee, F., Nicoladis, E., & Paradis, J. (1995). Language differentiation in early bilingual development. *Journal of Child Language*, 22, 611-631.
- Genesee, F., Boivin, I., & Nicoladis, E. (1996). Talking with strangers: A study of bilingual children's communicative competence. *Applied Psycholinguistics*, 17, 427-442.
- Hakuta, K. & Diaz, R. (1985). The relationship between degree of bilingualism and cognitive ability: a critical discussion and some new longitudinal data. In K. E. Nelson (Ed.), *Children's Language*, Volume 5 (Pp. 319-344).
- Holm, A. & Dodd, B. (2001). *Comparison of cross-language generalisation following speech therapy*. *Folia Phoniatria et Logopaedica*, 53, 166-172.
- Lanvers, U. (2001). Language alternation in infant bilinguals: A developmental approach to codeswitching. *International Journal of Bilingualism*, 5, 437-464.
- Lanza, E. (1997a). Language contact in bilingual two-year-olds and code-switching: Language encounters of a different kind? *International Journal of Bilingualism*, 1, 135-162.
- Lleo, C., & Kehoe, M. (2002). On the interaction of phonological systems in child bilingual acquisition. *International Journal of Bilingualism*, 6, 233-237.
- Meisel, J.M. (1994). Code-switching in young bilingual children: The acquisition of grammatical constraints. *Studies in Second Language Acquisition*, 16, 413-441.
- Paradis, J., Nicoladis, E., & Genesee, F. (2000). Early emergence of structural constraints on code-mixing: Evidence from French-English bilingual children. *Bilingualism: Language and Cognition*, 3, 245-261.
- Pearson, B. Z., Fernández, S. C., Lewedag, V., & Oller, D. K. (1997). The relation of input factors to lexical learning by bilingual infants (ages 10 to 30 months). *Applied Psycholinguistics*, 18, 41-58.
- Pearson, B. Z., & Fernandez, S. (1994). Patterns of interaction in the lexical development in two languages of bilingual infants. *Language Learning*, 44, 617-653
- Pearson, B. & Fernández, S & Oller, D. (1995). Cross-language synonyms in the lexicons of bilingual infants: One language or two? *Journal of Child Language*, 22, 345 - 368.
- Petersen, J. (1988). Word-internal code-switching constraints in a bilingual child's grammar. *Linguistics*, 26, 479-493.

- Quay, S. (1995). The bilingual lexicon: Implications for studies of language choice. *Journal of Child Language*, 22, 369-387.
- Sprott, R.A., & Kemper, S. (1987). The development of children's code-switching: A study of six bilingual children across two situations. *Working Papers on Language Development*, 2, 116-134.
- Volterra, V. & Taeschner, T. (1978). The acquisition and development of language by bilingual children. *Journal of Child Language*, 5, 311-326.

Ηλεκτρονικά Άρθρα

- Gavrilidou, M., P. Labropoulou, E. Desipri, V. Giouli, V. Antonopoulos, S. Piperidis (2004) "Building parallel corpora for eContent professionals", COLING 2004, Geneva. Ανάκτηση 23-10-2009 από <http://epapanis.blogspot.com/2008/10/2>
- Ludo Beheydt (1986). *The Semantic Primacy Principle in Motherese*: in *Language Enfantin, Tendances et Recherches: Cahiers de l'institut de linguistique*, 12: pp.3-4, Ludo Beheydt (ed.), Edition Peeters, Louvain-la Neuve. Ανάκτηση 29-10-2009 από <http://www.dys.gr/lang3b.html>
- Κατή, Δ. (1991). *Φωνολογική Ανάπτυξη*. Στο *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, σελ. 5102. Ανάκτηση 27-10-2009 από http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a3/03.html
- Μ.Π.Ε., 2003, *Παράγοντας Ανάπτυξης οι ξένοι μετανάστες στην Ελλάδα*. Ανάκτηση 29-10-2009 από <http://www.chiosnews.com/cn83173358AM.asp>
- The Blood Business. (2004). *Τι είναι το φωνολογικό σύστημα και πώς αναπτύσσεται*. Ανάκτηση 10-12-2009. από <http://www.logosinstitute.gr/index.jsp>
- Wikipedia, the free encyclopedia. (2009). *Albanian language*. Ανάκτηση 29-10-2009 από http://en.wikipedia.org/wiki/Albanian_language